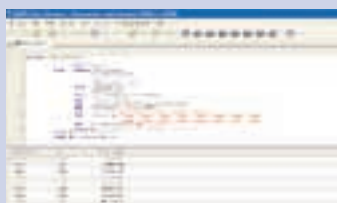

nordisk ARKIVNYT

3 • 2007

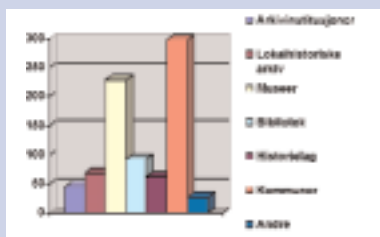
Prøveaflevering af
elektronisk register
fra Skattedirektoratet

137

Mål, strategier
og trivsel

143

Privatarkivkart-
leggingen

153

Finlands krigsarkiv
upphör att existera
efter 90 år

167

Uppföljning av
arkivprojekt i Afrika

180

^{nordisk}ARKIVNYT

Årgang 52 2007 nr 3

HOVEDREKAKTØR

Eiríkur G. Guðmundsson
Nationalarkivet, Reykjavík
e-post: eirikur@skjalasafn.is

LOKALREKAKTØRER

Danmark

Leon Jespersen
Rigsarkivet
Rigsdagsgården 9
DK-1218 København K
Tel.: (+45)33 95 41 01
fax: (+45)33 15 32 39
e-post: lj@ra.sa.dk

Finland

Pertti Hakala
Riksarkivet
Box 258, FIN-00171 Helsingfors
Tel.: (+358) 22 85 21
fax: (+358)9 17 63 02
e-post: pertti.hakala@narc.fi

Norge

Maria Press
Statsarkivet i Trondheim
Postboks 2825 Elgesaeter
N-7432 TRONDHEIM
Tel.: (+47)73 88 45 00
fax: (+47)73 88 45 40
e-post: maria.press@arkivverket.no

Sverige

Maria Nordström Jarnryd
Riksarkivet
Box 12541
S-10229 STOCKHOLM
Tel.: (+46)87 37 63 36
fax: (+46)87 37 64 74
e-post: maria.nordstrom@riksarkivet.ra.se

NA udkommer fire gange om året.
ISSN 0546 2851

Layout: Prentsnið ehf
Trykkeri: Prentmet ehf

Retur

Þjóðskjalasafn Íslands
(Islands Nationalarkiv)

Hovedredaktøren

Kære læser,

Nu er sommeren forbi. Foran os er efteråret og det tredje nummer af Nordisk Arkivnyt i dette herrens år.

Endnu engang har redaktionen haft den glædelige oplevelse at få indsendt rigeligt af materiale, således at bladet igen er større en sædvanligt. Redaktionen har valgt at trykke de indsendte artikler så hurtigt muligt og ikke at udskyde dem. At udskyde artikler til at trykkes senere formindsker bladets værdi som nyhedsorgan, der er bladets hovedfunktion. Redaktionen har besluttet at artikler generelt skal være kortere, end de har været. Et mål som kan være vanskeligt at opnå.

Dette blad indeholder mange interessante nyheder fra den nordiske arkivverden. Fra Sverige berettes om et nyt arkiv, designarkiv i Bromma. Der er en ganske interessant og beslysende artikel, om hvorfor og hvordan man i Sverige har reorganiseret tilsynsarbejdet inden for arkivverket. Vi kan også læse om et projekt, som det svenske rigsarkiv hargennemført for at hjælpe arkiver i Afrika ved at styrke arkivmiljøet og med stor vægt på uddannelse.

Fra Island får Arkivnyts læsere at vide at nu har Islands Nationalarkiv tilendebragt et projekt om prøveaflevering af et elektronisk register fra skattedirektoratet. Erfaringerne er gode og vi får mere at vide om udviklingen på dette område i næste numre.

I Danmark er Statens Arkivers store nyhed, at det er lykkedes at få kontrakter om arkivets nye bygninger. Nye magasiner til 370 hyldekilometer vil være til rådighed i 2009. Lykke til. Andre nyheder fra Danmark drejer sig hovedsagelig om IT-teknikken i arkiverne og tilgængelighed af arkivalier. E-læsesalsprojektet er særdeles spændende, og et andet er tilgængeliggørelsesprojektet, hvor relevante spørgsmål om brug af den elektroniske arkivbestand er behandlet. Vi læser om en storbegebenhed for Københavns Stadsarkiv, der har taget en elektronisk registratur i brug, og som dækker hele samlingen, 35 hyldekilometer.

En tankevækkende artikel belyser en kortlægning af lokal- og privatarkiver i Norge. Over 800 arkivinstitutioner deltog og var grundlag for kortlægningen. Man har opdaget at der er store skævheder i det bevarede materiale, med hensyn til typer af arkiver og geografisk fordeling. Det viser sig at nogle vigtige sektorer i samfundet er dårligt dokumenterede! Lad os håbe at ABM institutionerne i Trøndelag, som står for *Kildenett.no*, har den lokale kulturarv vel dokumenteret til en istruktiv formidling til skoleungdommen. Læseren anbefales at læse om et norsk projekt, hvor brugerne kan bestille arkivalier til benyttelse i biblioteket.

En udførlig artikel beskriver nøje hvordan det finske *arkivverket* udvikles som en del af informationssamfundet i Finland, hvor arkivet aktivt deltager i forskellige projekter. Resultater fra projekterne skal iværksættes i den nære fremtid og bliver en udfordring for arkivet. I bladet læser vi også om at Tavastehus landsarkiv, som for nylig fyldte 80 år, får en ny bygning, men at det 90 årige krigsarkiv, som har været et eget arkiv under forsvarsministeriet bliver lagt til arkivverket. En ikke helt enkel fusion.

Læsere ønskes en fornøjelig læsning

Eiríkur G. Guðmundsson

Nordisk Arkivnyt

udgives af Þjóðskjalasafn Íslands (Islands Nationalarkiv)

E-post: na@arkivnyt.nu • www.arkivnyt.nu

Laugavegur 162 • IS-105 Reykjavík, Island

Tel.: +354 590 33 00 • fax: +354 590 33 01

Designarkivet

– ett nytt arkiv

■ Kulturminister Lena Adelsohn Liljeroth blir guidad av David Leidenborg.

Foto: Michael Folmer

Invigning av Designarkivet

Den 30 maj 2007 invigdes Designarkivet i Bromma. Designarkivet ligger i Centrum för Näringslivshistorias lokaler. Kulturminister Lena Adelsohn Liljeroth invigde det nya arkivet med att hålla tal och klippa band. Hon talade om nyttan med arkiv och om att arkiven behöver pengar. Jag hoppas verkligen att hon menade vad hon sa och in-

te bara var artig. Ewa Kumlin som är VD för Svensk Form invignings-talade naturligtvis. Det gjorde även Alexander Huseby, VD för Centrum för Näringslivshistoria.

Guidad tur i arkivet

Vi blev guidade i arkivlokalerna av David Leidenborg som hade mycket intressant att berätta. Alla har vi någon gång stått och väntat med

Maria Nordström Jarnryd

en kölapp i handen. Troligen är lappen utkommen ur en Turnomatic. En sådan bestod ursprungligen av 47 delar. Dagens apparat består av sju delar och ritningarna till den modernare varianten finns i designarkivet. David berättade också att en besökare sagt att arkiv-

boxar är tråkiga och dammiga. Det gick så småningom upp för besökaren att det som förevisades under en guidad tur var sådant som finns i arkivboxarna och det materialet var mycket intressant. I arkivlokalen fick vi se Absolut vodkaflaskor, telefoner från Telia, broderier, modeller av hus, en precis likadan dammsugare från Electrolux som fanns i mitt barndomshem och mycket mer.

Skumpa och bakelser

Uppmärksamma NA-läsare har väl vid det här laget upptäckt att på svenska arkiv firas det med skumpa. Det gällde även denna invigning. Till detta bjöds vi mycket goda bakelser. Jag valde en trefärgad i choklad och var sedan snäll hela dagen.

Designarkivet är Sveriges största designarkiv. Det är centrum för Näringslivshistoria (tidigare Stockholms företagsminnen) och Svensk Form som står bakom denna satsning. Svensk Form har naturligtvis levererat sitt arkiv till Designarkivet. Tidigare förvarade Svensk Form sitt arkiv i Stockholms stadsarkiv.

Från 1880-talets industridesign till 1950-talets inredningsföremål

Designarkivet består av skisser, föremål och bilder. Från 1880-talets

industridesign till 1950-talets inredningsföremål. Där finns de första ritningarna på Stockholms äldsta lyktstolpar från Bolinders

■ Inte bara arkiv i arkivet. Här syns bl.a. en Turn-o-matic. Foto: Michael Folmer

verkstäder, dessa lyktstolpar är mycket vackra, designskisser på kylskåp och dammsugare signerade Raymond Loewy för Electrolux, Lars-Magnus Ericssons första telefon, originalen till bokomslagen från Wahlströms ungdomsböcker (de röda och gröna ryggarna), formgivaren Ralph Lysells arkiv och den kompletta samlingen mönster från 1970-talets Mah Jongkläder.

Samarbete

Ett treårigt samarbete pågår mellan Svensk Form och Centrum för Näringslivshistoria som skall resultera i ett nytt både fysiskt och digitalt arkiv, unikt i sitt slag. Detta arkiv byggs av Svensk Forms arkiv och av de arkiv som innehåller designrelaterat material i Centrum för Näringslivshistoria. Det nya Designarkivet är gestaltat av Lars Lallerstedt, industriformgivare och tidigare rektor på Konstfack. De traditionella arkivhyllorna är försedda med stora plasmaskärmar där föremål och bilder presenteras för besökaren, t.ex. den tidigare nämnda Turn-o-matic. Detta är ett helt nytt sätt att tillgängliggöra och synliggöra vad som döljer sig i arkivlokalerna. ♦

Skribenten är verksam vid Avdelningen för tillsyn i Riksarkivet.

Ny organisation för Riksarkivets avdelning för tillsyn

Riksarkivets avdelning för tillsyn och rådgivning har bytt namn till Riksarkivets avdelning för tillsyn (T-avdelningen) och även fått en ny organisation sedan den 1 april 2007.

Förutsättningar

Den svenska statsförvaltningen har under de senaste femton åren genomgått genomgripande förändringar där myndigheter lagts ned, slagits samman, krympts eller bolagiserats. En absolut majoritet av de centrala myndigheterna med regionala och/eller lokala myndigheter i organisationen har slagits samman till en myndighet. Detta har bl.a. inneburit att landsarkiven fått färre tillsynsobjekt och Riksarkivets tillsynsavdelning fått fler eftersom uppdelningen är sådan att landsarkiven är arkivmyndighet för regionala och lokala statliga myndigheter och T-avdelningen för de centrala myndigheterna.

I arbetet med e-förvaltning eller 24-timmarsmyndigheten sätts medborgaren i centrum, men här finns också tankar om rationaliseringar och ökad samverkan mellan statliga myndigheter och även ökad samverkan mellan statliga och kommunala myndigheter. Staten kan ses som en koncern. Även EU-inträdet bidrar till ett behov av myndighetsövergripande arbete.

Nya kommunikationsmöjligheter har tillsammans med skanning och elektronisk ärendehantering gjort det möjligt att fördela ärenden efter arbetsbelastning och inte genom geografisk placering. Genom spridnings- och hämtningsystem (SHS) har möjligheterna till samverkan mellan myndigheter ökat. Regeringen har under åren visat frågan om e-förvaltning stort intresse och satt upp mål och strategier. I arbetet för e-förvaltning har den nya myndigheten VERVA (Verket för förvaltningsutveckling) tillsammans med Riksarkivet en avgörande roll. Riksarkivet har förväntningar på sig att med sin omfattande föreskriftsrätt delta i utvecklingen av svensk statsförvaltning samtidigt som man håller hög profil i tillsynsverksamheten. Genom de förändringar som redan genomförts och som planeras är det nu nödvändigt att också ha ett mycket nära samarbete i tillsynsarbetet mellan Riksarkivet och landsarkiven.

Ny organisation

I arbetet med att modellera mål och verksamhetsprocesser för T-avdelningen fanns en övergripande tanke att renodla enheternas verksamhet så mycket som möjligt. Den nya organisationen skall också

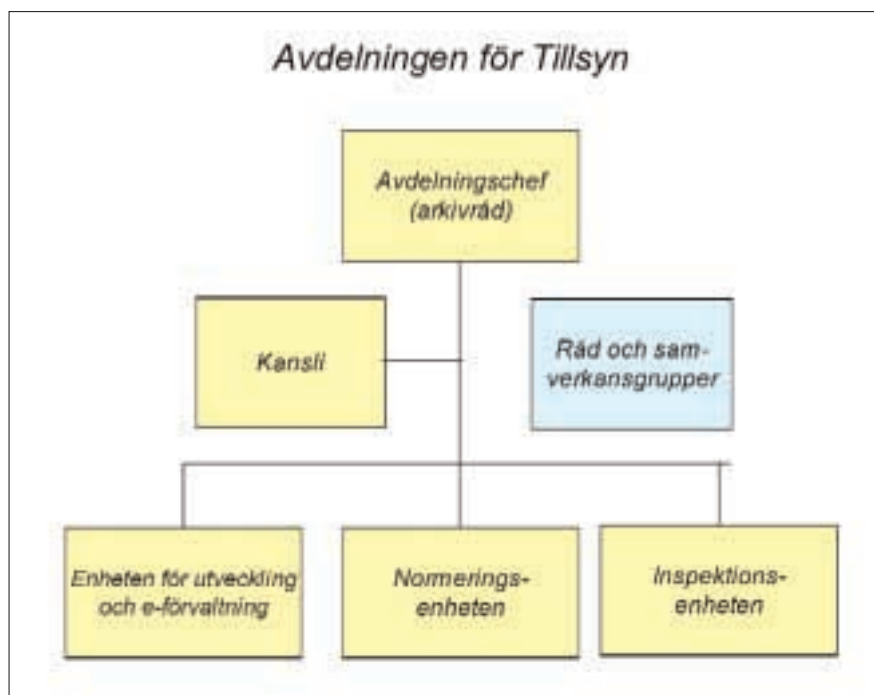
Per Jansson

vara tydlig för alla som finns utanför Statens arkiv.

I den nya organisationen har resurser flyttats över till utvecklings- och normgivningsverksamheten trots att inspektionsverksamheten ökat till följd av de tidigare angivna förändringarna i statsförvaltningen. För att detta skall vara möjligt förutsätter detta en bättre samordning mellan T-avdelningens och landsarkivens inspektionsverksamhet. Meningen är att få en samordnad inspektionsverksamhet över myndighetsgränserna inom Statens arkiv och att handläggningen av vissa gallringsärenden kan göras vid landsarkiven, vilket också förutsätter ett samarbete över myndighetsgränserna.

Avdelningen leds av arkivrådet som också har ett övergripande samordningsansvar för tillsynsverksamheten. Vid avdelningen finns vidare ett kansli med bl.a. en juristtjänst. Samtliga kärnverksamheter har samlats i avdelningens tre enheter: Enheten för utveckling och e-förvaltning, Normeringsenheten och Inspektionsenheten (se figur).

Vid Enheten för utveckling och e-förvaltning sker dels eget utvecklingsarbete, dels också utvecklings-

arbete i samarbete med andra myndigheter eller organisationer. I uppgifterna ingår det också att arbeta och samordna Statens arkivs insatser i standardiseringsverksamheten. Vid enheten handläggs ärenden och remisser som rör utvecklingsarbetet och standardiseringsverksamheten. Enhetens personal består av enhetschefen och två handläggare.

Till Normeringsenheten har allt arbete med att utarbeta generella regler (RA-FS) och myndighetsspecifika föreskrifter (RA-MS) lagts. Vid enheten finns också en utvecklingsverksamhet inriktad mot Riksarkivets normering. Normeringsenheten skall också medverka i externt regelarbete t.ex. tillsammans med VERVA samt handlägga ärenden och remisser rörande andra myndigheters regler men också regelverket och regleringen generellt. Vid normeringsenheten arbetar förutom enhetschefen fyra handläggare.

Vid Inspektionsenheten utreds eller granskas arkivhanteringen övergripande inom statsförvalt-

ningen och då används mestadels enkäter och rör bl.a. myndigheters diarieföring eller deras datasystem. Enheten inspekterar också viss myndighets arkivverksamhet. Vid enheten handläggs ärenden och remisser rörande tillsyn generell eller hos viss myndighet liksom leveransförberedelser från myndigheterna. Vid enheten arbetar sex handläggare, en enhetschef och en vice enhetschef.

De utbildningar, informationer och konferenser avdelningen ordnar bestäms varje år i verksamhetsplanen och där bestäms också vilka som skall genomföra dessa utbildningar etc.

Fasta råd och samverkansgrupper

I syfte att öka samordningen inom tillsynsområdet har *Tillsynsrådet* bildats med representanter för T-avdelningen, Krigsarkivet och de största landsarkiven med arkivrådet vid T-avdelningen som ordförande. I Tillsynsrådet behandlas bl.a. frågor om verksamhetsplanering, verksamhetsutveckling, uppföljning och utvärdering.

Arkivrådet för T-avdelningen fattar beslut om myndighetsspecifika föreskrifter i *RA-MS-rådet* i närvaro av Riksarkivets verksjurist och enhetscheferna vid T-avdelningen och handläggarna av förslagen till föreskrifter. Ibland är också vissa experter närvarande såsom arkivlokalsexperten och kontaktpersonen för den myndighet förslaget till föreskrift gäller. När nu handläggningen av vissa gallringsframställningar görs vid landsarkiven kommer aktuell handläggare från landsarkivet att medverka per sammanträdestelefon eller genom annan teknisk lösning.

Den kommunala samrådsgruppen har funnits under många år. I samrådsgruppen finns representanter för kommuner och landsting samt för landsarkiven och Riksarkivet. Ordförandeskapet skiftar varje år mellan de olika intressenterna, medan sekreteraren alltid kommer från T-avdelningen. Till övervägande delen arbetar gruppen med att ta fram råd till kommuner och landsting angående gallring m.m. men här tas också mer övergripande frågor upp.

Normeringsrådet för e-arkiveringsfrågor skall vara ett forum för förankring av föreskrifter och vägledningar om e-arkiv som utarbetas av T-avdelningens normeringsenhet internt eller i externt samarbete. I rådet med riksarkivarien som ordförande finns representanter från T-, S- och IT-avdelningen.

I den s.k. *RA-FS-gruppen* för *bevarandetekniska frågor* behandlas frågor främst inom det analoga bevarandetekniska området. I gruppen finns representanter från T- och B-avdelningen och i vissa frågor från Sveriges Tekniska Forskningsinstitut (SP). ♦

Skribenten är arkivråd.

ABM är inget självändamål

– utan samarbetet skall växa fram
utifrån verkligt kända behov

Tomas Lidman

Samarbete över sektorsgränser är något som det talas alltmera om i våra kretsar. Det har nästan blivit till ett mantra. För en person som inte är så insatt i den europeiska informationsförsörjningsterminologin, kan det bli lätt irriterande när byråkraterna börjar tala om EDL-net, TEL, Minerva Plus, PARSE och andra akronymer. Ibland kan man få ett intryck av att kommissionen betraktar hela kulturarvsområdet utifrån ett mycket begränsat och ibland lite okunnigt perspektiv. Vi är liksom en enda klump. Det krävs numera av varje litet projekt inte bara den sedvanliga nord- syd-, öst-västlig- offentlig-privat- dimensionen utan också ett gränsöverskridande mellan arkiv, bibliotek och museer.

Gemensam minnesinstitution

ICA kommer vid sitt nästa CITRA-möte i Quebec i november 2007 att ägna en stor del av tiden åt att diskutera frågor som just handlar om ABM-samarbetet i olika länder. Naturligtvis blir det visst fokus på Kanada där stadsarkivet och läns-

rigsarkivarens spalte

biblioteket i Quebec numera ingår i samma organisation och där Nationalarkivet och Nationalbiblioteket redan 2003 bildade en gemensam minnesinstitution. Vi lär få höra mycket om hur bra allt blivit och hur väl allting fungerar i dag. Några kritiker kommer knappast att komma till tals.

Samarbete sedan början av 1990-talet

I Sverige har ett mer eller mindre kontinuerligt samarbete skett sedan början av 1990-talet då den s.k. *ABM-gruppen* inrättades med representanter för de stora statliga

museerna, Kungliga Biblioteket (KB) och Riksarkivet. Från början handlade det i huvudsak om att träffas och att utveckla gemensamma reglerade namnformer. Gruppen fick så småningom större uppgifter. Då forskningsråden tröttnade på att ge pengar till olika digitaliseringsprojekt, ville man att ABM-gruppen skulle komma in och prioritera bland ansökningarna. Ett flermiljonprojekt, som fick stor betydelse för framtiden, var arbetet med att utveckla en gemensam plattform för att beskriva digitala bilder. Ur detta samarbete väx-

te sedan ABM-centrum fram 2003 med en kollektiv finansiering av samtliga initiativtagare. Budgeten är begränsad till ca 600.000 skr/år. ABM-centrum har i huvudsak arbetat med upplysning, undervisning och planering och är just nu utsatt för en utvärdering.

Samarbete i Boden

Kanske ännu mera upphetsande är samarbetet inom LDB-centrum i Boden (Långsiktigt Digitalt Bevarande) där numera förutom Riksarkivet, Bodens kommun, länsstyrelsen och universitetet också KB och Statens Ljud- och bildarkiv (SLBA) ingår som centrala intressenter. Syftet är att tillsammans utveckla former och rutiner för att hantera inflödet och bevarandet av information oavsett om det handlar om digitala handlingar, e-publikationer eller digitala ljud- och bildleveranser. Ytterligare ett syfte är att skapa ett kompetenscentrum som på ett

tillfredställande sätt kan fungera som och vara en attraktiv partner gentemot andra liknande utvecklingsenheter inom och utom landet. Även här är finansieringen kollektiv, dock betydligt mera omfattande än vad fallet är i ABM-centrum. Såväl ABM-centrum som LDB-centrum har dels en styrelse där direktörerna ingår, dels en referensgrupp i vilken experterna huserar. Riksarkivet, KB och SLBA har också arbetat fram ett intentionsdokument där vi bl.a. kommit överens om att till 2009 arbeta fram ett gemensamt gränssnitt för våra respektive nationella databaser, utveckla gemensamma tekniska plattformar och utnyttja varandras kompetenser bl.a. inom massdigitalisering.

Alla inblandade skall känna sig som den mest gynnade partnern

Jag tror att vi har mycket att vinna på ett nära samarbete med våra

systerinstitutioner. Sverige är i detta sammanhang (och i många andra) ett litet land och det gäller att noga ta tillvara den kompetens som finns att tillgå just hos oss. *Men det gäller att hitta våra minsta gemensamma nämnare.* Jag tror inte alls på idén att samordna "ovanifrån". Vi styrs också av olika lagstiftning. Det måste finnas en vinna-vinna situation, där alla inblandade upplever sig vara den mest gynnade partnern. Det gäller därför att noga välja ut de problem som vi bäst kan lösa gemensamt och hålla oss borta från de områden där samarbetet inte skulle fungera särskilt bra. ABM är enligt min mening inget självändamål – något som man ibland kan få för sig när man läser de officiella dokumenten – utan samarbetet skall växa fram utifrån verkligt kända behov. På så vis kommer vi att lyckas. ♦

www.statensarkiv.se

Statens arkiv i Sverige har fått ett helt nytt utseende på hemsidan och en alldeles ny adress www.statensarkiv.se

Som vanligt med nyheter tar det ett tag att vänja sig vid det nya utseendet. Det finns bara ett sätt att vänja sig och lära sig hitta på den nya hemsidan, det är att själv gå in på den och titta.

Maria Nordström Jarnryd

Prøveaflevering

af elektronisk register fra Skattedirektoratet

**Baldur Már Bragason og
Eiríkur G. Guðmundsson**

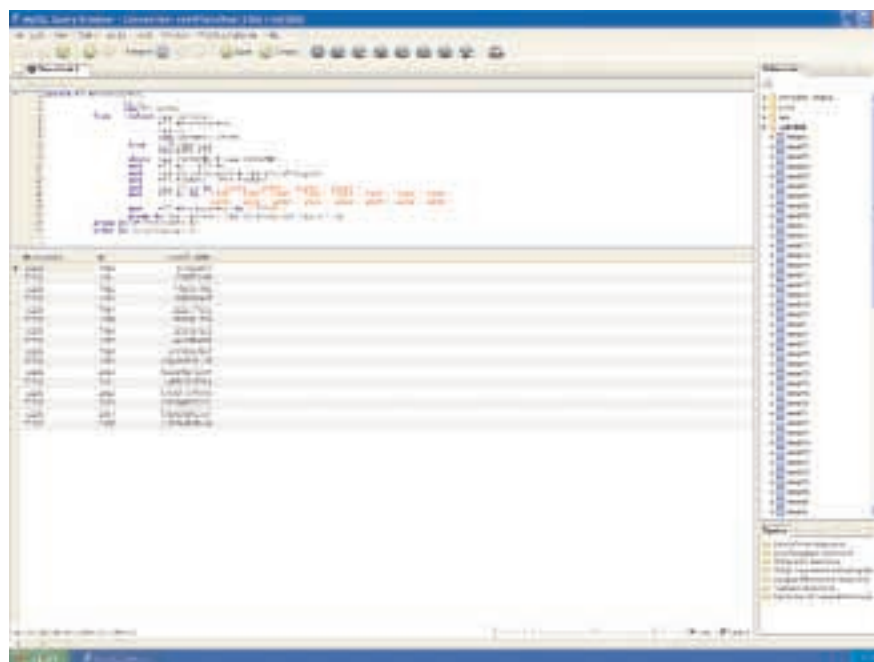
År 2005 blev Islands Nationalarkiv bevilget penge til to projekter, der drejede sig om at udføre afleveringer af elektroniske arkivalier fra to statslige arkivskabere til arkivet. For kort tid siden blev det ene projekt fuldført.

Målsætning

Projektets målsætning var først og fremmest at udarbejde en arkiveringsversion af en database i Skattedirektoratet og indlevere den til Nationalarkivet. Det var også målsætningen med projektet at få overblik over alle Skattedirektoratets databaser, indføre organiserede arbejdsgange i Nationalarkivet og vurdere omkostningerne både for Nationalarkivet og for indleveringsinstanser ved udformning af en afleveringsversion af data.

Valg af database

I Skattedirektoratet er der knapt 30 forskellige edb-systemer og databaser og én af dem, VSK2000, der indeholder momsskatteskemaer, blev valgt til dette projekt. Grunden til, at netop den blev valgt, var, at systemet arbejder selvstændigt, uden tilkobling til andre systemer,

■ Det afleverede data blev indlæst i en MySQL database for at prøve at arbejde med det. Skærbilledet viser resultat af en SQL forespørgsel.

og data er i en relationel database (Oracle). I afleveringsreglerne og ved udformning af arkiveringsversioner af elektroniske registre går man ud fra, at data afleveres i en relationel form.

Efter dansk mønster

For nogle år siden besluttede man, at Islands Nationalarkiv ville benytte samme regler og metoder som Statens Arkiver i Danmark ved langtidsopbevaring af elektroniske

arkiver. Derfor tog projektets medarbejdere, både fra Islands Nationalarkiv og Skattedirektoratet, på besøg i Rigsarkivet i København og fik en dybtgående introduktion i reglerne og de tvivlsspørgsmål, der måtte opstå ved udformningen af en arkiveringsversion for elektroniske data. Det danske Rigsarkivs regler bygger på migrations ideologien. Det betyder kort sagt, at man ikke opbevarer selve systemerne, men data trækkes ud af dem og

gemmes systemuafhængigt. Da arkiveringsversionen af VSK2000 var færdig, blev den præsenteret og vurderet i Rigsarkivet i København.

Arkiveringsversion udfærdiges

Da man gik i gang med udformningen af arkiveringsversionen, fandt man ud af, at til trods for at data blev gemt i Oracle, så blev relationer mellem datatabeller ofte defineret i software, men ikke i selve databasen. Desuden var fornødne nøgler ikke definerede, således at i nogle tabeller drejede det sig mangel af enstydige nøgler, og man fandt „nul“ overførsler. Databasen var derfor i realiteten ikke relationel. Der fandt derfor et stort arbejde sted i Skattedirektoratet med at sætte data ind i en relationel udgave ved at definere enstydige nøgler og rense data, hvor det var muligt.

Den første udgave af arkiveringsversionen blev så sendt til Nationalarkivet til afprøvning. Der blev den prøvet med prøveprogrammet TEA (Test af Elektroniske Arkivalier) fra Statens Arkiver i Danmark. Man fandt ud af, at der manglede en del i, at afleveringen opfyldte afleveringsreglernes krav. Resultatet af Nationalarkivets prøvning blev sendt til Skattedirektoratets personale, som foretog de relevante ændringer. Efter nogle forsøg blev arkiveringsversionen så godkendt.

Til sidst blev data indlæst i en MySQL database for at undersøge, om det var muligt i praksis at bearbejde de afleverede data på en måde, som man må formode, at de fremtidige brugere har behov for. Nogle prøvekøringer viser, at data er hele og til at håndtere. SQL forespørgsler, der fulgte med ved afleveringen, blev brugt til fremstilling af data her.

Der er i alt blevet lagt 820 ar-

bejdstimer i projektet, deraf ca. 470 timer i Skattedirektoratet. Arbejdet med undersøgelser og ændringer af data, så udformningen var relationel, tog 120 timer. Arbejdet med den egentlige udformning af arkiveringsversionen, dvs. udformning af almen information om systemet samt det at gøre data parate i henhold til afleveringsreglerne, tog ca. 140 timer. Prøvning i Nationalarkivet af arkiveringsversionen tog ca. 120 timer. Man skal huske på, at det er første gang, at et sådant arbejde udføres i Island. Den erfaring, der her blev indhentet, kan spare tid i fremtiden.

Den endelige arkiveringsversion VSK 2000 er 6 dokumenter med almen information om systemet, 81 datatabeller, den største med 16.000.000 poster og den mindste med 10 poster. Datamængden er ca. 16 Gigabyte, og sikkerhedskopi opbevares på 22 CD-ROM'er.

De vigtigste resultater

Udformningen af arkiveringsversionen VSK2000 afdækkede det vigtige i, at der arbejdes organiseret med forberedelse og udformning af arkiveringsversionen, og at der

straks fra begyndelsen foreligger udførlige og pålidelige oplysninger om databasen, datatilblivelsen, relationer og brug af data.

Databasen VSK2000 var ikke udformet udfra almindelige database-sammenligningsgrundlag.

Det førte til, at der måtte laves mange tidskrævende reguleringer af data og beskrivelsesdata for at kunne udfærdige en brugbar arkiveringsversion. Datasikkerheden var derfor ikke den bedst mulige. Nationalarkivets regler stiller krav om bedre udformning af databaser, at man følger de bedste sammenligningsgrundlag på dette område og vil påvirke design af elektroniske registre i fremtiden. VSK2000 har været ændret i henhold til ovennævnte erfaring.

Udformningen af arkiveringsversioner af elektroniske databaser er tidskrævende, og man må tage højde for den omkostning i bevillingerne. Desuden må man tage højde for de omkostninger, som modtagelse, afprøvning og opbevaring af elektroniske arkiveringsversioner medfører for Nationalarkivet. ♦

Skribenterne arbejder på IT-afdelingen i Islands Nationalarkiv

Nordisk Arkivnyt

Register til årgangene 1956–1975, som udkom i København i 1977, er nu blevet skannet og lagt på Nordisk Arkivnyts hjemmeside: www.arkivnyt.nu/forsider.html

Reykjavíks Stadsarkiv får nyt magasin

Svanhildur Bogadóttir

Reykjavík Stadsarkiv har nu taget et nyt lager i brug i Vatnagarðar, i nærheden af stadsarkivet. Arkivlageret er knapt 600 m² og afløser nogle ældre fjerne magasiner i Mosfellsbær. Der er foretaget en gennemgribende istandsættelse af lokalerne, og der er blevet sat et omfattende hylsystem og et fuldkomment alarmsystem op. I lokalerne er der også gode arbejdsstationer og frokoststue til personalet.

Lokalerne skal kunne tage imod arkivalier fra byens institutioner i de næste 10 år beregnet ud fra en undersøgelse af byens institutioners mængde af arkivalier. Byens ældre arkivalier bliver således alle opbevaret på hylder under gode forhold. Hyldepladsen på det nye lager er ca. 4.000 hyldemeter.

Reykjavík Stadsarkiv blev oprettet i 1954 og flyttede i 1999 til de nuværende lokaler på Tryggvagata 15, midt i Reykjavík. I arkivets 1.500 m² lokaler i Tryggvagata er der ekspedition, læsesal, lokaliteter til videnskabsmænd, arkivets kontorer, arbejdsstationer, sikkerhedsrum til de ældste arkivalier, sikkerhedsrum til fortrolige arkivalier og arkivets hovedarkiv. I magasinet i

■ Fra Stadsarkivets nye og rummelige magasin i Reykjavík. Foto: Kristín Bogadóttir.

Vatnagarðar opbevares bl.a. Reykjavíks indbyggers selvangivelser, arkivalier fra vandkraftinstitutionerne, byens ældre bogholderidokumenter m.m.

I Reykjavík Stadsarkiv opbevares nu ca. 8.000 hyldemeter af arkivalier, de ældste er fra det 16. århundrede, men generelt er de fra efter købstadsgrundlæggelsen i 1786. Den årlige tilkomst af arkiva-

lier er ca. 250–300 hyldemeter. Arkivet modtager ca. 2.500 forespørgsler om året, foruden at dets udstillinger har været velbesøgte. I Stadsarkivet er der 8 ansatte.

I Stadsarkivet opbevarer først og fremmest arkivalier fra de kommunale institutioner og virksomheder. ♦

Skribenten er stadsarkivar i Reykjavík

Hinsides fortrydelsesretten

Kontrakter i hus, som sikrer virkeliggørelse af Rigsarkivets byggeprojekt

Tredje gang er lykkens gang. Nogle gange stemmer det ikke, men her kom det til at passe. I juni 2007 blev der endegyldigt givet grønt lys til, at de nødvendige kontrakter kunne underskrives, så der fra midten af 2009 kan stilles nye, varige og betryggende magasiner til rådighed.

Først sled vi i en række år for, at Rigsarkivet og Landsarkivet for Sjælland kunne få et flot hus i Ørestad. Da en ny regering i januar 2002 skrinlagde projektet, lykkedes det at skabe tilslutning til et andet. Betingelsen blev dog, at Rigsarkivet skulle flytte til Fyn. Også det lagde vi slet ikke så få kræfter i, før et politisk røre i hovedstaden fik regeringens støtteparti til at trække tæppet væk.

Sådan set havde humøret det godt nok, da vi fra midten af 2002 begyndte forfra igen. Også selv om det nu skete helt fra bunden, fordi vi kom til at kæmpe et års tid for en ny regeringsbeslutning. Den kom i august 2003.

Størst interesse herskede der for placeringen. Som bekendt faldt valget på DSB's godsbaneterræn ved Kalvebod Brygge, tæt ved Københavns Hovedbanegård. Det vandt så bred politisk tilslutning, at vi straks fik en anlægsbevilling på finanslov 2004.

■ Rigsarkivar Johan Peter Noack og direktør i Slots- og Ejendomsstyrelsen Carsten Jarlov underskriver lejekontrakter mellem Rigsarkivet og Slots- og Ejendomsstyrelsen. Foto: Thomas Rahbek, Slots- og Ejendomsstyrelsen.

Placeringen tæt på vores hovedsæde tillod nu, at en samlet løsning ikke behøvede realiseres straks. I en første fase gjaldt beslutningen kun opførelse af varige, betryggende magasiner. Indtil videre skal Rigsarkivet beholde sin læsesal og sine kontorer på Slotsholmen. Og Landsarkivet for Sjælland skal blive på Jagtvejen, også indtil videre.

Men ideen om en samlet løsning overlevede. Regeringen aner-

kendte, at arkivfunktionerne bør huses sammen med magasinerne. Planlægningen skulle derfor tilgodeses, at samling skal kunne ske i en senere fase. Konkret ved at vi til sin tid kan overtage pladsen i det kontorhus på Kalvebod Brygge, som DSB stadig bruger.

Fast stod det også, at magasinerne skulle bygges som højlagre. Det havde været tanken, siden projektet i Ørestad blev skrinlagt, simpelthen fordi det indgik i billiggø-

Johan Peter Noack

relsen. Og når valget faldt på højlagre, måtte der også sættes på mekanisk klimatisering.

Til gengæld blev en gennemgribende elektronisk registrering så påkrævet, at der måtte skaffes bevilling til dette. Billiggørelsen betød nu, at det blev lettere at finde pengene. Det tidligere grundlagte SPE-projekt i Rigsarkivet og Landsarkivet for Sjælland kunne derfor sættes op i fuld målestok.

Så vidt beslutningerne i sommeren og efteråret 2003. Udviklingen siden da retfærdiggør helt den glæde, vi dengang følte. Ikke desto mindre skulle der gå omkring fire år, før vi nåede så langt, at ingen har fortrydelsesret. Hvorfor?

Svaret er, at det ville være gået væsentlig hurtigere, hvis Kulturministeriet havde bygget konventionelt. Det vil sige i eget regi, på bar mark, uden for byen. Grunden på Kalvebod Brygge rummede sine komplikationer, og regeringen havde planer om et mere udbredt offentligt-privat samarbejde.

Grunden forudsatte, at Københavns Kommune udstedte en ny lokalplan for hele det gamle godsbanearreal mellem Bernstorffsgade og Dybbøls Bro. Da proceduren foreskriver borgerhøring og vedtagelse i kommunalbestyrelse, måtte det tage sin tid. Oveni kom, at kommunen, DSB og Kulturministeriet i fællesskab udskrev en idekonkurrence for hele området.

Førstepremien gik i sensommeren 2004 til Lundgaard & Tranberg Arkitektfirma AS på et forslag, hvori indgår et landskabeligt strøg ned igennem hele området. Tanken tiltalte utvivlsomt offentlighed og politikere. Den satte sit præg på lokalplanen, der trolig blev vedtaget af Københavns Borgerrepræsentation i slutningen af 2005.

■ Kontrakten om projektering, anlæg, drift samt finansiering af magasiner til Rigsarkivet m.v. mellem OPP-selskabet og Slots- og Ejendomsstyrelsen blev gennemstukket og sammenbundet af en snor, der blev forsynet med et laksegl for at garantere, at det er de originale sider. Fra venstre mod højre ses advokat Søren Holm Seerup, Kammeradvokaturet, arkivchef August Eriksen, Rigsarkivet samt specialkonsulent Poul Olsen, Rigsarkivet.

Foto: Thomas Rahbek, Slots- og Ejendomsstyrelsen.

Grunden har staten nu købt af DSB, men forud måtte gå en række andre aftaler. Den vigtigste omfatter også BaneDanmark og regulerer, hvordan der under byggeriet kan tages fornødent hensyn til afvikling af togdriften til og fra Københavns Hovedbanegård. Ved siden af købet er der indgået lejemål om brugen af underetagen i DSB's kontorbygning.

I august 2004 besluttede regeringen sig for, at magasinbygningerne på Kalvebod Brygge skulle opføres og drives i et offentligt-privat partnerskab (OPP). Et privat konsortium skulle overtage byggeopgaven og derefter driften for 30 år. Staten skulle så indgå et lejemål, der rummer en forkøbsret, som kan gøres gældende til sin tid.

Dermed indfrie de regeringen et punkt i sit program. Tankegangen er, at en privat virksomhed udviser større kreativitet og effektivitet end det offentlige, særlig når ejerskab og drift forpligter langt ud i fremti-

den. Erfaringer på dansk grund fandtes stort set ikke. Magasinerne til Rigsarkivet og Landsarkivet for Sjælland er den danske stats første OPP-projekt.

Staten blev således bestiller af ejendommen, ikke bygherre. Til at varetage statens interesser udpegede regeringen Slots- og Ejendomsstyrelsen, som indgår i Finansministeriet. Styrelsen skulle så samar-

bejde med bevillingshaveren, Kulturministeriet, og brugeren, Statens Arkiver.

Samarbejdet gik meget fint. Interesses modsætninger var der kun få af, og de vigtigste blev der truffet beslutning om i de tidlige faser, i en åben og fordomsfri dialog. For Statens Arkiver kom det navnlig an på at sikre, at vitale arkivfaglige funktioner ikke skulle overgå til privat drift. Det lykkedes.

Efter behørigt EU-udbud blev der fra sommeren 2005 engageret rådgivere ikke blot i byggeteknik og arkitektur, men også i finansiering. Den statslige bestillerorganisation kunne herefter målbevidst stille mod, at opgaven blev udbudt. Det krævede, at et meget omfattende materiale blev fremstillet, herunder et udkast til OPP-kontrakt. For Statens Arkiver gjaldt det, at kræfterne især måtte lægges i udformningen af de såkaldte funktionsbaserede krav, der så langt muligt skulle sikre, at magasinerne lever op til vores ønsker.

Havde staten selv optrådt som bygherre, ville der ingen grænser have været for, hvor langt vi kunne drive specifikationerne. I OPP-sammenhæng måtte vi derimod så at sige generalisere vores forventninger, fordi der skulle levnes den private part frihed til at vise sin evne for innovation og effektivitet. Men vores bange anelser blev gjort til skamme takket være fortrinligt samarbejde med de ingeniører, der indgik i bestillerorganisationen.

I virkeligheden kom det til at gå forbavsende hurtigt. I marts 2006 blev der truffet beslutning om prækvalifikation af de konsortier, der skulle indgå i det endelige udbud. Det fik form af såkaldt konkurrencepræget dialog, der er en ny mu-

■ Illustration af teglstensfacade mod Kalvebod Allé. Kilde: Schønherr Landskab-Landskabsarkitekter/PLH-arkitekter AS.

lighed, som der er åbnet for i EU's udbudsdirektiv.

Dialogmøderne med tilbudsgiverne strakte sig gennem det meste af andet halvår 2006. Det kunne her lade sig gøre at nå en mere præcis forståelse af de funktionsbaserede krav, vel at mærke før nogen endegyldigt besluttede sig for, hvilke løsninger de ville tilbyde.

Men da processen var bragt til ende, blev reviderede udbudsdokumenter fastfrosset, og et endeligt udbud udskrevet. Konsortierne havde så et par måneder til at gøre deres tilbud færdige. Og i begyndelsen af maj 2007 kunne bestillerorganisationen træffe afgørelsen. Vinder af udbuddet blev konsortiet OPP Pihl Arkivet A/S, der i forsædet har entreprenørvirksomheden Pihl & Søn.

Endnu stod dog én hurdle tilbage. Folketingets finansudvalg skulle godkende, at bevillingen blev endegyldigt frigivet til formålet. Det ville næppe have været værd at nævne, hvis ikke det forudsatte, at den oprindelige finanslovsbevilling blev konverteret til en 30-årig driftsbevilling. Det var en sag for de finansielle eksperter, som selvfølgelig mestrer den teknik.

Men der fandtes en komplikation. Hvor skulle grænsen drages til

Statens Arkivers ordinære driftsbevilling, som tilgodeser ikke blot leje, men også andre udgifter til brug af bygninger? Kulturministeriet forhandlede med Finansministeriet. Vi var selv inde over. Alle holdt vejret, fordi øjeblikket også var afgørende for, hvilken økonomi hele Statens Arkiver ville få de næste 30 år.

Heldigvis gik det godt. Finansudvalget vedtog 21. juni, at bevillingen skulle frigives og konverteres til et niveau, der også i fremtiden giver Statens Arkiver en sund økonomi. Så 29. juni kunne papirerne underskrives. Statens Arkiver indgik lejeaftaler med Slots- og Ejendomsstyrelsen, der på sin side undertegnede selve OPP-kontrakten med Pihl-gruppen, som nu er forpligtet til at opføre, eje og drive bygningerne.

Og hvad er det så, vi har opnået? Jo, 370 hyldekilometer varige, betryggende magasiner. I det centrale København. Med et perspektiv intakt, der hedder en samlet løsning, hvor de arkivfaglige arbejdspladser findes i samme kompleks som magasinerne. Det er dog noget for et arkiv, der sidst selv fik bygget nyt i 1720. ♦

Forfatteren er rigsarkivar.

Leon Jespersen

Mål, strategier og trivsel

Medarbejderseminar for Statens Arkivers ansatte

■ Medarbejderseminaret blev holdt i nærheden af Nyborg Slot, der i middelalderen dannede rammen om rigsmøder, hvor en række vigtige dokumenter blev underskrevet.

Foto: Peter Wodskou

Den 14.–15. maj 2007 afholdt Statens Arkiver for femte gang et medarbejderseminar – denne gang på Hotel Nyborg Strand på Fyn. Der er hermed opstået en god tradition for, at alle Statens Arkivers

ansatte med års mellemrum samles. I dette års seminar deltog ca. 260 ansatte.

Arrangementet er en oplagt mulighed for at præsentere og diskutere planer og mål for Statens

Arkiver. Ledelsens oplæg til strategier og mål frem til år 2020 blev et stykke tid før seminaret lagt på Statens Arkivers intranet. Forud for seminaret blev der endvidere nedsat arbejdsgrupper, der diskuterede

■ Trivselsundersøgelsen blev kommenteret af ansatte fra Statens Arkivers forskellige enheder.

Foto: Peter Birkelund.

oplægget, ligesom hver enkelt ansat blev opfordret til at kommentere det.

Seminaret levede op til sit formål. Rigsarkivar Johan Peter Noack præsenterede ledelsens tanker om strategier og mål for de næste 12 år. Medarbejderrepræsentanter fra de nedsatte arbejdsgrupper kommenterede forskellige sider af ledelsens forslag, og det hele blev sat i perspektiv af departements-

chef Karoline Prien Kjeldsen fra Kulturministeriet, der redegjorde for ministeriets planer og mål i de kommende år. Oplæggene gav anledning til en god diskussion.

På seminarets første dag blev der også orienteret om igangværende projekter: E-læsesals-projektet, tilgængeliggørelsesprojektet (vedrørende e-arkivalier) samt SPE-projektet (om strekkodning, pakning og etikettering af SA's samlinger). Man havde valgt at give orienteringerne form af fortællinger – for eksempel i form af en fiktiv tale holdt i fremtiden. Det var en form, der fangede deltagernes opmærksomhed.

Ét er strategier og mål, men nok så vigtigt må rammer og arbejdsmiljø være i orden, hvis de langsigtede mål skal nås, ligesom det er et mål i sig selv at skabe en god arbejdsplads. Et andet tema på seminaret var derfor trivsel på arbejdspladsen. På seminarets første dag nærmede man sig emnet ud fra en lidt utraditionel synsvinkel. Komikeren, tekstforfatteren m.m. Uffe Green gav underfundige ek-

sempler på, hvordan humor i dagligdagen med fordel kan anvendes på arbejdspladsen.

Den følgende dag diskuteredes en netop gennemført trivselsundersøgelse i Statens Arkiver. Alle medarbejdere var tidligere blevet bedt om at udfylde et spørgeskema fra et eksternt firma, der stod for undersøgelsen. 300 ud af 361 ansatte havde besvaret spørgsmålene; undersøgelsen var imidlertid så frisk, at man ikke havde fået analyseret alle resultaterne endnu. Både ledelsens strategi-papir og trivselsundersøgelsen vil blive omtalt nærmere i et kommende nummer af NA.

Foruden det rent faglige indhold har medarbejderseminarierne en vigtig social funktion. Ansatte fra alle Statens Arkivers enheder og afdelinger har her mulighed for at lære hinanden at kende og at få snakket sammen. Medarbejderseminaret blev afsluttet med forskellige udflugter i det fynske område.

■ Johan Peter Noack åbner seminaret.

En milepæl for Københavns Stadsarkiv

Nete Balslev Wingender

Et grundelement for arkiverne er at stille deres samlinger til rådighed for forskere og andre brugere. Forudsætningen herfor er, at arkivets samlinger er registeret, og at dets brugere har en registratur at orientere sig efter. Derfor var det en milepæl for Københavns Stadsarkiv, da det også på det område kunne følge tidens elektroniske udvikling og fuldt ud tage skridtet fra papirregistrering til elektronisk registrering. Det skete den 14. maj i år, hvor arkivets elektroniske registratur, STARBAS, officielt blev åbnet af borgmesteren for Københavns Kultur- og Fritidsforvaltning Martin Geertsen og lagt ud i cyberspace med adressen www.starbas.dk.

STARBAS er en database, der vil gøre det muligt for arkivets brugere, dvs. kommunens forvaltning og personer, der søger efter deres københavnske rødder eller forsker i byens historie, at orientere sig i arkivets samlinger fra deres kontor eller hjemme-pc.

Databasen indeholder oplysninger om Stadsarkivets godt 35 hyldekilometer store samling af arkivalier, der dækker perioden fra 1275 til i dag. Gennem enkle søgemetoder er det muligt at finde frem til det ønskede arkivalie ned til pakke- og protokol-niveau. Foruden enkel eller udvidet søgning på arkivskaber, arkiver eller serier kan der søges ved fritekstsøgning eller på emne.

■ Borgmester for Kultur- og Fritidsforvaltningen Martin Geertsen (th) og stadsarkivar Henrik D. Gautier ved åbningen af Starbas på Københavns Rådhus den 14. maj 2007. Foto: Jens Laursen.

Dette sidste kræver dog stadig et vist kendskab til forvaltningens struktur. I løbet af efteråret åbnes for publikums adgang til elektronisk bestilling af arkivalier med en bestillingsseddel, der selv henter de korrekte data om det ønskede arkivalie fra basen. I forhold til den kommunale forvaltning igangsættes i efteråret et initiativ for at få den til at rekvirere sager via arkiv-databasen.

Via links er det muligt fra STARBAS at komme videre til to af Stadsarkivets andre elektroniske registraturer. Den ene er en database over de godt 2.000 pensionisterindringer, der blev indsamlet i 1969, og hvor der kan søges en-

ten på fortællerens navn eller på emne. Den anden er en database over Stadsarkivets kort- og tegningsamling. Foreløbig indeholder databasen kort og tegninger fra før 1800 samt en række tegninger over byens kommunale skoler og hospitaler. Indtastningen foregår fortsat, og da samlingen rummer flere hundredtusinde kort og tegninger, vil det vare en rum tid endnu, før den er afsluttet.

Ud over det rene søgeværktøj indeholder databasen også beskrivelser af de kommunale arkivskabere og har links til relaterede arkivskabere. Det er planen, at dette felt skal videreudvikles og opdateres. Målet er at gøre databasen til

en enestående kilde for den, der ønsker at få overblik over Københavns kommunes forvaltningsmæssige struktur og opgaveløsning over tid.

Også på et andet felt er der planer om videreudvikling af databasen. Tanken er at foretage en registrering af de af kommunens arkivalier, som ifølge Arkivloven skal være tilgængelige for offentligheden, men som endnu ikke er afleveret til Stadsarkivet. Dette tiltag vil bidrage til at skabe en større åbenhed i forvaltningen i Københavns Kommune og vil være et vigtigt supplement til kommunens digitale åbenhedsstrategi.

Indtil dato er STARBAS den eneste kommunale elektroniske registratur i Danmark, der er tilgængelig via Internettet. Det eneste sammenlignelige danske projekt er Statens Arkivers elektroniske registratur DAISY.

STARBAS er udviklet uden eksterne midler og over en lang årrække af Stadsarkivets registratur Peter Slott. Tilløbet blev taget midt i 1980'erne i samarbejde med daværende arkivar Henrik Gautier, der anså en „normalisering“ af de eksisterende registraturer i Stadsarkivet for en forudsætning for fremtidigt at kunne udnytte IT optimalt til registrering og derfor foretog en kortlægning af alle provenienser i den københavnske administration gennem tiden og sammen med Peter Slott fastsatte standarder for arkivbeskrivelse; disse er løbende blevet opdateret, ikke mindst under indtryk af udviklingen af Daisy. Færdiggørelsen af Starbas er sket i samarbejde med Mona Steen, der også er ansat i registreringsområdet i Københavns Stadsarkiv. ♦

Skribenten er arkivar ved Københavns Stadsarkiv

■ Den lollandske kommune Holeby afleverede i 2005 deres arkiv fra årene 1842 til 1985. På billedet ses kommunens journalsagsarkiv 1966–1985 i ompakket stand. Foto: Christian Larsen.

I forbindelse med den danske strukturreform, hvor landets 271 primærkommuner blev til 98 kommuner, var håndtering af de fysiske og elektroniske arkiver også på dagsordenen i kommunerne, gerne i forbindelse med flytteprocessen og placeringen af forvaltningerne.

Kommunerne kan selv vælge, hvor de vil opbevare arkivalierne: På rådhuset, i et kommunalt arkiv oprettet efter arkivlovens § 7 eller hos Statens Arkiver. Et kommunalt arkiv (et såkaldt § 7-arkiv eller stadsarkiv) varetager opgaver vedr. bevaring, kassation og aflevering af kommunens arkivalier samt stiller arkivalierne til rådighed for borgere og myndigheder.

Elektroniske arkivalier, der er omfattet af persondataloven, og som skal bevares, skal dog afleveres til et offentligt arkiv, enten Statens Arkiver eller et § 7-arkiv. Der vil typiske være tale om elektroniske journaler, elektroniske dokumenthåndteringssystemer eller registre.

Der findes 26 stadsarkiver i landets 98 kommuner, hvoraf 6–7 er blevet oprettet inden for de seneste

Christian Larsen

par år, men en stor tilgang af § 7-arkiver har vi ikke set endnu. På Sjælland er der 15 stadsarkiver, et på Fyn og ti i Jylland. Nogle af stadsarkiverne er organiseret i Organisationen Danske Arkiver (ODA), mens andre har hjemme i Sæmmenslutning af Lokalarkiver (SLA).

I det følgende skal der gives en kort oversigt over de primærkommunale afleveringer til Statens Arkiver, der har fundet sted i forbindelse med strukturreformen, dvs. i årene 2004–2007.

På det elektroniske område er afleveringssagerne ved at blive rejst nu, da kommunerne først kunne aflevere, når de sidste sager i de nu nedlagte kommuner var blevet journaliseret. Der er således mange arkiveringsversioner under vejs, som vil blive afleveret i 2007 og 2008; indtil videre er der kun modtaget arkiveringsversioner fra de fælleskommunale systemer og en arkiveringsversion af et ESDH-system fra en lollandsk kommune.

Hvad angår afleveringer af papirarkivalier i de sidste par år, har Rigsarkivet, der varetager landsar-

Status på det primærkommunale område

kivfunktionen for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm, modtaget 10 kommunearkiver, hvoraf de fleste går tilbage til kommunernes oprettelse i 1842. I alt er der modtaget 447 hyldemeter (hm) arkivalier. Desuden har 16 kommuner valgt at aflevere deres folkeregisterarkivalier 1924–1978, hvilket har givet en accession på 265 hm.

Landsarkivet for Fyn har fået fem kommunearkiver, nemlig kommunerne i den nye Faaborg-Midtfyn Kommune. Kommunen ansatte en arkivar til at koordinere afleveringen af de 700 hm til landsarkivet. Samtidig var han også ansvarlig for intern flytning af arkivalier samt aflevering af elektroniske arkivalier til Rigsarkivet. Det fynske landsarkiv har modtaget folkeregisterkort fra en kommune.

I Aabenraa har Landsarkivet for Sønderjylland fået en efteraflevering fra Sønderborg Kommune, som knytter sig til en tidligere stor aflevering fra kommunen. Desuden er der modtaget kommunearkiver fra to andre kommuner, således at accessionen har været 132,5 hm. I denne omgang har Landsarkivet kun fået folkeregisterkort fra Rødding Kommune (5 hm), men tidligere er der blevet afleveret 390 hm fra 17 af de daværende 21 sønderjyske kommuner.

De nørrejske kommuner har afleveret i større omfang, og Landsarkivet for Nørrejylland har modta-

■ I efteråret 2005 valgte Trundholm Kommune i Nordvestsjælland at aflevere deres arkivalier 1842–1970 til Rigsarkivet, som også skulle stå for ordning, pakning og registrering. På billedet ses flyttefolk i gang med at pakke kommunearkivet ned.

Foto: Peter Haugaard.

get 2.908 hm arkivalier fra 28 kommuner. Bl.a. har man modtaget cirka 420 hm fra Viborg Kommune, der også har benyttet Landsarkivet til at få undervisning i arkivhåndtering og udarbejdelse af en arkivinstruks for den nye kommune. Endvidere har 16 kommuner valgt at aflevere deres folkeregisterkort til Landsarkivet, hvilket har givet en accession på 300 hm.

Der er således i løbet af 2004–2007 afleveret 4.749 hm kommunale arkivalier til Statens Arkiver til belysning af den lokale Danmarks-historie fra kommunernes oprettelse i 1800-tallet til cirka 1990. Her til kommer de omfattende afleveringer fra de nu nedlagte amts-

kommuner, som tidligere har været omtalt i *Nordisk Arkivnyt*.

I 2005 lavede Statens Arkiver et tilsyn med landets kommuner i form af en spørgeskemaundersøgelse, hvor kommunerne blandt andet skulle opgive, hvor mange papirarkivalier og hvilke elektroniske arkivsystemer de havde. Statens Arkiver agter inden for et års tid at lave et opfølgende tilsyn med kommunerne for at se, hvordan de har håndteret arkivspørgsmålet i forbindelse med kommunalreformen. ♦

Forfatteren er arkivar i Rigsarkivets Bevarings- og Kassationsafdeling

På vej mod Arkiv 2.0

Om e-læsesalsprojektet

Hvordan kan arkiverne bedst udnytte internettets muligheder for at give publikum en bedre betjening? Det er en af de problemstillinger, som e-læsesalsprojektet arbejder med for øjeblikket.

Projektet

E-læsesalsprojektet er et tværgående webudviklingsprojekt, der omfatter alle arkivinstitutionerne under Statens Arkiver i Danmark. I det daglige varetages arbejdet i projektet af en projektgruppe sammensat på tværs af disse institutioner. Projektet er blevet muligt takket være en ekstrabevilling fra Kulturministeriet til bedre publikumsbetjening og løber over perioden 2006–2009.

Projektet har til formål at etablere et web-tilbud på Statens Arkivers hjemmeside, som giver en samlet indgang til alle Statens Arkivers publikumsvendte informationer og serviceydelser. Det vil betyde, at publikum får bedre muligheder for at forberede et besøg på arkivernes læsesale og via internettet får adgang til nogle af de samme ydelser som på læsesalen. Projektets primære fokus er vejledningsmateriale og omfatter ikke digitalisering af arkivalier.

Brugeren i centrum

E-læsesalsprojektet retter sig mod aktive og potentielle arkivbrugere. Da udgangspunktet er et ønske om at betjene publikum bedst muligt, har projektet gennemført en brugerundersøgelse blandt nogle af de primære målgrupper, der bl.a. omfatter slægtsforskere, studerende og forskere. Brugerundersøgelsen afslørede, at disse grupper har ganske forskellige behov og forventninger til arkivernes service på nettet. Desuden viste det sig, at den typiske bruger af arkivernes webtjenester adskiller sig markant fra den typiske bruger af arkivernes fysiske læsesale. Webbrugerne er således gennemsnitligt yngre og omfatter flere erhvervsaktive. Der er altså tale om brugere, der ofte har vanskeligt ved at besøge arkiverne inden for åbningstiden og derfor kan have stor gavn af forbedrede webtilbud.

Som en del af projektet vil de eksisterende websider blive underkastet en revision. Det indebærer dels, at vejledningsteksterne bliver skrevet om med disse specifikke målgrupper for øje, dels at den nye hjemmeside bliver organiseret med udgangspunkt i brugernes behov og ikke ud fra arkivernes organisatoriske opbygning. Endvi-

dere bliver der udarbejdet en del nyt vejledningsmateriale, der retter sig mod hidtil oversete grupper, fx studerende. Samtidig med denne revision af indholdet vil Statens Arkivers hjemmeside blive relanceret med et nyt tidssvarende design, der med tiden bliver rammen om ikke blot de publikumsvendte websider, men også resten af Statens Arkivers websider.

Nyt websystem

En helt central del af projektet er indkøb og implementering af et nyt websystem, et såkaldt Content Management System. Det nye websystem vil betyde, at Statens Arkiver teknologisk tager et stort spring fremad på webfronten, og at det i det daglige vil være lettere at vedligeholde hjemmesiden. Den nye teknologi skal også gøre det muligt at udvikle nye interaktive tjenester til glæde for arkivets brugere. Det drejer sig i første omgang om forbedrede muligheder for digital selvbetjening, men på længere sigt viser en række andre perspektiver sig. Det ville fx være muligt, at give brugerne deres eget login og dermed deres egen virtuelle læsesalsplads, hvorfra de kunne bestille arkivalier til brug på de fysiske læ-

Jesper Overgaard Nielsen

■ Projektleder Kristian Ring præsenterer en tidlig version af det nye website på en workshop for bidragydere.

sesale, gemme deres bestillinger fra gang til gang, søge i arkivernes forskellige databaser, diskutere med andre brugere og benytte scannede arkivalier fra Arkivaliononline. Der er dog på nuværende tidspunkt ikke truffet beslutning om, hvilke af disse ting der skal implementeres.

Projektets første fase afsluttes ved udgangen af 2007. På det tidspunkt vil det nye websystem være implementeret, og den nye hjemmeside med de mange reviderede og nyskrevne tekster være i luften. Herefter går projektet i gang med at udvikle de mere avancerede funktionaliteter. De omfatter bl.a. en række mere interaktive elementer, ligesom flere af Statens Arki-

vers eksisterende webtjenester vil blive søgt præsenteret via den nye hjemmeside. Allerede ved udgangen af 2007 vil e-registraturen Daisy blive præsenteret som en del af den nye hjemmeside, ligesom projektet på nuværende tidspunkt har lanceret de første interaktive e-læringsforløb, herunder et kursus i gotisk skriftlæsning.

Arkiv 2.0

En af de store udfordringer for e-læsesalsprojektet er, hvordan arkiverne skal forholde sig til den konstante udvikling af nye muligheder på internettet. En af hovedtendenserne i dag er øget brugerinddragelse og større fokus på brugergenereret indhold, fx i form af blogs

med brugerkommentarer, brugerskrevne opslagsværker – såkaldte wikis, og tags, der gør det muligt for brugerne selv at kategorisere indhold. En anden hovedtendens går mod en stadig større integration af forskellige webtjenester gennem udveksling af data.

Hele den udvikling mod den næste generation web, der ofte sammenfattes under betegnelsen Web 2.0, har også ført til overvejelser blandt de kulturformidlende institutioner. I biblioteksverdenen er begrebet Bibliotek 2.0 således blevet lanceret, og en række biblioteker har allerede etableret webbase-rede tjenester, der gør det muligt at få hjælp til litteratursøgning af en bibliotekar via internettet.

■ Det godkendte designkoncept for Statens Arkivers nye website. Tekstene på siden er modeltekst, ligesom navngivningen af menupunkterne m.v. ikke er endelig fastlagt.

Tilsvarende er spørgsmålet i arkivverdenen, hvad det lignende begreb Arkiv 2.0 vil indebære? For e-læsesalsprojektet har denne udvikling givet anledning til overvejelser om, hvilke af disse nye muligheder der med fordel kan udnyttes af arkiverne til at styrke den arkivfaglige formidling. Det har allerede ført til, at Statens Arkiver på forsøgsbasis har etableret en ny tjeneste kaldet „Spørg arkivaren“, hvor publi-

kum har mulighed for at stille spørgsmål til arkivet i elektronisk form. På længere sigt er det så visionen, at disse spørgsmål og svarene på dem skal samles op i en FAQ (Frequently Asked Questions) til glæde for andre brugere.

Hvor det kan være vanskeligt at spå om de muligheder, som internettet giver i fremtiden, er det til gengæld ret sikkert, at andre i arkivverdenen står over for nogle af

de samme udfordringer. E-læsesalsprojektet har derfor haft stor nytte af et besøg hos Riksarkivet i Stockholm, hvor vi lærte meget af deres erfaringer. Desuden udveksler vi naturligvis gerne erfaringer med andre lignende projekter. ♦

Skribenten er arkivar ved Landsarkivet for Nørrejylland og projektmedlem i e-læsesalsprojektet.

The digital revolution and the future of archives and archivists

Symposium på Aalborg Universitet den 25.–27. oktober 2007

På Aalborg Universitet, Institut for Historie, Internationale Studier og Samfundsforhold afholdes i dagene 25.–27. oktober 2007 symposiet „The digital revolution and the future of archives and archivists“.

I symposiet deltager en række oplægsholdere fra USA, Canada, England, Holland, Sverige og Danmark. Målet med symposiet er at bringe både forskere og praktikere, samt danske og udenlandske forskere sammen. Symposiumet er også tænkt som startskuddet for en et-årig uddannelse i informationsforvaltning med planlagt start september 2008.

Symposiet henvender sig både til arkivverdenen og til de mange, der arbejder med informationsforvaltning i private og offentlige virksomheder og organisationer. Det er muligt at deltage i hele symposiet eller blot en enkelt af dagene.

Nærmere information om program, oplægsholdere og tilmelding kan findes på <http://conference.ihis.aau.dk/ocs/index.php?cf=2>. Sidste frist for tilmelding er den 14. oktober 2007.

Arkivskabte beskrivelser

og administrationshistorisk dokumentation af elektroniske arkivalier

Ved Statens Arkiver blev der i 2006 igangsat et projekt, som skal finde metoder til at tilgængeliggøre de elektroniske arkivalier, som udgør en stadig større del af arkivets samlinger. Tilgængeliggørelsesprojektet skal udvikle værktøjer og metoder, som gør det muligt for brugere uden særlige tekniske forudsætninger at benytte elektroniske arkivalier.

Det er en naturlig forudsætning for dette arbejde, at brugeren kan finde frem til de rette arkivalier og kan afgøre om de fund, der leveres af søgesystemerne, er relevante for brugerens undersøgelser. Dette aspekt behandles i en rapport, som netop er færdiggjort.

Kontekstbaseret søgning?

Søgning af arkivalier er traditionelt sket med udgangspunkt i deres proveniens, der i tidligere arkivteori er blevet betragtet som det grundlæggende princip for ordning og beskrivelse af arkivalierne. Det traditionelle proveniensbegreb er

imidlertid dårligt egnet til at bestemme elektroniske arkivalier, som i mange tilfælde ikke er skabt af én, men af flere myndigheder, ligesom data i et e-system hos en myndighed kan være skabt af en anden myndighed og overført derfra. I de senere års arkivteori er det blevet foreslået, at proveniensbegrebet udvides med en stærkt øget opmærksomhed på arkivaliernes kontekst. Den arkivteoretiske vending mod et kontekst-orienteret proveniensbegreb betyder, at også registrering må genovervejes med henblik på, om kontekst er tilstrækkeligt belyst i den konkrete registrering af e-arkivalierne.

Det kan ske ved at pege på de sammenhænge mellem e-arkivalier, der *understøtter en kontekstorienteret forståelse af arkivalierne*, altså hvordan data gennem e-systemer „flyder“ mellem myndighederne eller mellem forskellige systemer hos den enkelte myndighed. Disse sammenhænge kaldes for *informationsnetværk*:

Else Hansen

- når en myndighed har adgang til at indtaste i eller benytte data fra et e-system, som beror hos en anden myndighed
- når data overføres fra et e-system til et andet (som eventuelt beror hos en anden myndighed)
- når bestemte sagsforhold indtil et givent tidspunkt registreres i et e-system (eventuelt et papirregister), og derefter registreres i (en del af) et andet e-system.

Registrering af informationsnetværk må således indeholde oplysninger om, hvem der har leveret data til og modtaget data fra det pågældende e-system samt hvilke systemer, der tidligere og efterfølgende varetager de samme funktioner.

Informationsnetværk findes ikke kun mellem e-systemer, men kan også findes i en papirbaseret organisation, f.eks. som et brev med afsender og modtager. I et pa-

pirbaseret system vil udveksling af data i form af et brev afsætte sig spor i arkivet, og dermed kunne erkendes af senere arkivbrugere. Det er anderledes med elektroniske forbindelser mellem myndigheder og deres e-systemer. Når en myndighed lægger data ind i et e-system hos en anden myndighed, kan dette ske uden, at e-arkivaliet bærer spor efter det, medmindre det fremgår af dokumentationen. Tilsvarende med overførsel af data fra det ene e-system til det andet. I en papirbaseret arbejdsgang hos arkivskaberen vil informationsnetværk efterlade sig arkivalske spor, men det er ikke nødvendigvis tilfældet i en elektronisk baseret arbejdsgang.

Informationsnetværk er et begreb, der kan kvalificere forståelsen af „multiproveniens“. Det peger ikke blot på, at mere end én myndighed kan have medvirket til skabelsen af dette arkivalie, men også at de forskellige arkivskabere kan have forskellige roller over for arkivaliet. Der kan være involveret så mange dataskabere og dataleverandører omkring et e-arkivalie, at det ikke giver mening at tale om én arkivskaber eller om flere *ligestillede* arkivskabere. Når e-systemer er så udbredte, skyldes det jo netop, at de bl.a. gør det nemt at dele og overføre data, og at der kan være flere (samtidige) brugere: adgangen til data er ikke bundet af geografi, og der er mulighed for at give forskellige rettigheder til de enkelte brugere; arbejdsprocesser som indsamling, bearbejdning og brug af data kan adskilles og udføres af forskellige myndigheder.

Ved at registrere informationsnetværk skaber arkivet flere indgange til e-arkivaliet, åbner for flere anvendelser af e-arkivaliet og giver mulighed for, at forskelligartet viden om e-arkivaliet kan anvendes ved søgningens begyndelse. På den anden side udgør informationsnet-

værk en afgrænset samling af informationer og bliver dermed ikke en uendelig beskrivelse af hvad-som-helst vedrørende e-arkivaliet.

Den hidtidige bevaringsindsats er gået ud på at bevare data, men med aktiv anvendelse af informationsnetværk vil både data og tekst kunne bevares.

Registrering af informationsnetværk

Informationsnetværkets oplysninger vil være en central del af de arkivskabte beskrivelser, som skal give arkivbrugerne mulighed for med rimelig sikkerhed at identificere det rette e-arkivalie. Viden om udveksling af data giver nemlig væsentlige informationer om brugen af data.

Hvis der foretages en systematisk registrering af oplysninger om informationsnetværk, kan disse oplysninger også gøres søgbare og dermed give langt *bedre søgemuligheder* end den nuværende endimensionale registrering af arkivskabere, idet arkivaliet også vil kunne søges frem, hvis brugeren kender en dataskaber eller en data-bruger. Rapporten foreslår, at bestemmelsen af myndighedernes udveksling af data gennem e-systemer sker som en registrering af *mellem hvilke e-systemer og mellem hvilke myndigheder, der er sket overførsel af data*.

Reference, informationsnetværk og beskrivelse

Registrering af e-arkivalier med henblik på søgning og identifikation kan opdeles i reference, informationsnetværk og beskrivelse:

1. *Reference*: Referenceoplysninger er helt basale oplysninger om arkivaliet som navn og datering. Formålet er at kunne referere til det rette arkivalie, så det kan genfindes i arkivets systemer.
2. *Informationsnetværk*: her klarlægges det, hvor e-arkivaliets

oplysninger er kommet fra, og hvem der har brugt dem.

3. *Beskrivelse*: Formålet med beskrivelse er at identificere det relevante arkivalie, blandt dem der er identificeret gennem søgning i reference og informationsnetværk. Her gives oplysninger om e-arkivaliets formål, indhold m.m. Ud over identifikation skal beskrivelser af elektroniske arkivalier også give arkivbrugerne oplysninger om arkivaliets historie, administrative brug m.m.

Dokumentation

Rapporten rummer endvidere forslag om øget og systematisk dokumentation af elektroniske arkivalier. Struktureret tilvejebringelse af administrationshistorisk dokumentation bør ske ved, at Statens Arkiver udpeger en række områder, som bør dokumenteres:

- E-systemets formål og indhold
- Overførsel af data til og fra andre e-systemer
- E-systemets administrative funktioner, herunder retningslinier for indtastning i e-systemet
- Lovmateriale som baggrund for e-systemets oprettelse og brug
- E-systemets fælles funktioner med ældre og nyere systemer
- Myndighedernes egen kvalitetskontrol
- E-systemets tekniske udformning

Rapporten „Arkivskabte beskrivelser og administrationshistorisk dokumentation af elektroniske arkivalier“ kan downloades: www.sa.dk/sa/itogarkiv/rk/tgp/tgp12.htm ♦

Skribenten er arkivar, seniorforsker, ph.d. ved Rigsarkivet. Deltager i Tilgængeliggørelsesprojektet og medforfatter til „Ny viden – gamle idéer. Elektroniske registres indførelse i centraladministrationen“ (2006).

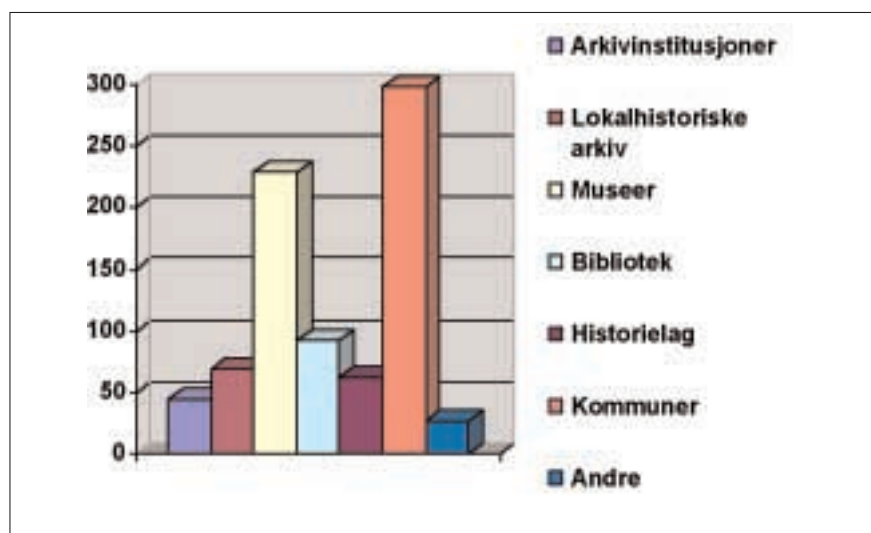
Privatarkiv- kartleggingen

– noen viktige resultater,
hovedutfordringer og forslag

Svein Fygle

I Nordisk arkivnyt nr.1. 2005 fortalte Svein Fygle om at Kulturdepartementet i 2002/03 hadde tatt initiativ til en kartlegging av alle lokalarkiv og privatarkiv i Norge som er oppbevart ved institusjoner. Kartleggingen skulle gi en situasjonsrapport, som bl.a. kunne danne grunnlag for en statlig støtteordning for privatarkiv. I juni 2007 forelå rapporten fra arkivkartleggingen – „Til kildene! Kartlegging av regionale og lokale arkiver“. I det følgende presenteres noen viktige resultater fra kartleggingen, samt noen hovedutfordringer og forslag. Av plasshensyn blir det her fokusert på privatarkivene.

Kartleggingen og bearbeiding av data er utført i perioden juni 2003–juni 2007 som et samarbeid mellom fylkeskommunene og ABM-utvikling, og er gjennomført ved hjelp av prosjektmedarbeidere i alle fylkene. Det er kartlagt hvordan bevaringsinstitusjonene er organisert, deres rutiner for å ta vare på, gjøre tilgjengelig og formidle

■ Figur 1. Antallet bevaringsinstitusjoner som har deltatt i arkivkartleggingen fordelt på de ulike kategorier.

arkivene/samlingene, de ressurser de bruker på dette arbeidet samt også bevaringsforholdene. Videre er kartlagt arkivene/samlingene som disse institusjonene forvalter, nemlig privatarkiver/samlinger, kommunale og fylkeskommunale arkiver samt samlinger av foto, film/video og lydfestinger.

Etter kontakt med mer enn 1700 potensielle bevaringsinstitu-

sjoner, sto prosjektet igjen med 822 institusjoner som har levert data til kartleggingsbasen. Figur 1 viser hvordan institusjonene fordeles seg på ulike kategorier.

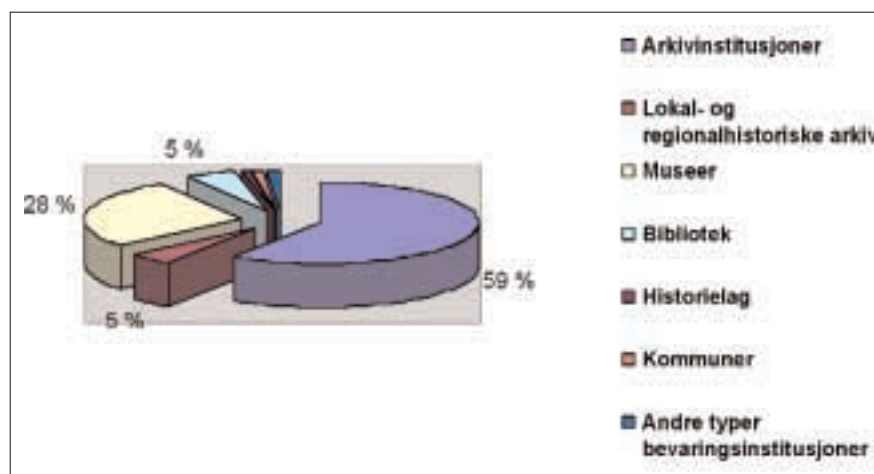
Store skjevheter i det bevarte privatarkivmaterialet

Samlet er kartlagt om lag 75.000 hyllemeter privatarkiver fordelt på bedrifter, organisasjoner, personer,

samlinger og legater. Trolig er det faktiske omfanget høyere, både fordi det er underrapportering av særlig det mest uordnede og uoversiktlige materialet og fordi det har kommet til arkiver etter at kartleggingen ble avsluttet. Figur 2 viser at de spesialiserte arkivinstitusjonene har hånd om nær 60% av det samlede privatarkivmaterialet. Museene har nær 30%. De resterende 10% fordeles seg på bibliotek, med Nasjonalbiblioteket som den viktigste, historielag, kommuner (uten egen arkivinstitusjon) og andre. Institusjonene oppgir at nærmere 70 prosent er ordnet og katalogisert.

Det er store skjevheter i det bevarte materialet, både med hensyn til typer av arkiver og i den geografiske fordelingen. Industriarkivene dominerer i antall, mens det er bevart relativt lite som dokumenterer „nye“ næringer, blant annet fra service-, informasjons-, markedsførings- og kunnskapsbedrifter. Arbeidet med bedriftsarkivene har særlige svakheter, og mest alvorlig er det at det er gjort lite med arkivene etter større bedrifter som, i tillegg til å være sentrale i vår samlede næringslivs- og bedriftshistorie, ofte har vært kraftsentra for etablering av byer og lokalsamfunn – og i det hele for sosial, kulturell og politisk utvikling.

Figur 3 viser variasjonen i typer organisasjonsarkiver. Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek både sentralt og med sine lokalarkiver har medvirket til at arkiver fra institusjonens målgrupper er sikret i lang større grad enn andre organisasjonsarkiver. Også avholdsbevegelsen og religiøse organisasjoner er relativt bra dokumentert med arkivmateriale. Idrettsbevegelsen er

■ Figur 2. Privatarkiv i antall hyllemeter prosentvis fordelt på ulike kategorier institusjoner.

eksempel på virksomhet som er svakt dokumentert gjennom bevaring av organisasjonenes egne arkiver.

En stor andel av det bevarte privatarkivmaterialet er dessuten ofte fragmentert og nærmest bare prøver av det opprinnelige arkivet som er tatt vare på.

Geografiske mønstre i det bevarte arkivmaterialet henger selvfølgelig nært sammen med hvor de mest kompetente bevaringsinstitusjonene har virket. I de fylkene der fylkeskommunen og kommunene har etablert institusjoner for privatarkiver, har man hatt grunnlag for å sikre et utvalg av arkiver som kan dokumentere fylkets historie og kultur.

Mangel på bevaringsinstitusjoner har ført til at man i andre fylker nærmest står uten primærkilder til forståelse av regionens og lokalsamfunnens historie. Bildet må utfylles ved at sentrale institusjoner likevel har gjort en innsats på landsplan som har resultert i bevaring av viktige arkiver med regional tilknytning.

Oppbevaring og tilgjengelighet

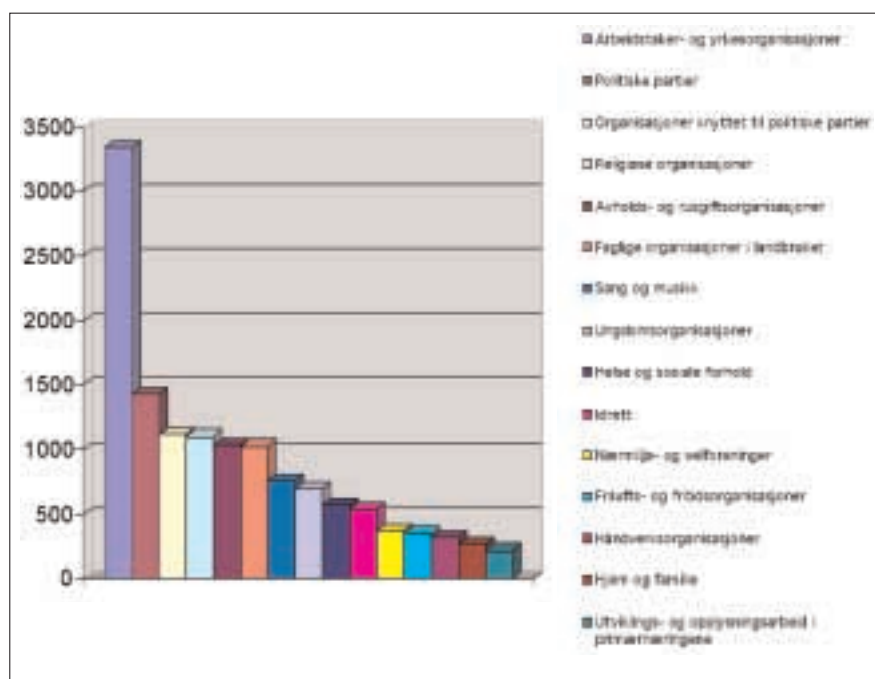
Oppbevaring av privatarkiver er fortsatt et problemområde. I for

mange tilfeller ser vi at institusjoner tilbyr seg å bevare arkiver eller deler av arkiver av stor verdi uten at institusjonen kan garantere god og sikker oppbevaring. Kartleggingen avdekker alvorlige mangler i den fysiske sikringen, og det er eksempler på at unikt arkivmateriale har gått tapt etter avlevering til bevaringsinstitusjon.

Særlig de større, etablerte arkivinstitusjonene har gjort mye for å bedre tilgjengeligheten til privatarkivene. Det er også eksempler på mindre institusjoner som legger til rette for bruk. Men generelt er tilgjengeligheten ikke god. Det er tre grunner til dette:

- 1) Manglende infrastruktur, kompetanse og service i mange institusjoner.
- 2) Stor grad av uordnede arkiver og manglende katalogisering.
- 3) Manglende standardisering, både i bevaringsarbeidet, i arkivordning/katalogisering og i IKT-systemer som benyttes.

Bedre tilgjengelighet til de store kulturelle og forskningsmessige verdiene som privatarkivene representerer, krever med andre ord tiltak for a) utvikling av bevaringsinstitusjonene, b) ordning og tilretteleg-

Figur 3. Kategorier organisasjoner med flest antall bevarte arkiver.

ging av arkivmaterialet og c) faglig standardisering.

Samlet sett viser kartleggingen at det har skjedd mye positivt på privatarkivområdet de siste 20 årene, særlig gjennom innsatsen til fylkeskommuner, kommuner og Arkivverkets institusjoner. Men også museer, noen biblioteker og andre ikke-offentlige institusjoner har hatt viktige roller. Likevel er hovedkonklusjonen at Norge ikke ligger spesielt godt an i arbeidet med privatarkivene og dermed heller ikke i sikringen av arkivdokumentasjon av frivillig organisasjonsliv, privat næringsliv og av enkeltpersoners liv. Resultatene er preget av manglende virkemidler og støtteordninger og lite planmessig innsats på landsplan.

Noen hovedutfordringer og forslag

1) Arkivutredning

ABM-utvikling vil foreslå at det blir tatt initiativ til en utredning med utgangspunkt i samfunnets og befolkningens behov for dokumentasjon og kildemateriale, både på

landsplan og regionalt. Det vil være aktuelt å vurdere tiltak for å styrke og utvikle arkivenes rolle som moderne og tydelige samfunnsinstitusjoner, herunder se på om nåværende organisering og arbeidsdeling er hensiktsmessig. Utfordringene knyttet til digital tilgang til arkiv vil stå sentralt.

2) Bevarte og tilgjengelige arkiver representerer i for liten grad en helhetlig og representativ samfunnsdokumentasjon

I dette punktet ligger at viktige samfunnssektorer er svakt dokumentert, og det er store regionale forskjeller. I tillegg mangler privatarkivarbeidet plan og støtteordninger, det er sikret for lite av de større bedriftsarkivene og det er gjort lite for å ta hånd om elektroniske privatarkiver.

For å bedre forholdene foreslår ABM-utvikling at det innføres en støtteordning for bevaring av privatarkiver, slik foreslått i St.meld. nr. 22. Videre bør det avtales arbeidsdeling og samarbeid mellom insti-

tusjonene regionalt og utarbeides regionale bevaringsplaner for privatarkiver i et samarbeid mellom ABM-utvikling og Riksarkivaren. Institusjoner som har magasinplass og kompetanse til å dokumentere industrikultur og bevare arkiver fra større nøkkelbedrifter, bør få støtte til å gjennomføre et antall bevaringsprosjekter. Til sist bør det gjennomføres prosjekter med sikte på å få erfaringer med bevaring av elektroniske arkiver fra bedrifter, organisasjoner og enkeltpersoner.

3) Mange bevaringsverdige og unike arkiver er ikke godt sikret og er ikke gjort tilgjengelig

ABM-utvikling tror at samarbeid og institusjonsutvikling på regionalt nivå langt på vei kan avhjelpe disse problemene, f. eks i form av samlokalisering, fellesmagasin og avtaler om arbeidsdeling. Videre foreslås det å gjennomføre tiltak som sikrer at standarder for arkivordning, arkivinformasjon og tilrettelegging for bruk blir lagt til grunn i alle bevaringsinstitusjoner, herunder bruk av programvare som bygger på anerkjente standarder.

4) Arbeidet med digitalisering og tilrettelegging for publikum må medvirke til å synliggjøre bredden i arkivmateriale og institusjonenes tilbud

ABM-utvikling foreslår at planer og tiltak for digitalisering og arkivformidling via Internett skal omfatte relevante og interessante utvalg av arkiver fra både statlig, kommunal og privat samfunnssektor. ♦

Forfatteren er seniorrådgiver i ABM-utvikling.

Kildenett.no

– opplev, lær og skap kunnskap

Gro-Anita Mortensen

Kildenett er et nytt digitalt læringsverktøy i samfunnsfag og historie, med koblinger til flere andre fag. Kildenett presenterer Trøndelags historie gjennom kilder, artikler og oppgaver, og gir et nytt innhold til bruk i undervisningen i ungdoms- og videregående skole. 19 ABM-institusjoner i Trøndelag samarbeider i prosjektet.

Bakgrunn

I Norge har vi fra høsten 2006 innført en ny læreplan for grunn- og videregående skole, Kunnskapsløftet. Sentralt i dette står innføringen av en femte basisferdighet – bruk av digitale verktøy. Kildenett som er et digitalt læringsverktøy, skal enkelt kunne tas i bruk i undervisningen. I Norge stiller også en rekke Stortingsmeldinger for kultursektoren krav om økt formidling og tilgjengeliggjøring av ressurser til barn og unge, også direkte gjennom skolen. IKT og bredbånd åpner for samordning og integrert tilgang til kunnskaps- og kulturressurser fra mange institusjoner, tilgjengeliggjøring av ressurser til læring og framstilling av fagmateriale kontekstuellt.

■ Kalvskinnet skole i Trondheim 1890, med en skolegård for gutter og en for jenter. En av mange kilder til skolehistorien i Trøndelag, som man finner på www.kildenett.no. Fotografiet fra NTNU, universitetsbiblioteket, fotograf Erik Olsen.

Innhold

Metodisk kan de mange kildene som er skannet, fotografert og lagt ut på Kildenett benyttes på mange måter, fra tradisjonell oppgaveløsning til trening i digitale ferdigheter.

Kildenett har foreløpig lansert fire temaer: Metode, Helse, Skole og folkeopplysning og Krig. Under metode kan elevene lære mer om å lære, ressursen bygger opp rundt en læringsstrategi der elevene får trening i å innhente og bearbeide ulike

kilder og materialtyper som grunnlag for ny kunnskap. Kildenett gir elevene trening i kritisk vurdering av kilder og kreativ bruk av IKT. Det blir etterspurt i skolen der digital kunnskap er en basisferdighet på lik linje med å kunne lese, skrive, uttrykke seg muntlig og regne.

Brukerne har foreløpig tilgang til mer en 1000 bilder, gjenstander og dokumenter fra Trøndelag, objekter som aldri før har vært tilgjengelig for elever i skolen! Kildene forteller sin egen historie, sam-

tidig som de gir et bilde av tiden de er fra. Her kan du lytte til lydopptak fra trøndere som satt i tysk fangenskap under 2. verdenskrig, lese om Lilly på 13 år som døde av tuberkulose, eller se bilder fra skolehverdagen for 100 år siden.

Fra desember 2007 skal elever og lærere kunne videreutvikle tjenesten som aktive innholdsprodusenter gjennom å kunne lage og publisere egne arbeider. Samlet åpner dette for spennende læringsprosesser og digitalkompetanse i skolen, noe som er i tråd med kravene til en framtidsrettet og pedagogisk bruk av IKT i skolen.

Oppsummering

Ved hjelp av alle disse kildene er det Kildenett sin intensjon å levere og gjøre historien. Den tradisjonelle læreboken bygger på kilder, uten å vise mange av dem. I kildenett er det nettopp kildene som er i fokus. Her kan elevene selv være forskere ved å studere kilder, og sette dem i sammenheng med hverandre og historiske hendelser. Dette skjer samtidig som elevene får økt kunnskap om institusjonene som oppbevarer og forvalter materialet de bruker. Elevene lærer å lære, de lærer hvilke institusjoner som forvalter viktige opplysninger og de lærer seg å skape kunnskap. Det tror vi er viktig kunnskap å ta med seg ut av skolen. ♦

Forfatteren er prosjektleder for Kildenett, og ansatt ved Sør-Trøndelag fylkeskommune.

Bente Hartviksen

disputerte

Kåre Olsen

I mange hundre år har fisk fra Nord-Norge vært blant Norges viktigste eksportvarer. Foruten de lokale fiskerne i Lofoten og andre deler av Nord-Norge sto lokale handelsmenn og kjøpmenn i Bergen sentralt i denne virksomheten ved finansiering av redskaper og korn og ved oppkjøp og salg av tørrfisk.

Førstearkivar ved det norske Riksarkivet, Bente Hartviksen, har i lengre tid interessert seg for de økonomiske relasjonene mellom fiskerne, lokale handelsmenn og bergenskjøpmennene på 17–1800-tallet. Den interessen kombinert med mye arbeid gjennom mange år resulterte i at hun den 2. juni 2007 kunne forsvare sin avhandling om temaet for graden doctor philosophiae ved Universitetet i Oslo.

I sin avhandlingen presenterer Bente Hartviksen et økonomisk system der de som rodde på lofthavet og dro opp fisken, skapte grunnlaget for velstående kjøpmannshus i Bergen og handelssteder i Nordland. Hun viser blant annet at det var store økonomiske forskjeller også mellom fiskerne og at bare de mest velstående fiskerne med god dekning for gjeld fikk ta opp lån hos bergenskjøpmennene. De fattigste fiskerne var henvist til å låne hos handelsmennene i

■ Førstearkivar Bente Hartviksen.
Foto: Odd Amundsen.

Nordland. Disse drev en hard kredittpolitikk og fiskerne kunne ende som gjeldsslaver.

Bente Hartviksen er historiker, men samtidig arkivar. Hennes avhandling er da også basert på omfattende bruk av originalt kildemateriale. Under arbeidet med avhandlingen har hun blant annet gjennomgått store mengder med skifter etter fiskere, altså arveoppgjørene ved dødsfall, og regnskap etter handelsmenn i Nordland og kjøpmenn i Bergen.

Avhandlingen har tittelen *Fiskerbøndenes arv – Gjeldsrelasjoner i Nordland 1780–1865 vesentlig belyst ved skiftemateriale*. ♦

Lokalarkiv i bibliotek

– arkivbuss og service i nærmiljøet

■ „Arkivbussen“ kjører kommunalt arkivmateriale ut til tre folkebibliotek hver 14. dag.

Foto: Kjetil Rethaug

Overføringen av eldre og avsluttet arkivmateriale fra kommunene til de interkommunale arkivene (IKA), har gitt befolkningen et mer profesjonelt tilbud når de ønsker å undersøke dokumenter fra sitt nærmiljø. Kommunene har også

fått en faglig bedre og økonomisk rimeligere løsning enn hvis de skulle gjort den lovpålagte depotoppgaven selv. Samtidig er en slik overføring likevel en ulempe, i og med at den geografiske avstanden til publikum har økt. De fleste

Kjetil Reithaug

IKA'er tilbyr arkivkataloger på internett i tillegg til lesesalsbetjening, og disse nettkatalogene hjelper noe på avstanden, men det er ikke nok.

Nasjonalt prosjekt med lokale tilpasninger

Det finnes selvsagt metoder for å bøte på denne ulempen, og noen av dem vil bli prøvd ut i et prosjekt støttet av Statens senter for arkiv, bibliotek og museum (ABM-utvikling). Tre IKA'er, IKA Møre og Romsdal, IKA Trøndelag og IKA Vest-Agder (IKAVA), er plukket ut til å delta.

Det eksplisitte formålet er å *„Prøve ut ulike modeller for distribusjon og formidling av lokalt arkivmateriale fra IKA'er gjennom folkebibliotekene i de kommunene der materialet opprinnelig er skapt“* og et overordnet mål er *„Økt bevissthet om arkivet som institusjon og om at det finnes relevant materiale for innbyggerne i lokalsamfunnet“*.

Det vil for eksempel bli formidlet dokumenter fra kommunearkiv til eksisterende prosjekter, enkeltbrukere og små utstillinger, og distribusjon kan både være digital og i form av originalmateriale til bruk på biblioteket.

Det er et vesentlig poeng at prosjektene skal utføres av to typer institusjoner som utfyller hverandre og som derfor ikke skal overta hverandres oppgaver, men gjennomføre et samarbeid. Forenklet kan vi si at arkivene har materialet og kompetansen om materialet, mens bibliotekene kjenner mål-

grupper og har formidlingserfaring. Vi er selvsagt klar over at arkivene kjenner sine målgrupper og har formidlingserfaring, men vi har godt av å la andre oppdage målgrupper vi kanskje ikke har tenkt på og gjøre oss oppmerksom på dem. Kanskje vi også kan lære litt om kundebehandling av bibliotekene?

Prosjektet har altså en nasjonal karakter, med utveksling av erfaringer og problemstillinger mellom prosjektene. ABM-u står for utvikling av felles maler for markedsføring etc. med tilpasninger til de regionale prosjektene. Dette vil gi en enhetlig karakter og som vi håper vil gi oss en ekstra markedsføringsfordel. Samtidig vil lokale tilpassede brosjyrer etc gi det nødvendige lokale tilsnittet.

Vest-Agders tre prosjekter: Kataloghjelp, Temaprojekt og Arkivbussen

I Vest-Agder har vi trukket inn 6 folkebibliotek, samt vært i kontakt med fylkeskommunen som ansvarlig for fylkesbibliotekstjenesten. Vi har forberedt tre delprosjekt som gir forskjellig nivå på tilgang til materialet og også ulike behov med hensyn til opplæring av biblioteksansatte og ressursbruk.

Det enkleste prosjektet i Vest-Agder er „Arkivkataloger på bibliotekene“, med veiledning og bestil-

ling av kopier av arkivmateriale. Dette er en liten utvidelse av IKA-VAs vanlige tilbud med kataloger på nett. Forbedringer ligger i at publikum kan få hjelp av bibliotekarene til å lete i kataloger, bestille kopier av materiale, eventuelt planlegge et besøk på vår lesesal. Dette vil være et lavterskelkontaktpunkt til IKAVA, publikum slipper å reise ut av kommunen for å se hva vi kan tilby og for å bruke oss. Materialet som bestilles kan publikum motta enten på papir eller på CD, eventuelt på e-post. Det ligger naturligvis en viss begrensing i mengden materiale man kan bestille, og tilbudet passer best for mindre samlinger med spesifikke dokumenter. Forutsetningen for prosjektet er at bibliotekarene får god opplæring i arkivenes egenart og bruk av kataloger. Bibliotekarene må også lære å stille de rette spørsmålene til gjestene slik at bestillingene blir så presise som mulig. Vi har derfor utviklet et bestillingsskjema som bibliotekaren og gjesten sammen skal fylle ut, før de sender skjemaet til oss. Bibliotekarene må også ha klart for seg når omfanget av bestillinger etc. blir for stort til å behandle på denne måten, og må henvises til depotet.

„Temaprojekt“ vil gi oss og bibliotekene litt mer arbeid, men forutsetter også deltakelse fra en

skole, et historielag eller lignende. Bibliotekene, noen ganger sammen med IKAVA, har funnet lokale samarbeidspartnere. De lokale kontaktene skal sammen med biblioteket finne et aktuelt lokalhistorisk tema; for eksempel en aktuell, lokal sak, eller mer generelle temaer som „Sosiale forhold i Farsund på 1800-tallet“ eller „2. verdenskrig i Vennesla“. Tilbudet til publikum i dette prosjektet er at brukeren, enten det er skoleelever eller lokalhistorikere, får tilgang på originalmateriale om et bestemt tema i sitt eget nærmiljø, mens arkiv og bibliotek bidrar med sin kompetanse som prosjektbistand.

Tilbudet som vi er mest spent på er „Arkivbussen“. Dette er en variant av den velkjente bokbussen og vil kjøre ut materiale, tematisk og bestilt, på faste tider til tre utvalgte bibliotek. Bussen vil gå til hvert bibliotek en gang hver fjortende dag, og brukere kan arbeide med materialet på biblioteket mellom bussens besøk. IKAVAs personale vil kunne være tilstede en stund etter bussens ankomsttid, for å gi utvidet veiledning til publikum og bibliotekarere.

Opplæring av de bibliotekansatte vil også her være veiledning i framfinning, informasjon om innholdet i arkivene og bestilling. I tillegg er det sentralt med rutiner, og

opplæring i tilsyn ved utlån og oppbevaring. Tilbudet til publikum vil ved siden av tilgang til kataloger, bistand ved bestilling, også gi mulighet for bruk av originalmateriale på bibliotek over noe tid.

Dette prosjektet stiller strenge krav til sikkerhet, både under transport, bruk og til oppbevaring utenom bibliotekenes åpningstider. Opplegget egner seg derfor ikke nødvendigvis for alle bibliotek, men med noen investeringer, gode rutiner og god opplæring, vil dette kunne fungere trygt og bra for publikum, bibliotekene og arkivene.

Møter og arrangementer ved oppstart

I forbindelse med lansering av de ulike tilbudene, vil det bli arrangert foredrag med lokalhistorikere, møter med temaer som for eksempel „Hva skjedde i Kvås i 1900?“ og informasjonsmøter i forbindelse med åpning av kommunestyremøter. Her vil vi blant annet ha „Valg“ som tema. I driftsfasen vil det også være en rekke lokalhistoriske arrangementer i samarbeid med historielag, skoler og andre på bibliotekene. Disse vil være rettet både mot spesielle målgrupper og noen vil være arrangementer i forbindelse med kommunenes kulturuker og blir knyttet opp til temaer som „Utvandring og arbeidsvandring“.

Arrangementene blir annonsert i lokalpressen, biblioteket og på kommunenes og IKAVAs hjemmesider. Presseomtale og publisitet er viktig for at prosjektene skal bli vellykket, dette gjelder ikke minst arkivbussen.

Tidsplan

Planleggingen har allerede pågått en tid og oppstart er lagt til august og september 2007. Prosjektene vil bli gjennomført i september og til desember 2007, med enkelte forlengelser til ut i februar 2008. I begynnelsen av 2008 vil det bli en lokal og sentral evaluering av alle prosjektene som vil vise hvilke prosjekter som bør videreføres og eventuelt hvilke som må endres eller avvikles.

Dette prosjektet bør bli noe alle kan tjene på: Bibliotekene får enda en „vare“ i hyllene sine, arkivene får et ferdig etablert nett av „filialer“ med flere tusen besøkende hvert år, og publikum får 200 år med originalarkiver fra sitt nærmiljø – på sitt bibliotek! ♦

Forfatteren er arkivsjef Interkommunalt arkiv i Vest-Agder IKS (IKAVA)

Arkivverket och utvecklingen

av det finländska informationssamhället

De strategiska linjedragningarna för det finländska informations-samhället godkändes hösten 2006 i slutet av Vanhanen-regeringens mandatperiod. Statsminister *Matti Vanhanen*s andra regering tar nu nästa steg och börjar verkställa strategin med konkreta resultat för ögonen. Vilken är Arkivverkets roll i denna process och vilka är dess uppgifter? Av tradition har ju Arkivverkets uppgifter anslutit sig till hanteringen av information inom den offentliga förvaltningen, om inte tidigare så i det skede då informationen överförs till arkiv. Det finländska samhället har "haft koll" på såväl information som dokument. Men hur står det riktigt till i informationssamhället, vad nytt har informations- och kommunikationsteknologin tillfört denna utveckling? Vilken inverkan har den, eller kan den ha, på Arkivverkets uppgifter och ställning?

Informationssamhället som en del samhället

Matti Vanhanen's första regering startade 2003 fyra förvaltnings-överskridande politikprogram, med

uppgift att granska den offentliga förvaltningen utan hänsyn till sektorgränserna. Målet var i första hand att skapa närmare samarbete mellan ministerierna, men samtidigt skulle samarbetet inom hela den offentliga förvaltningen samt mellan offentlig förvaltning och den privata sektorn förbättras. Ett av dessa interadministrativa program var informationssamhällsprogrammet som statsministern själv åtog sig att leda. Det praktiska genomförandet uppdrogs åt en för ändamålet anställd programledare.

Informationssamhället som begrepp och målsättning väckte först mycken debatt, men formulerades slutligen entydigt i den nationella informationssamhällsstrategin och i ett principbeslut av Statsrådet [Finlands regering] om målen för den nationella informationssamhällspolitikerna 2007–2011; beslutet godkändes i juni 2007. I strategin konstateras entydigt att det handlar om ett kontinuum med början i 1980-talet, en fortsatt process som i och med det nya politikprogrammet fått ett klart innehåll, och där man först och främst skapat aktö-

Markku Nenonen

rer med mandat att föra utvecklingen av informationssamhället vidare.

Under de fyra gångna åren har innehållet i utvecklingen av informationssamhället blivit etablerat, i den meningen att målet är att förnya den offentliga förvaltningens strukturer och tillvägagångssätt med hjälp av informations- och kommunikationsteknologi och redan tillgänglig samlad information. Samma mål står att finna i statens produktivetsprogram (om än i andra vändningar, se NA 3/2006 s. 138).

De projekt vilka startats av informationssamhällsprogrammet kom att resultera i nya aktörer. Under regeringsperioden inledde *ledningsenheten för IT inom statssektorn* (inrättad vid finansministeriet) och *enheten för IT inom kommunsektorn* (inrättad vid inrikesministeriet) sin verksamhet. I det nya regeringsprogrammet har man avtalat om en överföring av enheten för IT inom kommunsektorn till finansmi-

nisteriet vilket leder till en mer helhetsmässig syn på IT-verksamheten inom den offentliga förvaltningen. Något slags *enhet för IT inom hela den offentliga förvaltningen* är således i vardande. Under mandatperioden för Vanhanens första regering fattades också ett beslut om inrättande av ett *nationellt elektroniskt patientarkiv* under ledning av Folkpensionsanstalten. Samtliga ovan nämnda aktörer är av betydelse även ur Arkivverkets synvinkel sett.

Man kan således konstatera att det skett en klar förändring av informationssamhället som begrepp och målsättning under de gångna fyra åren; med informationssamhället avsågs i mångt och mycket informationsteknik: diskussionen handlade framför allt om datanätverk, särskilt om bredband samt apparatur av olika slag. Informationssamhället var mycket långt synonymt med IT-samhället. I och med informationssamhällsprogrammet klarnade det att teknologins roll i informationssamhället var att ge förutsättningar för effektiv förnyelse av verksamheten jämte tillhörande processer: teknologin är en dräng. Utmaningen kvarstod dock: hur kan teknologin på bästa tänkbara sätt stöda förnyelsen av verksamhetssätten? Eller ännu exaktare: på vilket sätt är tillgången till information optimal med tanke

på målsättningarna för ett välfärdsamhälle? Vid letande efter svar på frågan kan effektivare bemästring och hantering av information vara en synvinkel. IT-teknologin tillhandahåller utmärkta förutsättningar för sådan effektivisering. Bemästringen och hanteringen av information utgör dock i dag en större utmaning än någonsin tidigare: tillgången på information har aldrig varit så stor som nu.

Informationsteknologin som stöd för serviceverksamhet

Informationssamhällsprogrammet startade det s.k. *TIME-röret* inom den offentliga förvaltningen i Finland. Förkortningen TIME står för *Tietohallinnon MENetelmien uudistaminen = förnyandet av MEto-derna inom Informationsförvaltning*, ett uppdrag som efter en rad projekt kom att fokuseras på både informationsförvaltningen och förnyandet av tillvägagångssätt med hjälp av informations- och kommunikationsteknologi.

I TIME-röret ingick tre centrala projekt: TIME, KommunTIME och UndervisningsTIME. Projekten TIME och KommunTIME ledde till uppkomsten av de ovan nämnda aktörerna: ledningsenheten för IT inom statssektorn [fi. ValtIT], enheten för IT inom kommunsektorn [fi. KuntaIT], slutligen även linjedragningarna för en IT-samak-

tör inom all offentlig förvaltning [fi. JulkIT]. Arbetsgruppen för UndervisningsTIME lämnade in sitt förslag vintern 2007, alldeles i slutet av den första Vanhanen-regeringens period, och beredningen fortsätter vid Undervisningsministeriet. Linjedragningarna är dock de samma som i de övriga TIME-arbetsgrupperna.

Ytterligare en central aspekt i linjedragningarna är att informations- och kommunikationsteknologin möjliggör ett nationellt perspektiv; samtidigt kan den offentliga förvaltningen granskas som en enda helhet: gränserna mellan aktörer och förvaltningsgrenar håller på att förlora sin betydelse. Samtidigt har kundperspektivet och informationens betydelse som stöd för tjänstesektorn betonats.

KommunTIME lämnade utgående från denna synvinkel in fyra förslag till spetsprojekt, som i detta nu redan håller på att förverkligas. Det elektroniska patientarkivet är ett spetsprojekt, inrättandet av enheten för IT inom kommunsektorn [fi. KuntaIT] samt linjedragningarna för samarbetet inom den offentliga förvaltningen ett annat. Förnyandet av den offentliga sektorns anskaffningsverksamhet är ett tredje projekt som framskrider långsamt. Det fjärde spetsprojektet är *elektronisk kommunikation och arkivering*.

Spetsprojektet elektronisk kommunikation och arkivering utgår från ovan nämnda grundprinciper för informationssamhället, och mer specifikt från ett nationellt perspektiv, ur kundernas synvinkel och genom effektivt nyttjande av ICT i syfte att förnya såväl tillvägagångssätt som strukturer. Den elektroniska arkiveringen uppfattades som en del av den elektroniska kommunikationen, en helhet som vidtar då kunden (kommuninvånaren, även kommunen eller en annan myndighet) framför en önskan om service. Denna önskan mottas av en serviceleverantör som behandlar den, beslutar och verkställer. I servicekedjan ingår också dokumentets livscykel från tillkomsten till utgallring eller varaktig förvaring.

KommunTIME tog kraftigt ställning för arkivbildningsplanen och övergången till elektronisk dito samtidigt som man framförde tanken om en möjlig nationell arkivbildningsplan. Den elektroniska arkiveringen uppfattades som en helhet som Arkivverket redan propagerat för under beteckningen dokumenthantering.

Undertecknad har haft tillfälle att delta i alla TIME-projekt och särskilt i KommunTIME samt i en del underställda arbetsgrupper. Sedermera har undertecknad blivit arkivråd vid Riksarkivet fr.o.m.

1.1.2007, en tidpunkt väl lämpad för sammanlänkande av linjedragningarna inom KommunTIME med den praktiska tillämpningen.

Vid Arkivverket hade man kort tidigare blivit klar med definitionerna för det s.k. *VAPA-projektet* [av fi. Arkistoaineiston *Vastanotto-Palvelu*, dvs. mottagningsservice för arkivmaterial i elektronisk form]. Det framgick dock att dessa definitioner kanske inte var helt förenliga med linjedragningarna för KuntaTIME. VAPA tycktes i högre grad fokusera på problematiken kring varaktig förvaring än hela dokumentförvaltningskedjan, för att inte tala om hela den elektroniska kommunikationskedjan. Därmed var arkivbildningsplanen inte tillräckligt i fokus vid förverkligandet av VAPA.

Samma sak kan också uttryckas med andra ord: VAPA-projektet och Arkivverket stod inte i beråd att gripa den chans som öppnat sig genom linjedragningarna i KommunTIME. Linjedragningarna möjliggjorde ett helt annat, önskvärt förhållningssätt till elektronisk ärendehantering och hantering av material inklusive arkivering än pappersvärlden vant en vid. Behärskandet och hanteringen av elektroniskt material skulle ge Arkivverket en möjlighet att höja sin profil i informationssamhället, i synnerhet som främjare av bemä-

trandet och hanteringen av elektroniskt material. Arkivverket hade och har fortfarande tillgång till ett utomordentligt verktyg, arkivbildningsplanen (ABP), som man bör se som ett styrredskap för hanteringen av information i elektroniska serviceprocesser.

Redan på hösten 2006 hade diskussioner förts i Arkivverket med kommunerna om införandet av elektroniska arkivbildningsplaner och *projekt eABP* kunde startas våren 2007. Utgångspunkt för projektet är de processer vilka utgår från kunden; till dem fogas behov och krav på information i enlighet med grundprinciperna för informationssamhället. Projektet definierar den information som behövs i serviceprocesserna och vinnlägger sig om att lösningarna i första hand tjänar produktionen av tjänster inom den offentliga förvaltningen samt de behov som förestavas av informationsservicen i Arkivverkets regi. Det leder framför allt till effektivisering av verksamhets- och serviceprocesserna i kommunerna med tanke på elektronisk kommunikation: processerna sköts med stöd av elektronisk samlad hantering av information (som består av beslut) och med stöd av lagrad information, varvid den elektroniska arkiveringen utgör ett element.

Samarbetet inom den offentliga förvaltningen

Arkivverket har i och med *SÄHKE-normen* (se NA 3/2003) varit en föregångare inom definiering av hanteringen av elektroniskt material, men själva ibruktagandet av SÄHKE-normen, antagen av Arkivverket 18.2.2005, har framstått som en stor utmaning. I och med linjedragningarna för informationssamhället har den elektroniska kommunikationen inom den offentliga förvaltningen dock hela tiden utvecklats och fått ett konkret innehåll.

Ledningsenheten för IT inom statssektorn startade i slutet av 2006 det s.k. *Valda-projektet* (av fi. Valtion dokumentinhallinta = Statens dokumenthantering). En preliminär projektutredning blev färdig försommaren 2007 och har remitterats till olika instanser i statsförvaltningen för utlåtande. Arkivverket har alla möjligheter att aktivt delta i Valda-projektet. Inom Valda har fokus lagts på övergången till elektronisk dokumentförvaltning, sedd ur kundperspektiv, dvs. man håller på att verkställa linjedragningar och målsättningar i KommunTIME, ur statsförvaltningens synvinkel. Valda-projektet har dock inte tagit någon klar ställning i frågan om långtidsförvaring.

Finansministeriet torde hösten 2007 fatta ett beslut om ev. genomförande av Valda-projektet. Ett

beslut om inledande av projektet skulle vara av stor betydelse för Arkivverket, som ämnar aktivt delta. Genomförandet av Valda-projektet skulle innebära att resultaten av det arbete som utförts i Arkivverket – SÄHKE, eABP, VAPA – skulle tas i bruk och användas inom hela den offentliga förvaltningen.

KommunTIME har således dragit upp linjer för samarbetet inom hela den offentliga förvaltningen och den pågående utvecklingen av en IT-samaktör för all offentlig förvaltning utgör följande steg. Arkivverket har av tradition idkat nära samarbete med det kommunala fältet och har varit särskilt aktivt i frågor kring elektronisk kommunikation efter startandet av eABP-projektet. Olika projekt som klart stöder och verkställer målen för KommunTIME har startats på det kommunala området. Arkivverket är väl involverat i dessa projekt och stöder därmed aktivt samarbetet inom hela den offentliga förvaltningen.

Arkivverkets möjligheter

Arkivverket har varit en aktiv utvecklare av elektroniska definitioner och tjänster, men kan ändå inte på egen hand fatta de avgörande besluten. För att målen skall kunna nås krävs nära samarbete och en fungerande arbetsfördelning såväl inom den offentliga förvaltningen

som mellan offentlig förvaltning och den privata sektorn.

Arkivverket kan få en kraftfull roll inom utvecklingen av det finländska informationssamhället, i synnerhet i frågor som gäller hantering och bemästring av information. För att nå detta mål borde Arkivverket visa aktivitet och påverka de centrala aktörerna inom den offentliga förvaltningen, i samband med startandet av viktiga projekt och framför allt vid fastställandet av hur dessa projekt och deras resultat skall verkställas.

Arkivverket har rätt väl blivit involverat i centrala projekt, men för att fortsättningen skall kunna säkras krävs ett proaktivt grepp och fokusering av Arkivverkets resurser på centrala projekt inom utvecklingen av dokument- och informationshanteringen samt bemästringen och hanteringen av elektroniskt material inom den offentliga förvaltningen. Det sker bäst genom ett innovativt grepp, dvs. beredskap att aktivt söka efter nya synvinklar och lösningar, och närvaro på centrala fora för utveckling. Dörrarna till dessa fora öppnas för Arkivverket om det har en dynamisk och innovativ image. ♦

Skribenten är arkivråd vid Riksarkivet.

Finlands äldsta landsarkiv får en ny byggnad

Jari Lybeck

Tavastehus landsarkiv, det äldsta i Finland, fyllde i juli 80 år. Landsarkivet har hittills hunnit verka i två byggnader. Åren 1927–1978 delade man utrymmen med Tavastehus stadsbibliotek i en f.d. rysk garnisonskyrka. Landsarkivets utrymmen var i andra våningen, stadsbibliotekets i den första. Till en början uppgick den ordinarie personalen till två personer: landsarkivarier och en kanslist. (Skötseln av fastigheten ålåg en skötare som man delade med stadsbiblioteket.) Antalet tjänster är numera 13.

I slutet av 1978 kunde landsarkivet flytta in i nya rymliga utrymmen, samma utrymmen som idag är allt annat rymliga. Detta 1970-talskoncept handlade dock inte om nybyggnad. Arkivet inrymdes i en sanerad industrifastighet som tidigare härbärgerat ett bryggeri och en verkstad för silversmeder mm. Tavastehus stad hade också egna utrymmen i byggnaden.

Landsarkivet disponerar idag över ca 9,5 hyllkilometer arkivmaterial och den lediga hyllkapaciteten uppgår till 700 meter. Den hägrande nya byggnaden kommer att fylla ett verkligt behov!

Nybyggnadsprojekt är alltid stora och arbetskrävande, men fallet

Tavastehus har varit det med råge. Vid millennieskiftet var t.o.m. placeringsorten oklar. Livlig diskussion fördes om möjligheterna att flytta landsarkivet från Tavastehus till Tammerfors, en åsikt som tycktes ha överhanden, vilket helt begripligt spred förstämning bland personalen. Det som mest talade för flyttning var universitetet – något som fanns i Tammerfors, men inte i Tavastehus. På slutrakan blev dock Tavastehus goda läge mitt i arkivdistriktet som omfattar både Tavastland och Nyland med undantag av Helsingforsnejden utslagsgivande, och man beslöt att låta landsarkivet stanna kvar i staden. Undervisningsministeriet godkände projektplanen för den nya byggnaden och samtidigt även dess placering 2003.

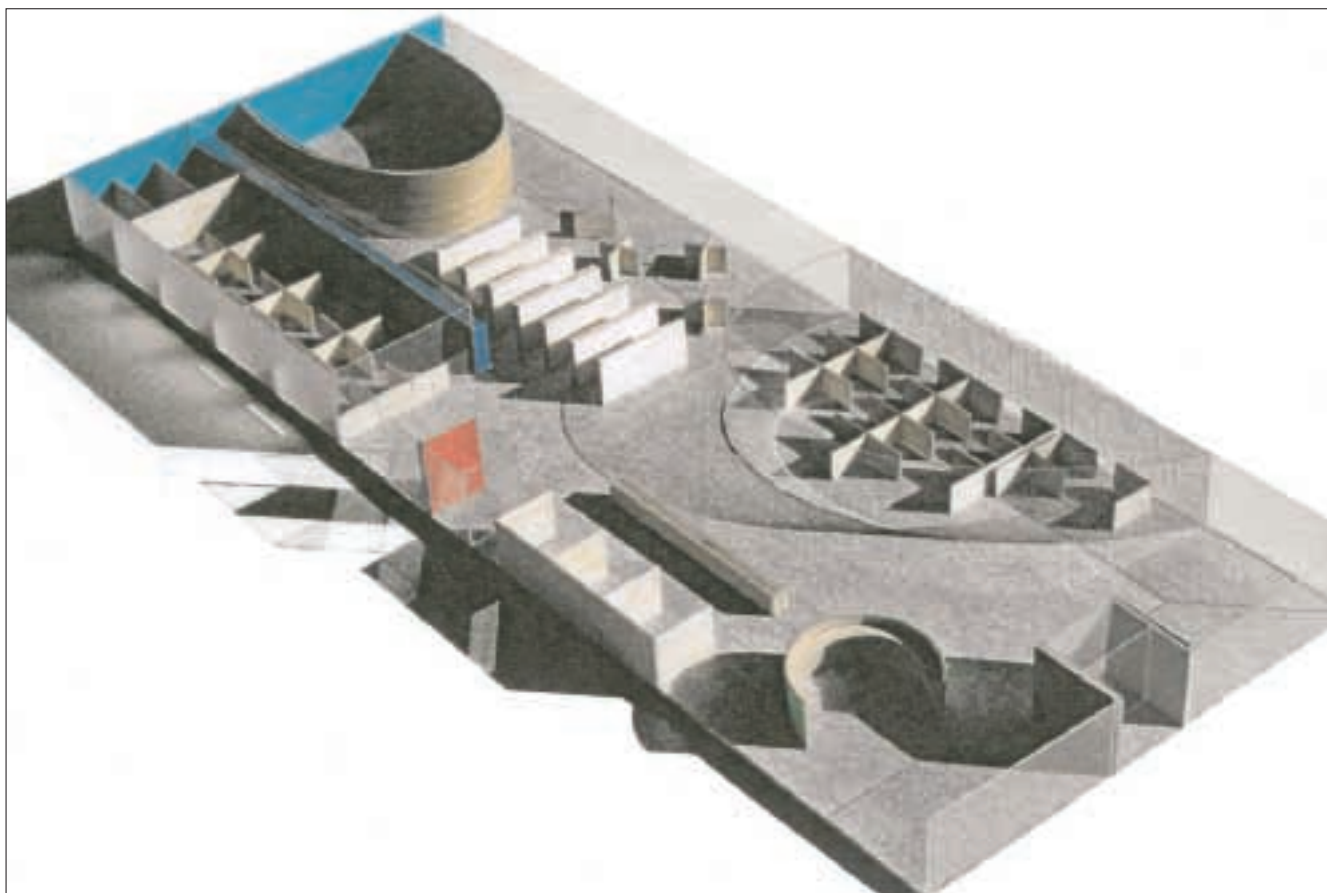
Landsarkivet befinner sig fortfarande på planerarnas arbetsbord, men mycket har dock redan gjorts. Statens fastighetsaffärsverk *Senatfastigheter* låter uppföra arkivbyggnaden, som sedan skall hyra ut den till Arkiverket. För arkitektplaneringen svarar *Arkitektbyrån Oy Heikkinen-Komonen Ab* från Helsingfors. Arbetet med ritningarna har redan hunnit långt och man kan se hur byggnaden kommer att

se ut. Alla planer borde vara klara i slutet av november detta år.

För Arkiverkets del har planeringen skötts av följande arbetsgrupp: planeringschef *Jorma Vappula* och specialexpert *Matti Walta* (båda från Riksarkivet) och landsarkivarie *Jari Lybeck*, överinspektör *Kari Korpi* samt byråsekreterare *Kirsi Ollikkala* (från Tavastehus landsarkiv).

Arkivets nyttoareal är 5200 kvadratmeter, och förvaringsutrymmena uppgår i detta första skede till 25 hyllkilometer. Landsarkivet kommer således efter flyttningen att ha tillgång till 15 hyllkilometer i ledigt utrymme, vilket ingalunda är "för mycket", eftersom massiva överföringar av material från 1950-, 1960- och 1970-talet väntar. Behovet av ytterligare utrymme kan aktualiseras överraskande snabbt, ifall leveransfristen förkortas från 40 till 25 år, vilket t.ex. de internationella evaluerarna av Arkiverket föreslagit (se NA 2/2006 s. 62). På tomten finns utrymme för ett annex.

Byggnaden består av två delar, "sarkofagen", där arkivmagasinen och de publika utrymmena samt

■ Det nya konceptet för Tavastehus landsarkivs publika verksamhet framgår av denna tredimensionella fantombild.
Bild: Arkitektbyrå Oy Heikkinen-Komonen Ab.

kanslidelen kommer att vara belägna och mellan dem ett smalt utrymme, en "kanjon". De publika utrymmena i sarkofagens bottenvåning får en originell utformning. Ett öppet rektangulärt utrymme förses med funktioner, utplacerade likt öar: kundbetjäning, forskarsalar (även för mikrofilmläsning), en läsesal, utställningsutrymmen, IT-arbetsterminaler.

Den nuvarande kraftiga stegringen av byggnadskostnaderna har varit en prövning. Budgeten på

8,7 miljoner euro och fullmakterna att betala motsvarande hyra framstår som tilltagna i underkant. Det har dock inte varit möjligt att överskrida budgeten, och följaktligen har bara alternativ återstått: att gå in för en mindre byggnad än i de ursprungliga planerna. Arealen är dock nästan den samma som i projektplanen från år 2003. Som bäst inväntas beskedet om de slutliga byggnadskostnaderna efter förrättad offerttävling. Att spänningen är stor är självklart.

Trots dessa nedskärningar har man goda skäl att tro på en funktionell byggnad. Den fasad där man kommer att använda s.k. grafisk betong blir en estetisk krona på verket som möjliggör användning av olika bildteman.

Om allt går enligt planerna inleds uppförandet av det nya landsarkivet i mars 2008, och byggnaden kan tas i bruk i maj 2009. ♦

Skribenten är direktör för Tavastehus landsarkiv.

Finlands krigsarkiv

upphör att existera efter 90 år

I Finland har planeringen och beredningen av en överföring av Krigsarkivet som hittills underlytt Försvarsministeriet till Arkivverket som lyder under Undervisningsministeriet pågått under hela 2000-talet. Nordisk Arkivnyt har tidigare redogjort för läget (se NA nr 2/2006) inom beredningen, som nu framskridit så långt att Krigsarkivet och Riksarkivet bereder sig att gå samman 1.1.1008. I december 2006 pläderade Huvudstaben i enlighet med ett förslag utarbetat av en arbetsgrupp som tillsatts av Försvarsministeriet och Riksarkivet, för åtgärder från ministeriets sida i syfte att få Krigsarkivet anslutet till Riksarkivet. I mars 2007 slöt Försvarsministeriet och Undervisningsministeriet ett föravtal om saken. De stora linjerna i fusionsfrågan har slagits fast under den gångna våren i arbetsgrupper där försvarsmakten, Krigsarkivet och Riksarkivet varit företrädare, och de erforderliga överföringarna av medel har gjorts i statens budgetförslag för år 2008. Inkommande höst genomförs de förändringar av lagstiftningen som behövs; samtidigt förbereds överföringen av egendom och arbetet med sammanjämkning av praxis fortgår under ledning av ansvariga tjänstemän på olika områden.

Följder för dokumentförvaltningen och arkivfunktionen inom försvarsmakten

Personligen anser jag att överföringen av Krigsarkivet till Arkivverket får sina största följder inom försvarsmaktens dokumentförvaltning och arkivfunktion. Eftersom försvarsmakten har haft ett eget centralarkiv har den inte följt Arkivverkets beslut och anvisningar lika noga som den civila förvaltningen, trots att bestämmelserna i arkivlagen rör försvarsförvaltningen i lika hög grad som övriga myndigheter. Också Försvarsministeriet och Gränsbevakningsväsendet överläter handlingar som skall förvaras varaktigt till Krigsarkivet, men ministeriet som en del av Statsrådet [regeringen] och Gränsbevakningsväsendet som en del av inrikesförvaltningen är integrerade i den civila förvaltningens dokumentförvaltningspraxis. För försvarsmaktens del har den 90-åriga perioden av fristående dokumentförvaltning resulterat i en egen specifik dokumentkultur och egna arkiveringsprinciper vilka naturligtvis bottnar i funktionernas och verksamhetens specifika karaktär.

Överföringen av Krigsarkivet till Arkivverket innebär enligt rapporten från den arbetsgrupp som till-

Jaana Kilkki

satts av Huvudstaben "att försvarsmakten i fortsättningen kommer att vara en kund bland andra statsförvaltningsaktörer hos Arkivverket. Inom försvarsmakten följer man, för riktlinjernas del inom dokumentförvaltning, de riksomfattande beslut och anvisningar som utfärdats av Arkivverket, och förfaringssätten mellan Arkivverket och försvarsmakten görs enhetligare så att de i högre grad motsvarar praxis inom den övriga statsförvaltningen". Denna linjedragning kommer att innebära klara förändringar i försvarsmaktens dokumentkultur – och medför nya kostnader. Så är fallet trots att synkroniseringen av dokumentförvaltningen inom försvarsmakten med praxis inom den övriga statsförvaltningen inletts på Krigsarkivets försorg redan i slutet av 1990-talet. Denna utveckling har främjats av att den offentliga förvaltningens dokumentförvaltning i Finland centraliserats vid övergången till elektronisk förvaltning vilket kopplar också försvarsmakten till förvaltningens gemensamma IT-arkitektur inom dokument- och ärendehantering samt inom elektronisk arkivering.

Överföringen av Krigsarkivet till Arkivverket kommer inte för försvarsmaktens del att leda till ett vakuum inom vare sig styrning av dokumenthanteringen eller tillhörande rådgivning, eftersom denna funktion omorganiserats redan i början av 2006. Ansvar för ledningen av dokumentförvaltningen bärs av försvarsmaktens biträdande personalchef; de underlydande dokumenthanteringscheferna svarar för den egentliga styrningen av dokumentförvaltningen medan Krigsarkivet ger anvisningar i frågor som gäller varaktig förvaring av handlingar. Med denna förändring överförs det aktiva styrnings- och rådgivningsmandatet i frågor som gäller dokumentförvaltningscheferna från Krigsarkivet till de sju regionala dokumentförvaltningschefer som försvarsmakten anställt åren 2001–2002. Krigsarkivet fick därmed en roll som alltmer liknade Arkivverkets: att stå för sakkunskap och auktoritet inom tillgängliggörande och förvaring av handlingar som skall förvaras varaktigt. Efter överföringen av Krigsarkivet till Arkivverket fortsätter dokumentförvaltningschefer att sköta samma uppgifter som förut och Arkivverket övertar ansvaret för de uppgifter som sköts av Krigsarkivet. Dokumentförvaltningscheferna vilka fått skolning inom arkivbranschen och rekryterats från dokumentförvaltningsuppgifter inom den civila sektorn, för att därefter träda i försvarsmaktens tjänst, är engagerade och väl beredda att utveckla praxisen inom försvarsmaktens dokumentförvaltning i enlighet med de nationella linjedragningarna.

De största kostnadseffekterna ansluter sig till praxis inom arkivle-

■ Så här kan det arkivmaterial som skall istandsättas i S:t Michel (totalt 15 hyllkilometer) se ut. Projektet beräknas kosta 6 miljoner euro. Foto: Finlands krigsarkiv.

veranserna. Försvarsmakten har överlåtit handlingar äldre än tio år till Krigsarkivet, men Arkivverket mottar kostnadsfritt bara handlingar som är äldre än 40 år. Under förhandlingarna om fusionen har man avtalat om att Arkivverket inte uppbär avgift för det material yngre än 40 år som förvaras i Krigsarkivet 1.1.2008, men därefter är leveranserna avgiftsbelagda. Försvarsmakten måste följaktligen gå in för förvaring i 40 år av handlingar som skall förvaras varaktigt (i stället för

nuvarande 10), eller köpa såväl förvaring som informationsservice av Arkivverket. Inom försvarsmakten har man redan beslutat att sekretessbelagda handlingar skall överföras till Arkivverket först efter att de blivit tillgängliga, dvs. tidigast vid 25 års ålder. Överföringspraxisen för publika (dvs. tillgängliga) handlingars del kommer att variera; verksamhetsenheterna kommer att svara för förvaringen av sina handlingar i 40 år om möjligt, annars kommer handlingarna att överlåtas

till Arkivverket i enlighet med nuvarande praxis.

Försvarsmakten behåller de stamkort och patienthandlingar vilka gäller värnpliktiga (födda 1952–1965) under fortsatt övervakning. Dessa handlingar (ca 2 hyllkilometer) har förvarats i Krigsarkivet, men kommer i början av år 2008 att flyttas till ett arkiv vid Militärmedicinska centret i Viitasaari i Mellersta Finland. Det indragna Krigscentralsjukhusets arkiv har redan placerats i dessa utrymmen, som i fortsättningen kommer att motta ytterligare stamkort och patienthandlingar. (Man har således återskapat det militärmedicinska arkiv som efter krigen 1939–1945 överfördes till den civila förvaltningen och 1996 fusionerades med Krigsarkivet!) Beslut har inte ännu fattats om vare sig innehav eller förvaring av de sekretessbelagda arkiv som idag förvaras i Krigsarkivet. Eventuellt kommer förvaringsservicen för dessa arkivs del att köpas från Arkivverket, men försvarsmakten bibehåller äganderätten och tar också hand om tillståndsprocesserna i anslutning sig till informationsservicen för dessa handlingars del. Alla dessa materialhelheter kommer förstås i sinom tid att överföras till Arkivverket.

Krigsarkivet som en del av Arkivverket

Då planeringen av sammanslagningen började var tanken att Krigsarkivet skulle anslutas till Arkivverket som en självständig enhet, jämförbar med landsarkiven. Undervisningsministeriet var dock inte berett att förnya Arkivverkets nuvarande organisation och förkastade denna idé. Nästa alternativ var

att ansluta Krigsarkivet som en enhet till Riksarkivet på liknande sätt som i Sverige. Det stod från början klart att detta alternativ var liktydigt med en upplösning av den nuvarande verksamheten vid Krigsarkivet, eftersom hantering av liknande uppgifter vid olika enheter vore ett överlappande ineffektivt sätt att använda riksarkivshelhetens resurser. Till en början var det dock endast fråga om upprätthållande funktioner och lösgörande i synergisyfte av administrativa ekonomi-, personal- och informationsfunktioner m.m. från Krigsarkivet för överföring till Riksarkivets enhet för in-ternerna tjänster.

När beredningen av sammanslagningen framskred märkte man man dock snabbt att eftersom försvarsmakten önskar koordinare sin praxis inom dokumentförvaltningen med motsvarande inom den övriga statsförvaltningen skulle det vara betydligt mer ändamålsenligt att integrera styrningen med den allmänna styrning av dokumentförvaltningen som Riksarkivets enhet för myndighetsarkiv ansvarar för än att låta ansvaret vila på Krigsarkivet. Man noterade även att då Riksarkivet och Krigsarkivet tillämpade helt samma praxis vid hanteringen av privatarkiv var synergifördelar att vänta om uppdraget sköttes vid en enhet. Enligt den organisationsplan som presenterades för personalen i maj 2007 skulle totalt åtta personer i Krigsarkivets tjänst, jämte arbetsbild, ha blivit överförda till andra enheter vid Riksarkivet. Den Krigsarkivsenheten som var i vardande skulle ha svarat för mottagandet av försvarsmaktens handlingsleveranser, för uppordnandet och beskrivningen

av det material som hade förvarats hos enheten samt för tillhörande informationservice.

Redan i detta skede konstaterades det att förenhetligandet av Krigsarkivsenhetens processer med motsvarande inom Riksarkivet skulle inledas omedelbart efter fusionen med fullständig integrering som mål. Krigsarkivsenheten skulle då kunna dras in efter en övergångsperiod på några år. Efter ett nog så kort skede av förnyad granskning och bearbetning fann Riksarkivets ledningsgrupp att likriktningen samt integreringen av verksamhetsprocesserna i själva verket skulle gå fortare och effektivare om även Krigsarkivets återstående uppgifter underställdes i organisatoriskt hänseende motsvarande enheter vid Riksarkivet genast fr.o.m. 1.1.2008. Min avsiktligt dramatiska artikelrubrik hänvisar till detta faktum: att Krigsarkivets tillvaro som en separat organisationsenhet upphör i och med fusionen sju månader innan Krigsarkivet skulle ha firat sitt 90-årsjubileum. Läget i Finland kommer således att vara det samma som i Norge och Danmark där både styrningen av dokumentförvaltningen vid försvarsmakten och själva arkiven utgör en integrerad del av Riksarkivets verksamhet.

Alla 34 tjänster vid Krigsarkivet och de 33 personer som i detta nu handhar dem överförs till Riksarkivet. Merparten handhar också i fortsättningen liknande uppgifter; för väldigt många del sker faktiskt inga förändringar. Det är den nuvarande ledningen som kommer att uppleva de största förändringarna i arbetsuppgifter. De personer som åtnjuter högre lön än en an-

ställd vid Arkivverket med motsvarande uppgifter behåller sin lönenivå. För ungefär hälften av de anställda innebär överföringen till Arkivverket att de får högre lön. Rent konkret stannar materialet i Krigsarkivet, personalen och informationstjänsten kvar i de nuvarande utrymmena i Sörnäs i Helsingfors. Fusionen medför därmed inga större förändringar i det nuvarande Krigsarkivets vardag; förändringarna gäller snarare de strukturer som ser till att verksamheten fungerar. På det virtuella planet har sammanslagningen redan ägt rum, eftersom Krigsarkivet i början av juli 2007 kopplades till Arkivverkets informationsnätverk; varje anställd vid Krigsarkivet har numera en e-postadress med ändelsen *narc.fi*. Krigsarkivets sökdata-baser blev även samtidigt tillgängliga via Internet, men hittas än så länge på adressen *www.sota-arkisto.fi*.

Försättandet av Krigsarkivets material från 1918–1945 i skick

Cirka 15 hyllkilometer av det material från åren 1918–1945 som försvarsmakten har levererat till Krigsarkivet förvaras idag på bristfälligt sätt och saknar tillräckligt utförliga förteckningar. Villkoret för att sammanslagningen över huvud skulle kunna ske var för Riksarkivets del från första början att kostnaderna för att detta material försätts i skick inte fick belasta Arkivverket. Försvarsförvaltningen skulle i samband med sammanslagningen anvisa erforderliga resurser för detta arbete. Detta problematiska material som kräver iståndsättande hade tillkommit för årtionden sedan, då truppenheterna på 1930-talet leve-

rerade sitt material i befintligt skick när det inte längre var i aktivt bruk, och under krigen 1939–1945 då Krigsarkivet kunde få motta hundratals och t.o.m. tusentals hyllmeter på en gång. Varje chef för Krigsarkivet har försökt utverka resurser för bättre förvaring av materialet och ökad tillgänglighet, men Krigsarkivet som aktör inom försvarsmakten har inte tilldelats sådana medel. I samband med fusionen har försvarsförvaltningen dock förbundit sig att organisera uppordningen och (om)förtecknandet av materialet, till en beräknad kostnad av drygt 6 miljoner euro.

Iståndsättandet av Krigsarkivets material från åren 1918–1945 kommer att ske i S:t Michel, ca 230 kilometer från Helsingfors. Staden S:t Michel, företräd av Näringslivets Centralarkiv har startat ett projekt som säljer uppordningstjänster till försvarsmakten. Detta projekt kommer att pågå i sex år, och leds av en projektchef som ansvarar för de administrativa funktionerna. Den övriga personalen består av fyra personer, vilka leder och instruerar var sitt team, och av ca 20 arkivordnare. Genom detta förfarande kompenseras S:t Michel för de tiotals arbetsplatser som försvann från staden p.g.a. en organisationsreform inom försvarsmakten. Ekonomiska faktorer har också sitt finger med i spelet. Staden S:t Michel har ansökt om (och delvis redan fått) EU-finansiering för projektet vilket gör uppordningen mindre betungande i ekonomiskt hänseende för försvarsförvaltningen. Arkivverket svarar för formuleringen av kvalitetskrav på ordnings- och förteckningsinsatserna, planeringen och styrningen av det

praktiska arbetet samt deltar i skolningen av personalen. Skolningen av de fyra teamledarna vidtog i Krigsarkivet i juli och uppordningsprojektet är i full gång från årsskiftet 2007/2008.

Konceptet för iståndsättandet bygger på erfarenheter från projektet Krigsarkivets vänner som verkat i Krigsarkivets fr.o.m. 2003. Inom ramen för detta projekt har frivilliga med erfarenhet av arbete inom försvaret redan hunnit iståndsätta en dryg hyllkilometer material. Projektet har engagerat totalt 15 personer av vilka sex visat stor aktivitet. Dessa sex har suttit i Krigsarkivet fem dagar i veckan, sex timmar per dag, och iståndsatt samt förtecknat arkiv, utan någon som helst tidigare arkivutbildning eller erfarenhet av branschen. Noggrann planering och styrning av arbetet samt kontroll av det iståndsatta materialet har varit en viktig förutsättning för detta framgångsrika projekt. I ljuset av projektet Krigsarkivets vänner bör projektet i S:t Michel ha goda förutsättningar att lyckas, även om en insats fjärran från slutdepån och sakkunniga inom iståndsättandet av material framstår som en särskild utmaning. Projektet kommer att binda 2–3 personer från Riksarkivet (planering, styrning och inspektioner); för transport och avhämtning av materialet erfordras ytterligare ett par personer. Försvarsministeriet betalar största delen av dessa personers lönekostnader.

Sammanslagningens bakgrund och nytta

Vad som satte sammanslagningstenen i rullning var försvarsmaktens behov av koncentration av re-

surserna på kärnfunktioner och önskan att utlokalisera de övriga funktionerna eller sköta dem genom olika partnerskap. Denna interna målsättning inom försvarsförvaltningen har även stöttats av en allmän strävan efter ökad produktivitet inom den finländska förvaltningen, bl.a. genom centralisering av gemensamma förvaltningsfunktioner. Inom försvarsförvaltningen har t.ex. bespisningen av personal och manskap utlokaliserats och specialistsjukvården har reglerats genom en partnerskapsmodell – nu står arkivfunktionen i tur. I fortsättningen producerar försvarsförvaltningen inte själv några arkivtjänster; man är i stället beställare och Arkivverket leverantör inom ramen för ett specifikt serviceavtal, som reglerar kvalitets- och kostnadsnivån på den arkivservice som skall levereras med tanke på försvarsmaktens dokumenthantering. – Själva idén att Krigsarkivet borde anslutas till det allmänna arkivverket är inte ny. Redan på 1930-talet hade planeringen av en sammanslagning hunnit långt på ministerienivå innan den stupade på försvarsmaktens motstånd. Frågan var åter aktuell i början av 1990-talet, men då var det arkivverket som visade ringa intresse.

Omorganiseringen av arkivfunktionen medför inte besparingar för försvarsförvaltningen, på kort sikt, utan ökar tvärtom dess kostnader. I enlighet med de villkor som Arkivverket ställt svarar försvarsförvaltningen för alla de kostnader som fusionen förorsakar Arkivverket, t.ex. utgifter för anslutningen av Krigsarkivet till Arkivverkets informationsnätverk och

–system, utgifter för externa köp av tjänster som försvarsmakten tillhandahållit (arbetsplatshälsovård, bevakning av fastigheten, transporttjänster). Anslutningen av Krigsarkivet till Arkivverket är dock på lång sikt ekonomiskt lönsam eftersom försvarsförvaltningen inte behöver investera i ett system för långtidsförvaring av elektroniskt material och inte heller investera i byggandet av mer arkivutrymmen för Krigsarkivet. Enligt en konsultutredning från våren 2005 kommer bortfallet av dessa framtida investeringsbehov att täcka fusionskostnaderna inom några år.

Personligen har jag stött förslaget om en anslutning av Krigsarkivet till Arkivverket och även aktivt bidragit till dess förverkligande. Krigsarkivets uppgifter och resurser har aldrig varit i balans och de framtida linjedragningarna för försvarsmaktens del har inte ställt förbättringar i utsikt, snarare tvärtom. Försvarsmakten har inte heller gjort några strategiska linjedragningar för Krigsarkivets verksamhet, och följaktligen har arkivet i flera år levt från hand till mun, en dag i sänder. Det stod klart att en anslutning av Krigsarkivet till Arkivverket skulle resultera i en kraftig inskränkning av arkivets handlingsfrihet, men en sådan frihet utan de resurser vilka utvecklingen av verksamheten kräver är bara ett värde i sig. Visserligen kämpar Arkivverket med resursproblem, men som en del av verket skulle Krigsarkivet i alla fall leva och utvecklas inom ramen för nationella linjedragningar och resurstilldelningar inom detta verksamhetsfält. Fusionen utgjorde också det enda sättet

för Krigsarkivet att få ett villkor för vidare utveckling av verksamheten, istandsättandet och förtecknandet av materialet från 1918–1945, uppfyllt.

Förändringarna under processens lopp beträffande organiseringen av Krigsarkivets verksamhet inom ramen för Arkivverket har kommit som en överraskning, men allt har sin tid och även slutet är en del av livscykeln. För Krigsarkivets personal, och säkert även stamkunderna, tar det säkert sin tid att smälta att en inrättning inom försvarsmakten som hört till de äldsta och mest uppskattade i samhället upphör att existera. För min del har jag tröstat mig med tanken att Krigsarkivet under de gångna 90 åren har tillhört flera olika organisationer och fungerat i flera fastigheter; såväl chefer som övrig personal har kommit och gått. Det som består är vad Krigsarkivet egentligen är, det material och den informationsservice som tillhandahållits i 90 år. Denna kärna kvarstår även efter anslutningen till Arkivverket, trots raseringen av tidigare strukturer, och jag tror nog att fusionen erbjuder avsevärt bättre möjligheter till utveckling av denna kärna än Krigsarkivets nuvarande organisatoriska ställning. Krigsarkivet är inte någon låda i ett organisationsschema, utan det nationellt värdefulla arkivmaterial vilket inom ramen för olika organisationsmodeller varit tillgängligt för dem som behövt det under 1900-talet. Vi står nu inför detta århundrades modell. ♦

Skribenten är krigsarkivarie och arkivråd.

Føroya Landsskjalasavn 75 ár

Eiríkur G. Guðmundsson

Føroya Landsskjalasavns 75 års jubilæum blev holdt højtideligt i Nordens Hus i Thorshavn den 31. august og 1. september 2007. Højdepunktet i festlighederne var overlevering af arkivalier vedrørende færøske sager fra Statens Arkiver i Danmark til Føroya Landsskjalasavn. Arkivet fik andre gaver og gode hilsener, blandt andet en pakke med arkivalier vedrørende Færøerne, fra Islands Nationalarkiv. En ganske udmærket udstilling med de afleverede dokumenter fra Danmark blev åbnet i Nordens hus lokaler.

I anledning af jubilæet var der et halvdags seminar, hvor der var både færøske og udenlandske foredragsholdere. Hovedsagelig handlede indlæggene om elektronisk arkivering. Den anden dag var der forskellige foredrag om øernes historie baserede på arkivundersøgelser. Alle festlighederne var ganske godt tilrettelagte, der var til overflod af alt, hvad gæsterne blev budt på, det være sig for krop eller sjæl. ♦

■ Efter at den danske kulturministers repræsentant havde overrakt en bog over de afleverede sager til Jógvan á Lakjuni, den færøske kulturminister, gav han den videre til Sálmal Tróndur Finnsson, den færøske landsarkivar. Foto: Eiríkur G. Guðmundsson.

Det 26. nordiske historikermøde i Reykjavík

Eiríkur G. Guðmundsson

Den 8.–12. august holdtes det 26. nordiske historikermøde i Reykjavík. Det var anden gang, mødet fandt sted i Reykjavík. Første gang var for 20 år siden, da 300 historikere mødtes og delte erfaringer samt øgede hinandens viden i augustsolen i Island. Nu var deltagerne ialt 350 og satte liv i Islands Universitets lokaler hvor konferencen foregik.

Formålet med disse historikermøder har helt siden 1905 været at skabe et videnskabeligt og kulturelt forum, hvor nordiske forskere kan mødes, dele erfaring og lægge grund for bedre viden om Nordens historie og kultur. Historikermøderne har været holdt hvert tredje eller fjerde år de sidste årtier og har uden undtagelse været en stor succes for nordisk samarbejde

Konferencens tre hovedemner var: Patroner, klienter, venner, med vægt på hovedsagelig middelalder og tidlig moderne tid, Kvinder og politik i det tidlig moderne Norden, som fokuserede på kønsroller og indflydelse og *Encountering Foreign Worlds – Experiences at Home and Abroad*, som handlede om, hvordan nordiske folk opleve-

■ Islands Kultur- og undervisningsminister, Þorgerður Katrín Gunnarsdóttir, åbner historikermødet.

Foto: EGG.

de og kommunikerede med den fremmede omverden i tidlig moderne og moderne tid.

Udover at det fagligt historiske så ud til at interessere folk, så det også ud til at de 350 deltagere kunne nyde andet samvær, som forhåbentlig har været med til at etablere nye kontakter mellem nordiske historikere.

Islands Nationalarkiv deltog i forberedelserne for konferencen, siden det har repræsentanter i Det islandske historikers landskomité, som var historikermødets organisationskomité. Desuden sponsorerede arkivet konferencen. ♦

Nordiskt expertseminarium

Maria Nordström Jarnryd

Den 19–20 april 2007 hölls ett Nordiskt expertseminarium i svenska Riksarkivet i Marieberg. Ett tjugotal personer från alla de nordiska länderna hade samlats. Efter förmiddagskaffet den första dagen hälsade den svenske riksarkivarien Tomas Lidman välkommen. Han berättade att det var Norges föregående riksarkivarie John Herstad som kommit med idén om nordiska expertseminarier på ett nordiskt riksarkivariemöte. Vård för seminariet var Per-Gunnar Ottosson som är verksam i Riksarkivet på IT-avdelningen.

Ämnesord

Dag ett var temat ämnesord. När P-G Ottosson hälsat alla välkomna talade Ingrid Berg från Kungliga biblioteket i Stockholm om "kontrollerade vokabulär vs fritextsökning i Google: Är behovet av kontrollerad vokabulär överspelat idag?". Ingrid berättade att idag söker människor direkt på Google istället för att använda biblioteksregistret Libris. Efter att ha gjort en sökning på Google tittar man bara på de tre-fyra första träffarna.

Därefter pratade Mårten Johansson som är NAD-handläggare

på IT-avdelningen i svenska Riksarkivet. Mårtens ämne var "Funktioner och utveckling av sökingångar i Arkis och NAD". Arkis2 är sökregistret inom Statens arkiv i Sverige. NAD betyder den nationella arkivdatabasen är en sökfunktion som även finns på CD-rom som innehåller andra arkivbildares arkiv än de som finns i Statens arkiv. Det var intressant att lyssna på Mårten. Trots att vi finns i samma hus berättade han mycket jag inte visste särskilt mycket om.

■ Mårten Johansson från Riksarkivet i Stockholm, Marieberg.
Foto: Hans Rydberg

■ Leon Jespersen från Rigsarkivet i Köpenhamn.
Foto: Torben Jensen.

■ Eljas Orrman från Riksarkivet i Helsingfors.
Foto: Eiríkur G. Guðmundsson

Ämnessökning i Danmark

Efter lunch var det Danmark som tog vid. Lise Qwist Nielsen och Leon Jespersen båda från Statens arkiver i Danmark talade om "Projekt strukturerat emnesøgning". Efter kaffet tog deras kollega Torben Jensen över. Torben pratade om "Arkivaliesøgning – støtte til brugeren, beskyttelse af investeringen". Detta var både informativt och trevligt. Dagens siste talare var P-G Ottosson. Han gav internationella utblickar från Kalifornien, Australien och Storbritannien. På kvällen var det en uppskattad middag på restaurang Prinsen.

Arkivbildningsplaner i Finland

Dag två var ämnet funktioner i arkivbildningen. Eljas Orrman från Riksarkivet i Helsingfors talade om "De funktionella arkivbildningsplanerna i Finland". Vi var många

som blev avundsjuka när vi fick veta att det i Finland är lagstadgat att myndigheterna skall skicka in sina arkivbildningsplaner till Riksarkivet. Det låter som en dröm. Personligen måste jag erkänna att det var lite skönt med Eljas föredrag eftersom det till stor del tog oss till pappersvärlden. Men sådant bör man nog inte erkänna idag.

Efter förmiddagskaffet talade Torbjörn Hörnfeldt om "ISAF och utvecklingen av nya arkivredovisningsprinciper i Sverige". Torbjörn som är arbetar vid svenska Riksarkivet har varit verksam i olika arbetsgrupper om ny arkivredovisning under många år.

Framtida arkivredovisning vid högskolor och universitet

Därefter tog Johan Andersson vid. Johan arbetar som arkivarie vid Mälardalens högskola och han tala-

de om "ISAF i praktiken: funktioner och processer i Mälardalens högskola". Johan har arbetat med att få fram ett förslag på hur man kan arkivredovisa i framtiden vid högskolor och universitet. Han har samarbetat med några kollegor vid andra högskolor och universitet. Troligen kommer detta leda till ett förslag som kommer att användas av alla högskolor och universitet i Sverige. Efter Johans lättsamma presentation var det avbrott för lunch.

Eftermiddagen användes till diskussion och genomgång av ISAF-förslaget. Denna punkt höll P-G i som skall författa ett gemensamt yttrande på förslaget. Efter kaffet andra dagen var det dags för sammanfattning och avslutning. Detta var två trevliga och informativa dagar. ♦

■ Torben Jensen från det danska Rigsarkivet.
Foto: Leon Jespersen

■ Per-Gunnar Ottosson från Riksarkivet i Stockholm var värd för expertseminariet.
Foto: Hans Rydberg

■ Torbjörn Hörnfeldt är anställd på Riksarkivet i Stockholm.
Foto: Hans Rydberg

Nordisk lands- og statsarkivarmøte i Longyearbyen

De nordiske lands- og statsarkivarene holdt 6.-8. juni 2007 sitt årlige møte i Longyearbyen. Forslaget om å møtes på Svalbard begynte som en spøk, men 19 ledere fra lands- og statsarkivene i Finland, Danmark, Sverige og Norge hadde tatt reisen til Svalbard for å diskutere saker av felles interesse! Noen få hadde besøkt Svalbard tidligere, men for de fleste var det første besøk til øygruppen.

Flyforbindelsen mellom fastland og øygruppen medførte at gruppen første dag fikk tid til å starte sitt opphold i Longyearbyen med et besøk på Svalbard museum. Museet ble åpnet i 2006, og formidlingen av Svalbards natur- og kulturhistorie til publikum ved hjelp av tekster, foto, gjenstander, lyd m.m. var interessant for arkivfolk.

Publikumstjenester og brukerbetalning

„Publikumstjenester og brukerbetalning“ var første hovedtema. I de nordiske land er det ulike regler og praksis. Det varierer hvilke tjenester brukerne får gratis, hva de må betale for, hvordan betalingen skjer og hvor høye prisene er. Søkelyset ble særlig rettet mot følgende: Hva

er praksis i de enkelte land, og hvilke prinsipper bygger dette på? Hvilke erfaringer og meninger har man om den praksis som følges? Hvordan fastsettes reglene? Hvor fritt står arkivene til selv å bestemme dette? Hva avgjøres av tradisjon, overordnede politiske styringssignaler, brukerorganisasjonenes påvirkning? Finnes det noen felles nordisk kjerne i brukerpolitikken? Ser vi for oss endringer i dette bildet? Hvilke endringer ønsker vi og hvilke ønsker vi ikke? Alt kunne selvsagt ikke belyses og diskuteres like grundig.

Det ble holdt et faglig innlegg fra hvert av de nordiske landene om temaet. Innleggene og diskusjonen som fulgte, viser at noe er likt, men det er også mange ulikheter mellom de nordiske landene. Alle arkivinstitusjonene har informasjon på Internett om hva man tilbyr. Det varierer imidlertid hvor klart formulert det er hva som er gratis og hva som må betales for. I Finland skal prisene på tjenester øke med 10% fra 1.1.2008, men det endres ikke noe på alle de gratis tjenestene som tilbys brukerne. I Danmark er det i servicedeklarasjonene som er blant annet tilgjengelig på Internett, klargjort hva bru-

Solbjørg Ellingsen Fossheim

kerne får gratis og hva de må betale for. I Sverige er det gratis for brukerne å få en lettidentifiserbar handling (et såkalt „enkelt oppslag“) selv om det tar tid. I Norge er gratistjenestene knyttet opp mot kjernevirksomheten, tjenester vi forventes/ er pålagt å utføre. Alle landene tilbyr ekstratjenester som det må betales for. I flere av de nordiske landene er en viktig del av driften av de statlig arkivinstitusjonene etter hvert avhengig av inntektene de selv må skaffe. Med et slikt utgangspunkt vil grensen for hva som er gratis og hva som er en betalt tjeneste lettere kunne forskyves i disfavør av brukerne. På den andre siden er det nettopp betalingen som gjøre en del tjenester mulig. I Danmark var inntektene for historiske undersøkelser m.m. ca 3 millioner kr. i 2006.

Diskusjonen ble særlig å dreie seg om avlevering av arkivmateriale til statlig arkivdepot og kostnadene knyttet til dette. Her er det store forskjeller som til sist også gjelder den service brukeren skal få som en gratis eller betalt tjeneste. Sverige skiller seg klart fra de andre nordiske landene når det gjelder

■ Statsarkivarene samlet på Svalbard.

Foto: Hotellresepsjonisten.

avlevering av arkivmateriale. I den norske arkivloven for eksempel er det fastsatt at statlig arkivmateriale eldre enn 20-25 år skal leveres til statlig arkivdepot. I Sverige er det ikke satt en slik tidsgrense og det er arkivskaper som må betale leie og betjening av arkivmaterialet også etter at det er satt i depot. Det betyr at i Sverige må kostnadene ved utbygging dekkes gjennom de inntektene som kommer fra de arkivene som blir avlevert. Disse inntektene gir ikke en kvadratmeterpris som dekker byggekostnadene til fullverdige arkivlokaler i sentrale tettsteder. Depotfunksjonen med betjening er altså ute på anbud.

Konsekvensene av manglene rammer for når avlevering skal skje til statlig depot, er at svenske statlige arkivskapere har ordnet seg billigst mulig arkivdepot, blant an-

net i nordre del av Sverige. Det er blitt et marked for leie av depot og betjening i bygninger som er ombygd til dette formålet. På et eller annet tidspunkt skal en så avlevere sitt arkivmateriale til statlig depot, men dette kan bli om mange år, arkivloven i Sverige angir ingen tidsramme for dette. Det er dette markedet Statens Arkiver må konkurrere med. En del arkivinstitusjoner har som følge av denne situasjonen mottatt avleveringer av arkivmateriale som er svært ungt. Betjening av deler av avlevert arkivmateriale medfører svært mye ekstra arbeid. Som et eksempel på dette kan nevnes at i Stockholm Stadsarkiv har omfanget av forespørsler i løpet av 5-6 år økt fra ca. 3.500 til mer enn 23.000 brukerhenvendelser per år. Man er i langt større grad enn tidligere blitt forvaltningsinstitusjoner.

Erfaringen var de samme andre steder i Sverige. Konsekvensene av denne markedstilpassingen var tankevekkende på alle måter og vil til syvende og sist bety noe for brukerne.

Nordkalotten – urbefolkning og minoriteter

Møtets andre hovedtema var „Nordkalotten – urbefolkning og minoriteter“.

Alle de nordiske landene har urbefolkning og/eller minoriteter. Det er statens behov for informasjon og dokumentasjon som har skapt de offentlige arkivene. Hvilke problemer gir det for informasjon om kultur, språk og historie når det er statens behov som er grunnlaget for arkivdanningen? Hvordan kan vi sikre at viktig informasjon om befolkningsgrupper ikke tapes

også i vår tid? Bygge opp arkivinfrastruktur med relevant språkkompetanse? Samarbeide over grensene om dokumentasjon, fellesoversikter?

Også i denne delen ble det holdt et faglig innlegg fra hvert av de nordiske landene om temaet. I Finland er det i Arkivverkets strategi for 2010 og privatarkivstrategien fastsatt i 2007 rettet oppmerksomheten mot å få hånd om dokumentert materiale etter flyktningene som kom til Finland på 1960- og 1970-tallet, etniske minoriteter i landet og andre minoritetsgrupper og personer som tilhører disse gruppene. Det er lagt frem flere forslag til opprettelse av, og organisering av et finsk Samearkiv. Forslaget ble behandlet mellom Arkivverket og undervisningsministeriet i mai 2007 med resultatet at Arkivverket gjør en utredning om saken. Fra norsk side ble det orientert om hvordan Samisk Arkiv arbeider mot private arkivskapere av betydning for samisk forskning og fremtidig kunnskap om samiske samfunnsforhold. Innsamlet samisk muntlig tradisjonsmateriale er en viktig del av det man ønsker å ta vare på. I Norge er det mange planer for bedring av dokumentasjonen og informasjon om urbefolkning, minoriteter og nye innvandringsgrupper.

Sverige har i flere år arbeidet bevisst med å sikre at viktig informasjon om ulike befolkningsgrup-

per bevares. Åtte – Svensk fjell og samemuseum i Jokkmokk er viktig for dokumentasjon og innsamling på nordsamisk område. Den Nordiske språkkonvensjonen og retten til å uttrykke seg på sitt eget språk er en viktig del av det hele. Det ble oppfordret til at det bør finnes språkkompetanse ved arkivene, slik at kundene ikke behøver å kommunisere på majoritetsspråket. Videre bør det være mulig å søke på språk som valg på internettsidene. Og om dokumentene er på majoritetsspråket, bør kulturbærende ord registreres slik at de blir søkbare.

Det fins spor av minoritetsgrupper i arkivene i alle landene. Men som det fra svensk side ble trukket frem så er det i tilfellet med den samiske befolkningen også et kolonialt perspektiv. Innenfraperspektivet savnes helt i Sveriges samlinger, som i de øvrige nordiske landenes arkiver, med unntak av en del privatarkiv i Norge.

Nye tilnærmingsmåter kan gi ny informasjon. Fra svensk side ble en del pågående prosjekter referert. Blant annet pågår i Sverige et prosjekt der gamle navneformer blir analysert. Gjennom dette er det kartlagt flere gamle skattlands grenser og gitt nye tolkninger av samiske stedsnavn. I Norge pågår et prosjekt som har en noe lignende vri der en ved å foreta nye vurderinger av informasjonen i offentlig arkivmateriale også vinner ny

kunnskap om minoritetene, i dette tilfellet kvenene. I Oslo pågår et prosjekt rettet mot bevaring av informasjon fra nye innvandringsgrupper.

Samlet er det erfaringer fra de nordiske land som tilsier at mye kan gjøres for å bedre dokumentasjon og informasjon om urbefolkning, minoriteter og nye innvandringsgruppers kultur, språk og historie.

Etter innleggene og diskusjonene første dag, bar det med 22 fots Polarcirkelbåter ut over Isfjorden for å se fuglefjell, den nedlagte gruvebyen Grumant, Advent City og Hiorthhamn. Underveis fikk vi presentert historier fra tidligere gruvedrift og se restene fra anleggene fra tidlig på 1900-tallet. Om kvelden var det middag i Svalbard Villmarkssenter som ligger i Adventdalen ca 10 kilometer fra Longyearbyen. Her var det også foredrag og lysbilder fra sledetur med innlagt informasjon om Svalbards historie.

Oppholdet på Svalbard gav nyttige faglige diskusjoner og erfaringsutvekslinger. Og det ble også tid til sosialt kollegialt samvær.

Neste år er det Danmark som skal arrangere det nordiske lands- og statsarkivarmøtet. Vi gleder oss alt til å møtes der. ♦

Forfatteren er statsarkivar i Tromsø.

Uppföljning av arkivprojekt i Afrika

Bakgrund

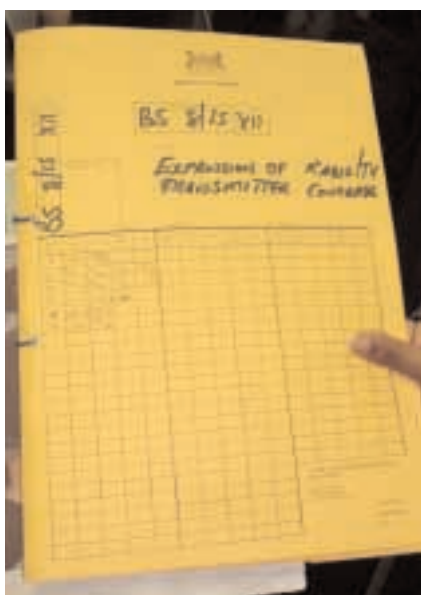
Det svenska riksarkivet genomför sedan år 2003 Sida-programmet "Records Management in Service of Democracy". Programmet riktar sig till biståndsländer i framför allt Afrika och Asien och omfattar varje år ca 25 deltagare. Den första treåriga programperioden genomfördes som en kurs i Stockholm under fyra veckor. Den andra programperioden som inleddes år 2006 har förändrats så att den nu består av tre faser. Den första fasen inleds i Stockholm och pågår som en tre veckorskurs. Under kursen läggs stor vikt vid att deltagarna, som har valts ut i grupper kring arkivprojektförslag, förfinar förslagen till projektplaner med målsättningar, organisation, avgränsningar, metoder, aktiviteter, tidplan och budget. Tanken är att projektplanerna ska argumentera för behoven av förändring och förbättring så att finansiering lokalt ska vara möjlig att uppbära. I programmet ingår inte finansiering av dessa arkivprojekt i biståndsländerna. För att följa upp arkivprojekten genomfördes under fas två av programmet besök i deltagarländerna av två team från Sverige. Det första teamet bestod av Håkan Lövlund, Riksarkivet, Katharina Prager, Bra Arkivkonsult och Eva-Marie Skogsberg, EMS Konsult som gjorde uppföljning i Botswana, Swaziland och Mozambique. Det andra teamet bestod av Börje Justrell och Susanne Danielius, Riksarkivet, och Annelie Montén, Sipu Arkivkonsult AB som besökte Uganda, Malawi och Zambia. Uppdelningen i team grundades på arkivprojektens inriktning som kan karaktäriseras som antingen "re-

cords management" eller "archives management". Besöken i de olika länderna genomfördes under ett par dagar. Under fas tre återsamlas projektgrupperna under en vecka i något av deltagarländerna för att avrapportera och samarbeta för nya framtida mål.

I början på året skickades en enkät till projektledarna för att efterhöra vilket stöd som fanns för arkivprojekten och om eventuella förändringar av planerna och organisationen bestämts. Enkätsvaren visade att, även om finansiering inte hade ordnats för merparten, hade ändå vissa aktiviteter genomförts i alla länder. Nästa förberedande steg var att be projektledarna föreslå program för uppföljningsbesöken. Resorna inleddes efter påsk år 2007. Syftena med resorna var i första hand att se om projektplanerna följdes eller om det uppstått hinder i arbetet.

I det senare fallet fanns beredskap för att stödja projekten på olika sätt. Ett andra syfte var att planera inför fas tre, men också inför den nya kursen som börjar på sensommaren 2007, om uppföljningen skulle visa på behov av förändringar.

Botswana, Swaziland och Mozambique

■ Akt med standardiserat aktomslag i Botswana. Foto: Håkan Lövblad

Jag, som ledde det första teamet, har erfarenhet av en konsultinsats i Mozambique under hösten 2003. Mina minnen från den konsultinsatsen och mötena där är mycket positiva men det fanns ändå en biton av nykolonialism. Vi betraktades då som experterna från väst som en gång för alla skulle få ordning på ärendehantering i statsförvaltningen. Mot den bakgrunden känns det som att upplägget i det nu pågående Sida-programmet är mycket bättre. Det är representanter från deltagarländerna som tar ansvar för vad de vill förändra och förbättra och hur de vill gå till väga. Vi bistår med metodkunskaper framför allt när det gäller projektarbete.

Botswana

Botswana andas värme och vänlighet redan på flygplatsen, inga beväpnade vakter syns till. Vi åker minibuss till huvudstaden Gaboro-

ne. Vi får veta att nästan alla bor i hus med trädgård, att det inte förekommer någon slum men att flyktingströmmen från Zimbabwe har minskat säkerheten på gatorna. Botswana är ett stort land och förhållandevis rikt. Diamantgruvorna försörjer befolkningen på knappt två miljoner människor. Värdskapet för vårt besök består av Botswana National Archives and Records Services (BNARS). BNARS har genom landets arkivlag, ett presidentdekret och "Registry Handbook" från presidentens kansli, ansvar för styrningen av den statliga sektorns arkivbildning och depåuppgift. Ett intressant inslag är att BNARS ca 450 medarbetare är utstationerade på ministerier och myndigheter i s.k. "Records Management Units" vid vilka klassificeringsplaner och arkivbildningsplaner utarbetas och även arbete med registrering och arkivering utförs. Ett annat inslag är att "Records Committees" organiseras i ministerier och myndigheter med erfarna handläggare och chefer som bistår med råd i det arbetet. Ett tredje inslag är standardiseringen med enhetliga aktomslag i staten. Några gånger per år samlas medarbetare från olika ministerier och myndigheter på BNARS för erfarenhetsutbyte och för att gallra handlingar inför det slutgiltiga långtidsbevarandet. Arkivprojektet i Botswana riktar sig till huvudstadens förvaltning, Gaborone City Council, som inte omfattas av arkivlagen och BNARS ansvar. Bakgrunden är ett fall av misstänkt korruption som har visat på betydelsen av ärendehantering. Vid vår uppföljning visade det sig att det ansågs saknas stöd för projektet från stadsförvaltningens ledning

Håkan Lövblad

■ Håkan Lövblad framför entrén till nybyggda Swaziland National Archives Foto: Eva-Marie Skogsberg

och den finansiering som hade biståtts från ministeriet för den lokala förvaltningen hade räckt till att arrangera en workshop för vissa av de anställda. Men trots detta hade projektgruppen från BNARS utan extern finansiering därutöver gjort en verksamhetsanalys, inventerat och diagnostiserat arkivbildningen och presenterat detta i en rapport, organiserat en "Records Committee" och utarbetat förslag till klassifikationsplan och arkivbildningsplan. Representanter för projektets styr- och arbetsgrupp bedömde att implementeringen av planerna genom information och utbildning skulle kunna genomföras under projektperioden.

Swaziland

Mötet med Swaziland kändes lite kärvare, hotfull beväpnad vakt tillrättavisade mig direkt på flygplat-

sen. Landet är ett litet jordbruksland, böljande vackert med frodig växtlighet, vattendrag och djur som skuttar fram. Det ser fattigare ut än i Botswana men även här försäkras våra värddar att det inte finns någon slum. Vägarna är asfalterade och i bra skick. Värd för besöket är Swaziland National Archives som välkomnar med en ny byggnad som tagits i bruk två dagar tidigare. I Swaziland är ansvaret för styrningen av arkivbildningen förlagd till civilministeriet, medan nationalarkivet genom arkivlagen har depåuppgiften. Problemet med den lösningen är att när leveranser kommer är det tydligt att det saknas styrning. Arkivprojektet i Swaziland hade därför som främsta mål att sammanföra ansvaret för styrningen av arkivbildningen och depåuppgiften till nationalarkivet. Vid vår uppföljning visar det sig att regeringen har beslutat sig för det. I övrigt var det en något förvirrad situation som vi mötte, med ett antal inbjudna representanter som inte riktigt förstod vad de hade där att göra. Huvuddelen av uppföljningen ägnades åt att genomföra en workshop om projektarbete som metod och diskutera inriktningen och hur arbetet lämpligen organiseras. Det råder alltså tveksamheter om det fortsatta arbetet, men positivt är att det finns flera drivande och kompetenta krafter som, om de får förtroendet, skulle kunna åstadkomma förbättringar. Vad det handlar om är att få till styrning av arkivbildningen genom policy, metoder och utbildning.

Mocambique

Sista anhalten för det första teamets uppföljning var Maputo i Mocambique, som är ett stort land med lång kust och 20 miljoner invånare och betraktas som ett av de fattigaste länderna i världen med

■ Direktören J Tembe, AHM, och konsulten E-M Skogsberg under möte på AHM
Foto: Håkan Lövblad

stort bistandsberoende. Människorna lever huvudsakligen på jordbruk, men en inkomstkälla är transitrifiken och importen och exporten via landets hamnar. Värd för vårt besök var Arquivo Histórico de Mocambique (AHM). Ansvaret för styrningen av arkivbildningen anförtros åt Centro de Documentação e Informação de Mocambique (CEDIMO) inom civilministeriet och depåuppgiften åt AHM. Egentligen är situationen lite mer komplicerad än så, då AHM enligt arkivlagen har ansvaret för det nationella arkivsystemet vilket bl.a. inbegriper klassifikationsplaner, regler för gallring och tillgängligheten till arkiven och depåuppgiften. Enligt en senare antagen registreringslag och ett dekret har dock CEDIMO fått uppgiften att styra arkivbildningen. Det finns alltså risk för konflikt i systemet. Vid vårt första möte på CEDIMO närvarade cheferna där och även representanter från AHM. Vi fick veta att CEDIMO nyligen hade flyttats från civilministeriet till presidentens kansli, dvs. arkivfrågorna hade lyfts upp i förvaltningen. Det presenterades bl.a. ett par strategidokument och demonstrerades en imponerande beslut-

samhet att genomföra strategin. Det har skett en tydlig rollfördelning mellan CEDIMO och AHM, där det förra ansvarar för styrningen av arkivbildningen och det senare svarar för uppföljningen. AHM har bistått CEDIMO med utkast till en nationell klassifikationsplan och arkivbildningsplan. Parallellt pågår även projektarbete vid stadsförvaltningen i Maputo där en registrerings- och arkivenhet organiserats och bemannats, utkast till planer för klassificering och arkivbildning tagits fram och arbete pågår med inventering. Tanken är att denna stadsförvaltnings ärendehantering ska bli modell för övriga. Stödet för projektarbetet synes vara gott även finansiellt och den iver som visades upp vid vårt besök torde borge för fortsatt arbete enligt planen. För mig personligen var det även tillfredsställande att rekommendationerna som jag var med och formulera efter konsultinsatsen år 2003 visade sig relevanta. ♦

Skribenten är verksam vid Tillsynsavdelningen i svenska Riksarkivet, Marieberg.

Uganda, Malawi och Zambia

Susanne Danelius

Uganda

I den andra gruppen hade varken Börje, Annelie eller jag själv någon erfarenhet av att resa i Afrika nedanför Sahara.

Vårt första möte med Centralafrika var Uganda och huvudstaden Kampala. Staden rymmer 1,2 miljoner invånare, många av dessa utnyttjar mopedtaxi för att förflytta sig. Trafiken i Kampala är något alldeles extra, folk kör där det finns plats på vägbanor som inte är i bästa skick. Det kändes tryggt att gå runt på egen hand, även under kvällstid. Vård för vårt besök var Ministry of Public Service (MoPS), där blev vi välkomnade av projektgruppen samt ministeriets ansvarige för Efficiency and Quality Assurance. De visade oss runt på MoPSs records office som hanterade alla departements personalhandlingar. Handlingarna var välordnade men lokalerna var slitna med stort ljusinsläpp, vägdamm, avgaser och termiter. Projektgruppens plan var att ordna upp och omorganisera handlingar i det centrala recordscentret. Alla departement har genom åren levererat handlingar dit i oordnat skick. Handlingarna förvarades i travar

på golvet. Det var omöjligt att få överblick och det tog lång tid att få fram en specifik handling, vilket i sin tur kunde fördröja beslut och införande av nya lagar. Inga medel hade tillförts projektet, men projektmedlemmarna hade fått tillåtelse att avsätta en halv dag per vecka till projektet. På onsdagar träffades de och ordnade upp högarna på golvet. De hade hittills sorterat, lagt i boxar och ställt på hyllor ca en femtedel av det totala materialet. Arbetet hade dock avstannat eftersom boxarna var slut liksom pengarna för att köpa nya. MoPS hade nyligen tagit fram en gallringsplan som omfattade alla avdelningar inom ministeriet. Den ska nu appliceras på det mycket omfattande och kompletta arkivmaterialet. Inga handlingar hade gallrats sedan Uganda bildades 1962. Vi besökte nationalarkivet, inhyst i en gammal byggnad som engelsmän-

nen uppfört under kolonialtiden. Där rådde full aktivitet med ommålning, uppsyn och renovering. Personalstyrkan bestod av två personer, varav riksarkivarien var den ena. Intresset för arkivarieyrket var inte stort i Uganda, och de hade problem med att få tag på utbildad personal. Riksarkivarien var även konservator, och konservatorsavdelningen som bara var några år gammal hade utrustats av Sidas danska motsvarighet, man hade redan fått problem med reservdelar och reparationer av utrustningen. Besöket i Uganda avslutades med att projektgruppen hade kallat till ett möte om hur man bäst skulle föra projektarbetet vidare. Det visade sig vara ett mycket större möte än vi hade väntat oss. Förutom projektgruppen deltog bl.a. personalchefer från flera departement och personer från andra organisationer. Några av dem hade

■ Studiebesök på Records Office, Kampala Uganda, från vänster J. Wasukulu, B. Justrell, A. Montén och J. Atoo.

Foto: Susanne Danelius

■ Utanför Nationalarkivet i Uganda, från vänster S. Danelius, S. Atim, B. Justrell, J. Wasukulu, A. Odongo (delvis skymd), C. Etomet, J. Atoo. Foto: Annelie Montén

■ Saknas det arkivkartonger får man använda det man har. Ministry of Public Service, Uganda. Foto: Susanne Danelius

gått Sida-programmet tidigare, och de rapporterade om hur deras projekt hade fortskridit. Intresset var stort att få ta del av erfarenheterna från projektet och för att höra våra synpunkter. Det slutade med att många ville få hjälp och man ville skicka personal för att hjälpa till med arbetet och lära sig av projektgruppen. Man betonade att det var första gången som man hade skickat någon till Uganda för att följa upp ett projekt från ett biståndsland, vilket man uppskattade. Det var även många som anmälde sitt intresse för att få delta i nästa omgång av Sida-programmet.

Malawi

Efter Uganda stod Malawi på tur. Vi hade blivit förvarnade om att Malawis eget flygbolag, Air Malawi, inte alltid var att räkna, med så vi blev inte alltför förvånade när bitar av planet flög i egna banor vid mellanlandningen i Tanzania. Ett nytt plan dök upp efter tolv timmar. När vi i mörkret på startbanan letat rätt på våra väskor bar det av i en gammal maskin från Sydafrika. Vi landade i Zomba vid 2-tiden på natten och möttes av våra värdar som tålmodigt väntat på oss. Mala-

wi är grönt, kuperat och har ett nästan skandinaviskt klimat när man tar sig upp på höglandet. Malawi räknas som ett av världens fattigaste länder, med en medellivslängd på 40 år. Befolkningen livnär sig i huvudsak på jordbruk. Våra värdar var National Archives of Malawi. Deras projekt går ut på att rädda information på känsligt arkivmaterial såsom film och ljudband genom digitalisering samt att digitalisera arkivförteckningar och leveransreversaler. Projektet hade dubblerat sin budget, huvudsakligen genom bidrag från EU:s Rule of Law Programme. Projektgruppen hade genomfört en exemplarisk marknadsföring med bl.a. utställningar, publicerade artiklar och genom att knyta an till andra mer kända projekt som redan beviljats ekonomiskt stöd. Projektet hade starkt stöd från sitt departement. Det förstod vi när vi träffade ministern för Youth, Sports & Culture, som även var ytterst ansvarig för arkivfrågor i Malawi. I projektgruppen var man skicklig på att använda sig av sitt kontaktnät och undersökte först vad andra gjort innan man gjorde något själv. En teknikkonsult från EU var på väg för att hjälpa till med

inköp av teknisk utrustning men innan man köpte ville man få en bedömning från RA.

Zambia

Det sista landet på resan var Zambia. Lusaka gav intrycket av att vara en mycket stor stad, i själva verket är det bara ca 1 miljon invånare men de är utspridda över en stor yta. Strukturen liknande en amerikansk stad i mellanhavet byggd för bilar, och man var stolt över sina trafikleder, gångbroar och snabbmatskedjor. Värdar för vårt besök var National Archives i Zambia. Arkivprojektet riktar sig till departementen. Det liknar Ugandas projekt genom att man vill förbättra tillgängligheten och effektivisera hanteringen på sina recordscenter. Målet är att i första hand skapa gallringsplaner för sju av de 23 departementen samt att röja upp i arkivlokalerna. Medlemmarna i projektet är utspridda på olika regionala recordscenter i landet. Pengar saknas till resor och utrustning. Vid regnperioden fylls källarlokalerna där handlingarna förvaras med vatten och måste pumpas med jämna mellanrum. Större och bättre utrymmen krävs för att kun-

na ordna upp och bevara handlingarna. En ny nationalarkivbyggnad påbörjades 1994 men bygget avstannade 1999 när pengarna tog slut och byggnaden står idag som ett betongskelett. Det innebär att handlingar inte kan levereras från olika recordscenter till nationalarkivet. Nationalarkivarien utsågs till projektledare. Detta för att öka chansen till finansiering och för att få någon som kunde trycka på i regionerna så att projektmedlemmarna fick avsätta tid till projektet. Den permanenta sekreteraren som man ska äska medel från är inte så permanent som namnet antyder, så när vederbörande byts ut måste processen börja om på nytt. Projektgruppen hade i avsaknad av ekonomiska medel börjat med att göra en gallringsplan för ett av de största departementet och börjat gallra enligt den.

Slutsats

Vad vi sett på uppföljningarna är att projekt kommit igång och redan givit resultat trots att finansiering ofta saknats. De delar av projekten som inte har varit beroende av pengar har genomförts. Det har varit möjligt tack vare engagerade

■ Besök på National Archives i Malawi, från vänster A. Montén och S. Gondwe.
Foto: Susanne Danelius

projektmedlemmar, som lyckats få stöd från sina chefer och fått avsätta tid för att arbeta tillsammans, både med praktiskt ordningsarbete och att upprätta gallringsplaner. Ekonomiska förutsättningar har skapats genom hårt arbete med marknadsföring och genom att haka på andra projekt där medel funnits. Att det gått så bra kan även härledas till den projektarbetsmodell som använts på kursen i Sverige, med tydliga målformuleringar och planering av tid, aktiviteter och resurser. Man behöver inte ge upp ett projekt p.g.a. brist på pengar. Man kan komma nära projektmålet utan pengar t. ex. till arkivboxar om man får avsätta tid som i Uganda. Man kan också börja i en annan ända för att uppnå målet, som i Zambia där man gjorde en gallringsplan för ett stort och prestigefyllt departement för att visa resul-

tat och kanske få medel till att fortsätta. Många uttryckte att det var uppmuntrande att vi bemödade oss att komma och följa upp projekten på plats. Det var första gången som de mottagit ett besök i retur. Det var roligt att se med egna ögon hur framgångsrikt programmet varit i att få igång förändringsprocesser inom RM. Det långsiktiga behovet av vidareutbildning i deltagarländerna är stort, och en bra och strategisk fortsättning på programmet vore att utbilda trainers som på plats kan genomföra egna RM-program. Fas ett och två har givit bra erfarenheter och kontakter och därigenom goda möjligheter att arbeta vidare med deltagarländerna. ♦

Skribenten är verksam vid IT-avdelningen i svenska Riksarkivet, Marieberg.

Landsskjalasavnið

i Færøerne 75 år

Lena Nolsøe

Føroya Landsskjalasavn fejrer i år sit 75 års jubilæum som arkivinstitution. Desuden har arkivet også to andre „runde“ dage. Det er nemlig 55 år siden Landsskjalasavnið blev overtaget af det færøske hjemmestyre, og det er 15 år siden, at loven, som regulerer landsarkivets virksomhed, trådte i kraft.

Efter at Monopolhandelen var blevet ophævet i 1856, blev der i en del af den såkaldte Landskyldbod, som der nu ikke var brug for, indrettet et opbevaringssted for landets offentlige arkiver. Det var Sorenskriverens (dommeren), Landfogedens (politimesteren) og Handelens arkivalier, der blev opbevaret her. I 1889 fik Landfogeden og Sorenskriveren nye embedshuse og deres arkivalier blev i denne forbindelse overflyttet dertil. Monopolhandelens arkivalier blev derimod sendt til opbevaring i Rigsarkivet i København.

I begyndelsen af det 20. århundrede begyndte man at tale om at få bygget et arkiv. I 1920 vedtog lagtinget enstemmigt en henstilling til regeringen om at bevilge 2000 kr. til at „at ordne og registrere ældre Dokumenter og Protokoller på Embedskontorerne paa Færøerne“. Forslaget indebar også, at lagtinget nedsatte et udvalg med 3 medlemmer til at lede arbejdet. Amtmanden skulle sørge for, at lagtingets arkiv blev ordnet og skulle også henstille til de øvrige

■ Arkivets og bibliotekets gamle, fælles læsesal.

embedsmænd i Færøerne om at opbevare deres arkivalier på bedste måde. Udvalget skulle også, eventuelt i samarbejde med bestyrelsen for Amtsbiblioteket, udarbejde en plan for et arkiv.

Hvor skal arkivalierne være?

Færøerne var i perioden 1816-1948 et dansk amt og lagtinget var, på trods af at man havde bibeholdt det gamle navn, et amtskommunalt organ, som dog havde en rådgivende funktion i forhold til færøske anliggender. Det var derfor amtmandens opgave at videregive lagtingets henstilling til Justitsministeriet, som var ressortmyndighed i

færøske anliggender. Amtmanden indhentede også udtalelser fra de lokale embedsmænd om sagen. Man var fra embedsmændenes side enige i, at det var tiltrængt at få registreret de gamle arkivalier, som man ikke havde plads til, og som man til dels ikke vidste hvad indeholdt. Enkelte af embedsmændene mente dog, at det ikke var lagtingets opgave at tage vare på de gamle arkivalier. Dette var også amtmandens holdning, og i sin indstilling til Justitsministeriet gav han udtryk for, at det ikke var nødvendigt med en særlig bevilling, men at opgaven burde udføres af statens arkivvæsen.

Justitsministeriet sendte sagen til Undervisningsministeriet hvor- under arkivvæsenet hørte. Både landsarkivaren for Sjælland m.m. og rigsarkivaren mente, at arkivspørgsmålet var lagtinget ganske uvedkommende.

Arkivvæsenet mente, at Færøerne hørte under Landsarkivet for Sjælland m.m., selv om der aldrig havde været nogen i Færøerne for at undersøge arkivforholdene eller havde stillet krav om aflevering af arkivalier. Det foreløbige resultat af lagtingets initiativ blev, at man ville sende en arkivar til Færøerne for at undersøge arkivforholdene. I den anledning besøgte lederen af Landsarkivet for Sjælland, landsarkivar Hornemann, Færøerne i 1921.

I sin redegørelse fra rejsen til Færøerne kunne Hornemann fortælle, at de færøske embedsarkivalier ikke blev opbevaret på en tilfredsstillende måde. Han var altså enig med lagtinget i, at man måtte gøre noget ved de færøske embedsarkivalier, hvis de skulle bevares for eftertiden. Hans forslag til løsning af problemet var imidlertid, at man skulle overføre arkivalierne til Danmark og opbevare dem i Landsarkivet for Sjælland i København. Dette forslag tilsluttede rigsmyndighederne sig, og man begyndte forberedelserne til at flytte arkivalierne. Denne løsning var imidlertid ikke populær hos de færøske politikere.

Det kan være svært for eftertiden at bedømme, hvad der var årsag til at myndighederne senere ændrede holdning til, hvor de færøske arkivalier skulle opbevares. I hvert fald begyndte aviser i Norge, Danmark og Færøerne at skrive om sagen. Både Rigsarkivet og Landsarkivet for Sjælland havde imidlertid fået nye ledere, som havde en anden opfattelse. De mente at færøske arkivalier burde være i Færøerne, således at de blev bevar- et i nærheden af dem, der havde

brug for dem, nemlig de færøske forskere og de afleverende myndig- heder. I 1924 stilles overførslen til Danmark derfor i bero.

Arkivbygning bygges

Man havde i en tid haft planer om at bygge en bygning, som skulle huse bibliotek og museum. I 1925 vedtog lagtinget, at denne bygning blev bygget således, at der også blev plads til arkiv, og de danske myndigheder i Færøerne tilsluttede sig dette. Det nye bibliotek, muse- um og arkiv, blev finansieret med midler fra lagtinget, staten og fra biblioteket og museet.

I Færøerne havde man ikke kvalificeret personale til et arkiv. Med støtte fra Undervisningsministeriet og lagtinget rejste Anton Degn, som blev den første landsarkivar i Færøerne, til København for at oplæres i faget. Inden planerne om at flytte embedsarkivalierne til Kø- benhavn blev stillet i bero, var en del af Landfogedens arkiv allerede blevet afsendt. Selv om sagen ved- rørende de færøske embedsarkiver medførte, at der blev udtrykt meget divergerende synspunkter fra fær- øsk og dansk side, så tyder alt på, at det var på høje tid, at der kom gang i ordningen af arkiverne, for, som Degn skriver i et brev til et færøsk rigsdagsmedlem i 1932, „var (*arki- valierne*) i en sørgelig Uorden, og tillige i en daarlig Forfatning, idet mange af dokumenterne, foruden at være behandlet af Mus og Kat- te, undertiden var iblandet Mørtel- rester og Glasskaar.“

Degn var i Danmark i 6 år og foruden at få oplæring i arkivfaget, tog han også fag på Bibliotekssko- len. Han udarbejdede fortegnelser ud fra de optegnelser, landsarkivar Hornemann havde taget i 1921 un- der sin rejse i Færøerne. Degn ud- arbejdede desuden kartoteker over sager vedrørende Færøerne i Dan- ske Kancelli og Rentekammeret.

Degn begyndte 1. juli 1932 som leder af Føroya Lands Skjalasavn, på dansk Færø Lands Arkiv. Ad- minstrationssproget var indtil hjemmestyret i 1948 overvejende dansk, men i lagtinget var man i 1927 gået over til at bruge færøsk. Således fik arkivet fra begyndelsen et færøsk navn.

75 år med færøsk arkiv

I de første 30 år var der kun en en- kelt fast medarbejder. Senere er medarbejderstaben gradvis vokset, og i dag er der 6 medarbejdere.

Arkivet havde i mange år fælles læsesal med biblioteket. Magasinet havde, da det var endeligt indrettet, 350 hyldemeter. Allerede da det blev bygget, var man klar over, at der ikke ville gå lang tid, inden det var for lille. I 1957 omfattede arki- vets samlinger 700 og i 1973 1400 hyldemeter. Indtil 1973 holdt arki- vet dog til i det oprindelige hus og man klarede sig foruden det oprin- delige magasin med fjernmagasi- ner ude i byen. I 1973 flyttede arki- vet til større lokaler. Denne gang i underetagen i en bygning, hvor den øvrige del af bygningen huse- de det færøske universitets admini- stration samt et hygiejnisk labora- torium. Hyldekapaciteten i det nye magasin er 2.000 hyldemeter, men allerede efter kort tid var der pladsmangel. Man var derfor igen nødsaget til at finde magasinplads andre steder. Læsesal og hovedma- gasin er endnu i lokalerne, man flyttede til i 1973, men andre funk- tioner er flyttet andre steder og ar- kivet holder nu til i 4 forskellige bygninger. Arkivets samlinger fyl- der i dag ca. 5.000 hyldemeter.

Landsskjalasavnið blev oprinde- ligt bygget til embedsarkiverne, og i de første mange år var det også hovedsagelig disse, der udgjorde den største del af arkivalierne.

Landsadministrationen anså Landsskjalasavnið som et sted hvor

■ Bibliotek-, museum- og arkivbygningen, blev bygget på en mark, kaldet Debesartrøð, udenfor Tórshavn. I dag er det færøske universitet, andre forskningsinstitutioner og højere uddannelser samlet på stedet, som efterhånden ligger midt i Tórshavn. Billedet er taget o. 1931.

man, på grund af manglende plads, kunne aflevere sine arkivalier. Arkivets arbejde omfattede bl.a. at registrere og ompakke arkivalierne og ellers at sørge for at de var til rådighed for administrationen. En del forskere benyttede arkivet og man besvarede også forespørgsler fra ind- og udland. Derimod kneb det med at få tid til at sørge for en regelmæssig aflevering fra sysselkontorerne, præsterne og kommunerne rundt om i landet.

Manglende ressourcer var en væsentlig grund til dette, men manglende regler om f.eks. aflevering, tilgængelighed og arkivets myndighed overfor de afleverende embeder besværliggjorde også arbejdet.

Da Landsskjalasavnið blev oprettet, blev det oprettet som en afdeling af Færø Amt's Bibliotek. Midlerne til oprettelsen og den videre drift kom både fra statslige midler og fra lagtingets midler. Arkivar Degn forespurte allerede in-

den han begyndte sit nye arbejde, om hvilke regler arkivet skulle følge, og han fik som svar fra Rigsarkivet, at det mest nærliggende var at følge de regler, som var gældende for danske statslige arkiver. Da arkivet blev etableret og drevet med både statslige midler og midler fra lagtinget, var sagen dog ikke så enkel. Selv om Justitsministeriet flere gange henvendte sig til Undervisningsministeriet for at få klarlagt disse forhold, kan man ikke i sagernes se at nogen retningslinjer er blevet udarbejdet.

Efter at Færøerne fik hjemmestyre i 1948, blev arkivvæsenet, som et af de første områder, overtaget af hjemmestyret i 1952. Der blev dog ikke på dette tidspunkt udarbejdet nogen egentlig arkivlov, men denne var indeholdt i biblioteksloven med en rammeparagraf, som sagde, at offentlige institutioner skulle aflevere deres arkivalier til Føroya Landsskjalasavn. Praksis

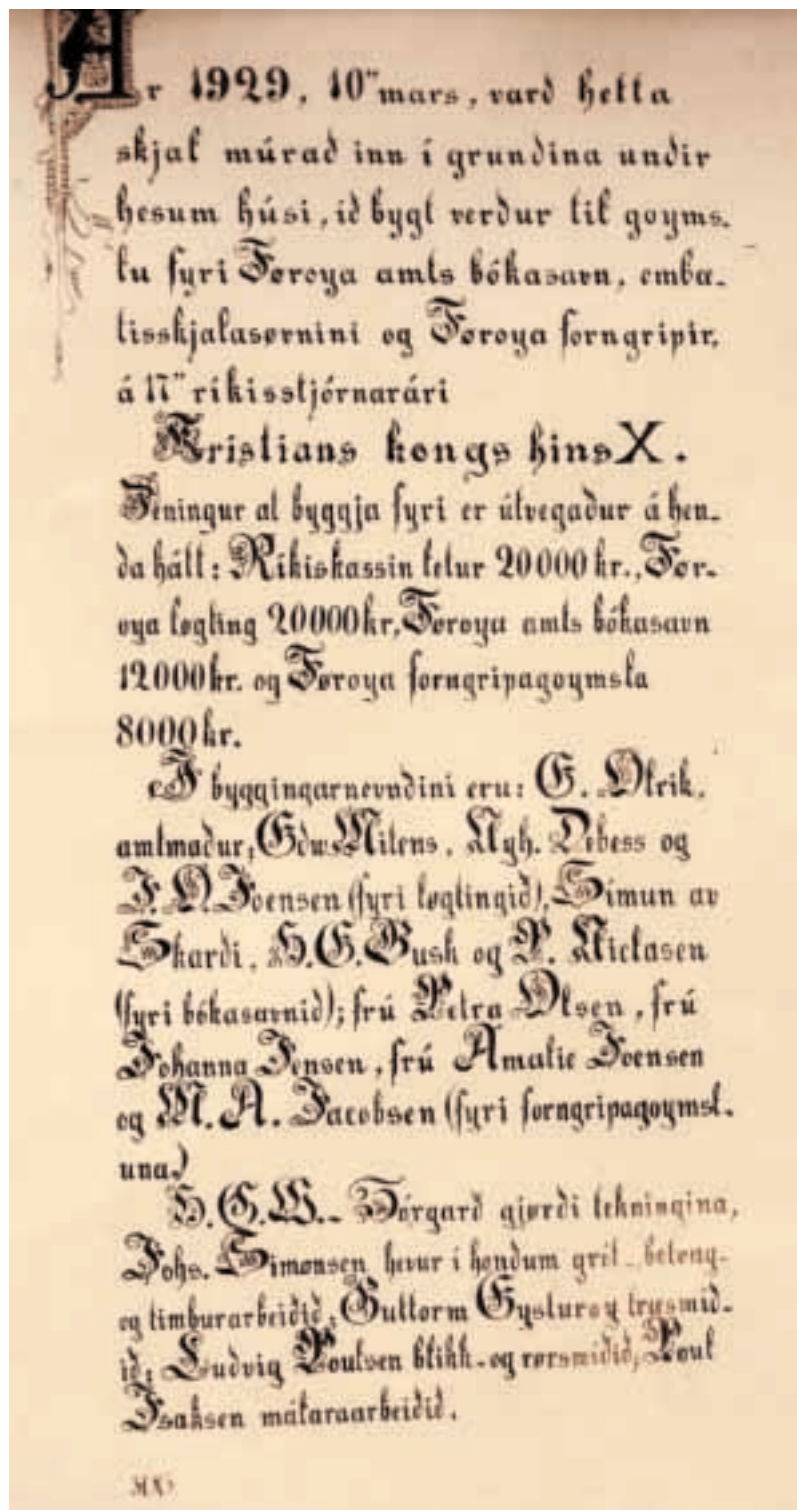
blev herefter, at såvel statslige embeder i Færøerne, embeder under landstyret og kommunale institutioner afleverede deres arkivalier til Landsskjalasavnið.

Først i 1990 fik man regler på området. Da blev der underskrevet en aftale imellem det danske statsministerium og det færøske landstyre om statens arkivalier i Færøerne. Denne aftale går ud på, at alle statens arkivalier, med undtagelse af militærets, skulle afleveres til Landsskjalasavnið og at landsarkivaren er den tilsynsførende myndighed. Aftalen var dog betinget af, at Færøernes lovgivning på arkivområdet var tilsvarende den danske arkivlov. Loven blev vedtaget i lagtinget i 1992 og stadfæster endelig Landsskjalasavnið som tilsynsførende myndighed for alle offentlige institutioner i Færøerne. ♦

Forfatteren er arkivar ved Føroya Landsskjalasavn.

Dansk oversættelse

af grundstensdokument

År 1929, 10. marts, blev dette doku-
ment muret ind i grunden under
dette hus, som blev bygget til opbe-
varingssted for Færøernes amts
bibliotek, embedsarkiverne og Fær-
øernes museum på kong Kristian
den X 17. regeringsår.

Midlerne til at bygge for, er tilvej-
bragt således:

Rigskassen betaler 20.000 kr.,
Færøernes lagting 20.000 kr., Fær-
øernes amts bibliotek 12.000 kr. og
Færøernes museum 8.000 kr.

I bygningskommisionen er: E.
Olrik, amtmand; Edw. Mitens, Nyh.
Debess og J.O. Joensen (for lagtin-
get), Símun av Skarði, H.E. Busk og
P. Niclasen (for biblioteket); fru Pe-
tra Olsen, fru Johanna Jensen, fru
Amalie Joensen og M.A. Jacobsen
(for museet.)

H.C.W. Tórgarð udarbejdede
tegningen, Johs. Simonsen forestår
sten-, beton- og tømmerarbejdet;
Guttorm Eysturoy snedkerarbejdet;
Ludvig Poulsen blikkenslager- og
rørarbejdet; Poul Isaksen malerar-
bejdet. ♦

Nordiska perspektiv

Svenska Arkivsamfundets skriftserie, Arkiv, samhälle och forskning nummer 2006:2 och nummer 2007:1 (ISSN 0349-0505).

Nordiskt tema

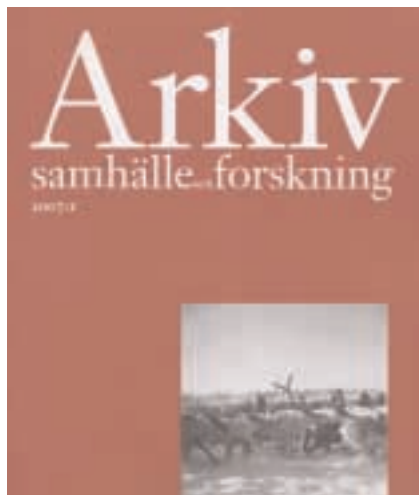
Förra årets sista häfte (2006:2) av Svenska Arkivsamfundets skriftserie, *Arkiv, samhälle och forskning* (ISSN 0349-0505), hade ett nordiskt tema. Här berörs skillnader och likheter länderna emellan på synen på arkiven.

Tre av artiklarna i detta nummer baseras på föredrag hållna vid de nordiska arkivdagarna i Uppsala. Arne Skivenes, byarkivar i Bergen, skriver om "Arkiv og samfunn – det som har vært og det som kan bli", Bente Jensen och Charlotte S.H. Jensen, den förre arkivarie vid Aalborg Stadsarkiv och den senare webbredaktör vid Nationalmuseet i Danmark, om "Arkivforminling: Mål, begreber og metode" och Else Hansen, seniorforskare vid Rigsarkivet i Danmark, "Elektroniske registres indførelse i den danske centraladministratuion".

Innehållet av föredragsversionerna refereras kortfattat i Nordisk Arkivnyt nr 3 2006.

Bevarande och gallring i Danmark

Dessutom ges en inblick i den danska diskussionen om bevarande och gallring, genom att Elisabeth Bloch, arkivarie vid Københavns Stadsarkiv, redovisar sina intryck från den danska Arkivforeningens arrangemang där en ny debattbok i ämnet presenterades. Från Norge kommer ett debattinlägg av Gudmund Valderhaug, Hordaland fylkeskommune, som ifrågasätter bilden av det gästfria arkivet. Det finska bidraget är

landsarkivarie Tytti Voutilainens recension av den första finska (och även nordiska) doktorsavhandlingen i arkivvetenskap (Marjo Rita Valtonens finskspråkiga avhandling om arkivbildningen vid polisiär förundersökning).

Operativa arkiv

Operativa arkiv är något av ett återkommande tema i nummer 2007:1. Numrets debattinlägg utgörs av landshövding Anders Björcks reflektioner kring historiska eller operativa arkiv. Han pekar på att ledtiderna numera är så korta att efterfrågan på information måste kunna tillgodoses direkt inför väntande journalister, men att arkiven sällan ger hela bilden utan måste kompletteras med annan information.

Erik Borglund undersöker hur industrins försök att förena det operativa med det historiska, med begrepp som "Enterprise Content Management" och "Electronic Document Management", svarar mot de krav som måste ställas på arkiven när det gäller autenticitet, pålitlighet och fullständighet. Lars Lundqvist gör en tolkning av de

Gunnar Sundberg

förslag kring den inre proveniens som Carl Gustaf Weibull framförde, om hur det operativa och historiska skulle kunna förenas i arkiven i en tid då det fysiska ordnandet ofta var den enda utgångspunkten för användningen.

Sundsvallsminnen

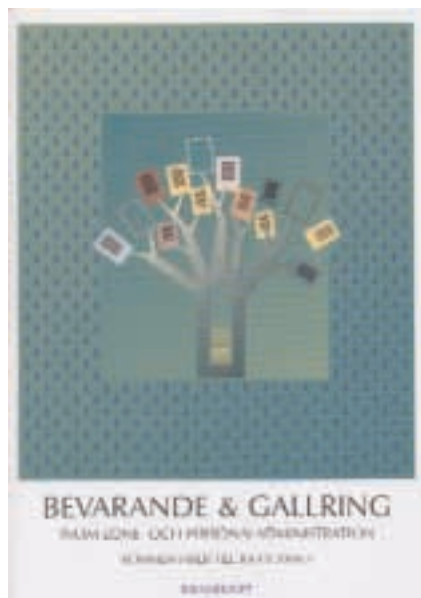
Tom Sahlén ger en idémässig bakgrund till projektet Sundsvallsminnen som utvecklades 2000-05 med stöd av EU-medel. Detta är ett exempel på konkret s.k. ABM-samarbete och ett försök att förena tillgängliggörandet av arkivens, bibliotekens och museernas dokumentära kulturarv. I en annan artikel behandlas samernas sedvane- marker sedda i arkivens spegel. Författaren, Lars Rumar, har varit engagerad i den statliga Gränsdragningskommissionen för renskötselområdet och berör bl.a. den internationella diskussionen om hur ursprungsbefolkningars historia speglas i arkiven. ♦

Skribenten är verksam vid Tillsynsavdelningen i svenska Riksarkivet, Marieberg.

Bevarande & gallring inom löne- och personaladministration

Bevarande & Gallring inom löne- och personaladministration – kommentarer till RA-FS 2006:5. Rapport 2007:1 utarbetad av Agneta Mann
Stockholm 2007, 15 sidor.
ISBN 978-91-38-32396-0
ISSN 1402-9685.

Länge gallrade svenska myndigheter sina personalhandlingar med stöd av "Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd om bevarande respektive gallring av handlingar tillkomna genom lokal löne- och personaladministrativ verksamhet hos statliga myndigheter" (RA-FS 1996:4). Under 2006 fick vi en ny föreskrift "Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd om gallring av handlingar tillkomna inom löne- och personaladministrativ verksamhet" (RA-FS 2006:5). Den utarbetades av Agneta Mann som idag är biträdande enhetschef vid Enheten för inspektion i Riksarkivet. Agneta har

nu gjort en kommentar till sin föreskrift. I samma anda som "Bevarande av räkenskaper – kommentar till RA-FS 2004:3", Rapport 2005:1.

Enkel och lättläst

Agnetas text är enkel och lättläst.

Rapporten tar upp ämnen såsom regler för gallring, författningens utformning, vad avses med löne- och personaladministrativa handlingar, planering av arkivbildning, överföring till annat medium, motiv för bevarande och gallring, dokumentation av tillämpningen av föreskriften. Precis som sin föregångare RA-FS 1996:4 tar RA-FS 2006:5 upp både de handlingar som skall gallras och de som skall bevaras. Detta för att förenkla för användarna av föreskriften.

Ett träd

Omslaget, ett träd det växer personalhandlingar i, är som vanligt i denna rapportserie gjort av Nils Möllerström. I och med att rapporten om räkenskaper kom har Riksarkivets rapporter gått ned i format till A5, dvs. halva formatet mot tidigare. Detta är mer användarvänligt än det större formatet. ♦

Et nytt standardverk – Knut Johannessen: Den glemte skriften

Avdelingsdirektør Knut Johannessen i det norske Riksarkivet har i flere tiår undervist ved Universitetet i Oslo i historiske hjelpedisipliner. Han har nå utgitt et praktverk om gotisk håndskrift slik den ble praktisert i Norge i tidsrommet 1600–1900. Boka er inndelt i tre hovedavsnitt. Den første bolken omhandler skriftens historie mot en europeisk bakgrunn, og siste del av boka gir mye oppslagstoff. Disse to avsnittene inneholder mye kulturhistorisk informasjon og gir interessante glimt om eldre samfunns skikker og vaner.

Hovedavsnittet og det mest omfattende er imidlertid det andre kapittelet som gjengir tekster av ulike tidsalder og varierende vanskelighetsgrad. Tekstene, som blir grundig kommentert, er hentet fra ulike skrivere og er et glimrende sammensatt utvalg. Knut Johannessen har hentet kildeeksemplere fra mange sider av privatlivene til høy og lav og fra offentlige dokumenter. Aktstykkene gir derfor også et innblikk i norsk hverdagshistorie gjennom mer enn 300 år. Mange av skriftprøvene er også fulle av humoristiske pussigheter og gjør bo-

Per-Øivind Sandberg

kas innhold både interessant og morsom å arbeide seg igjennom. Det går tydelig frem at forfatteren har brukt eksemplene i sitt univer-

sitetsarbeid og skaffet seg erfaring med hva som egner seg godt til anskuelighetsundervisning.

„Den glemte skriften“ er et gjenomarbeidet og godt strukturert verk. De enkelte bokstavene og mange forkortelser bli presentert, beskrevet og forklart for de ulike periodene. Det er pedagogisk lagt opp med progresjon i læringen. Det er samtidig hele tiden en gjen-takelseeffekt i skrifteksemlene som gjør at tillært kunnskap blir holdt vedlike. Forklaringene til de

ulike teksteksemlene er forbilledlig. Forfatteren har benyttet en knapp og enkel form uten for mange omskrivninger og utlegninger. Fagmannen gir konsis og meget god informasjon om ulike sider ved skriftens historie.

Personlig synes jeg kapitlene om skriveredskapene, papirkvaliteter og andre opplysninger om emnet „skrivekunst“ er mest interessant. Slik omfattende og grundig kunnskap har jeg aldri tidligere sett samlet mellom to permer, og

boka gir innsikt til både nybegynnere og erfarne „skriftlesere“.

Dersom jeg skulle pirke litt i boka innhold, savner jeg noen linjer om runene. Når man skriver om skriftens historie i Norge, burde nok runene ha blitt omtalt.

Boka har en vakker utforming og illustrasjonene er imponerende flott gjengitt.

Knut Johannessen har levert standardverket for alle som vil lære å „lese“ på nytt. Gratulerer med et meget vellykket resultat. ♦

Hur riket styrdes

– Förvaltning, politik och arkiv 1520–1920

Maria Nordström Jarnryd

Hur riket styrdes – Förvaltning, politik och arkiv 1520–1920 av Björn Asker. Skrifter utgivna av Riksarkivet 27. Stockholm 2007, 253 sidor. ISBN 978-91-88366-77-1 ISSN 1402-4705.

Björn Asker har skrivit en bok som fungerar lika bra att läsa från början till slut som att ha som uppslagsverk. Den bör finnas i forskarexpeditionerna på arkivinstitutionerna, där den kan vara till hjälp både för arkivarier och forskare. Boken är lämplig som lärobok och eftersom Björn Asker är universitetslektor i arkivvetenskap vid universitetet i Uppsala så kommer hans framtida studenter säkert att få läsa den.

Bokens upplägg

I bokens register kan man finna termer såsom *fogdeskrivare, fänika, gränsridare och hovfröken*. Upplägget är att varje kapitel har en väldigt informativ rubrik t.ex. 5. *Länen, fögderierna och städerna* eller 6. *Bergsstaten och tullen*. Kapitlen avslutas med *Arkiv och sökhjälpmedel*, där kan man t.ex. läsa ”Hovförvaltningens arkiv förvaras i slottsarkivet, /.../ vars arkivdepå finns i kungl. Slottet. Se vidare *Riksarkivets beståndsoversikt*, 4 (1995).” Därefter följer *Tryckta källor och källutgåvor*, då kan det t.ex. stå så här ”Från och med år

1825 har lagar och förordningar publicerats i *Svensk författningssamling*.” Därefter följer en litteraturlista i varje kapitel. Detta förenklar sökandet av information för forskaren. Boken saknar fotnoter. Det är varje kapitel litteraturlista som gäller för den som vill kontrollera Askers uppgifter. Jag tycker att detta ser bra ut men det är möjligt att det kan väcka kritik från annat håll. Naturligtvis hade Asker kunnat använda sig av noter och ändå lägga en lista över litteratur sist i varje kapitel. Men eftersom kapitlen inte är så långa kan man väl uppfatta det som överarbetat.

Författaren skriver själv i förordet att boken är skriven för att underlätta för forskare i humanistiska ämnen, lärare, studenter, arkivarier, hembygds- och släktforskare, jour-

nalister och historieintresserade i största allmänhet. I förordet skriver han också att en sådan här handbok för arkivarier och forskare och en lärobok har saknats.

Finland före år 1809

För den som forskar på Finlands historia är boken också användbar, fram t.o.m. 1809 förstås. Asker skriver i sitt förord att han har försökt behandla den västra sidan och den östra sidan av riket likadant men att hans strävan begränsades av hans bristande kunskaper i finska. Upplysningar om arkiv och sökmedel gäller dock enbart Sverigedelen av riket. Björn Asker är docent i historia. Han doktorerade 1983 och har ett förflutet på Landsarkivet i Uppsala. Idag undervisar han i arkivvetenskap i Uppsala vilket jag redan nämnt.

Jag tycker att Björn Asker har lyckats bra med sin ambition att göra en hand- och lärobok om svensk förvaltning. Boken är lättläst och känns modern i sitt upplägg.

Fänika

Undrar du vad en fänika är? Jo, under 1500-talet och 1600-talets början organiserades fotfolket i fänikor som var små förband om högst 500 man. Befälhavarna för Vasatidens fänikor kallades för hövitsmän. ♦

Marie Louise Samuelsson har tilldelats Hans Järtas medalj

Hans Järtas medalj har tilldelats Marie-Louise Samuelsson. Hon har arbetat på Sveriges Tekniska Forskningsinstitut (tidigare Statens provningsanstalt) i många år men är nu relativt nybliven pensionär. Marie Louise är välkänd i arkivsammanhang.

Så här låter motiveringen till utmärkelsen.

”för sitt mångåriga och högt kvalificerade arbete till gagn för arkivens bevarande. Insatserna omfattar forsknings- och utvecklingsarbete i internationell toppklass, medverkan i standardisering och normeringsarbete och inte minst praktiska provningar av leverantörernas olika produkter”.

Hans Järtas medalj delas inte ut

■ Hans Järtas medalj har tilldelats Marie Louise Samuelsson. Foto: Eila Akkila

Maria Nordström Jarnryd

årligen utan bara de år som någon har förtjänat att få den. Utmärkelsen instiftades år 1995. Den delas ut till någon som har gjort framstående insatser för att främja arkivverksamheten. Hans Järta var riksarkivarie men även publicist, ämbetsman och politiker.

Medaljen överlämnades av riksarkivarie Tomas Lidman i Riksarkivet, Marieberg. ♦

Ett stort grattis till Marie-Louise Samuelsson

Börje Justrell utsedd till hedersdoktor

Maria Nordström Jarnryd

Börje Justrell som är arkivråd vid IT-avdelningen i Riksarkivet har blivit utsedd till hedersdoktor av filosofisk fakultetsnämnd vid Luleå Tekniska Universitet. Sammanlagt fyra personer har utsetts till hedersdoktorer av de båda fakultetsnämnderna vid universitetet. Motiveringen till att utse Börje till hedersdoktor låter så här.

”Börje Justrell engageras ofta som expert i frågor om arkiv och teknik, både nationellt och internationellt, till exempel av den internationella arkivorganisationen ICA, europeisk samordning av di-

gitalisering och långsiktigt digitalt bevarande, arkivutredningen Arkiv för alla, EU-kommissionen i frågor om digitalisering och digitalt bevarande samt av regeringens IT-politiska strategigrupp”.

Börje har engagerat sig i LDB-Centrum (Centrum för långsiktigt digitalt bevarande), där Luleå Tekniska Universitet och Riksarkivet har samarbetat med frågor gällande digital arkivering och återskapande av digitalt material.

Läs om övriga pristagare på www.ltu.se som är Luleå Tekniska Universitets hemsida. ♦

Ett stort grattis från NA:s redaktion

■ Hedersdoktor Börje Justrell. Foto: Hans Rydberg

SUNE DALGÅRD 1922–2007

fhv. landsarkivar

Sune Dalgård, der var cand.mag. i historie og dansk, startede sin karriere i Rigsarkivet i 1948. I 1962 udnævntes han til overarkivar og leder af Rigsarkivets 1. afdeling og i 1977 blev han landsarkivar ved Landsarkivet for Sjælland, hvor han havde gjort turnustjeneste 1954–56. Han gik på pension i 1985.

I arkivvæsenet var han først og fremmest pioner indenfor disciplinen materiel arkivpleje især konservering, mikrofilmning og standardisering. Det manifesterede sig bl.a. i udgivelsen af serien *Primula. Værkstykker og fortryk for Rigsarkivets 1. afdeling*, som han tog initiativet til i 1966, og i udgivelsen af serien *Nordisk Arkivfotonyt*, som han startede i 1977. Selv bidrog han som redaktør og hovedforfatter. Han blev allerede i 1954 involveret i Danica-fotograferingen, da han fik til opgave at undersøge mulighederne og opstille en plan for en fotografering i de hollandske statsarkiver. Sune Dalgård var arkivvæsenets repræsentant ved en række møder i den internationale standardiseringsorganisation og var fra 1972 korresponderende medlem af den internationale filmkomité under ICA. Hans største fortjeneste er formentlig konstruktionen af den arkivæske, der nu er autoriseret for alle offentlige myndigheder og arkiver under betegnelsen *Arkivæske-model Rigsarkivet*.

Sune Dalgård havde i studietiden arbejdet med Grønlands historie og sammen med P.P.Sveistrup i 1945 udgivet *Det danske styre af Grønland 1825–50*. Det var derfor naturligt, at det var ham, der i 1958

fik overdraget at rejse til Grønland med henblik på en nyordning af det grønlandske arkivvæsen. Efter hjemkomsten udarbejdede han en udførlig redegørelse for sine iagttagelser, senere trykt i *Primula* (nr.31). På denne baggrund besluttedes det, at ca. 250 m. ældre arkivalier skulle sendes til Danmark. Størstedelen heraf gik ulykkeligt tabt ved motorskibet Hans Hedtofts forlis i januar 1959. Formentlig som et plaster på såret udgav Sune Dalgård året efter *Grønland. Gengivelser af aktstykker og breve fra det 16. til det 20. århundrede* i serien *Fra Rigsarkivets Samlinger*.

I 1962 forsvarede Sune Dalgård doktordisputatsen *Dansk-Norsk hvalfangst 1615–1660*. Han var en flittig forsker igennem alle årene, også efter pensioneringen trods tiltagende fysisk svaghed. I 2005 udgav han således bogen *Kanslere og Kancellier især „tyske“ i Danmark og*

Grethe Ilsøe

Holsten hen imod Enevælden og så sent som her i foråret 2007 Lidt om Vibeke Kruse, kong Christian 4.s sidste samlever.

Sune Dalgård var medlem af Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, hvor han var sekretær 1956–65 og formand 1966–77, af Det Kgl. Danske Selskab for Fædrelandets Historie og af Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab. Han modtog rigsarkivar Axel Linvalds hæderspris i 1974 og Dansk Mikrografisk Forenings mikrofilmpriis i 1979. I 1977 blev han ridder af Dannebrog. ♦

– Æret være hans minde!

Årets Birgittapris till Claes Gejrot

Maria Nordström Jarnryd

■ Claes Gejrot har fått årets Birgittapris. Bilden är tagen i ett annat sammanhang.
Foto: Hans Rydberg

Birgittastiftelsen har tilldelat Claes Gejrot årets Birgittapris. Claes som är docent i latin är verksam vid Avdelningen för statliga arkiv i Riksarkivet som enhetschef och huvudredaktör för Svenskt Diplomatarium. Genom sina arbeten rörande Vadstenadiariet har Claes givit ett grundläggande bidrag till forskningen om arvet efter den heliga Birgitta. Vadstenadiariet är den centrala källskriften för dagens kunskap om Vadstena kloster. Claes utgåva av Vadstenadiariet gavs ut år 1996. Den är parallellöversatt, dvs. både de latinska texterna och översättningarna finns med. Utgåvan innehåller även kommentarer och en bredare inledning. Priset utdelades i Vadstena den 12 maj i år. ◆

Ett stort grattis från NA:s redaktion

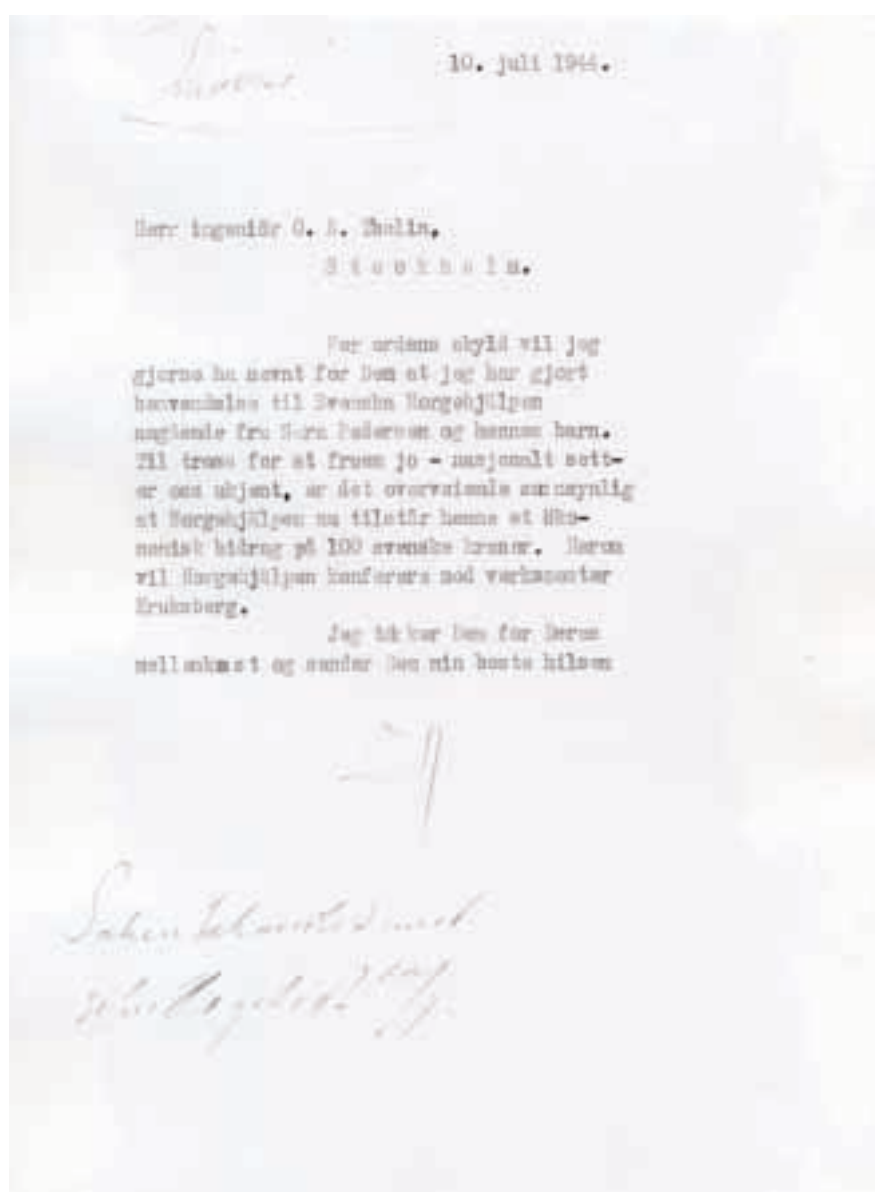
Tor Breivik

Andre verdenskrig var en skjellsettende hendelse i mange henseender, og også i norsk historieforskning har denne korte epoken ruvet mye i de siste 60 årene. Arkivene fra denne perioden er derfor også allment blant de mest brukte. Det er gjerne arkivene fra de organene som oppfattes som de mest sentrale, som også er mest etterspurte. Sentralt har her stått politi- og domstolsarkivene i forbindelse med de landssviksakene som ble reist etter krigen. Men dersom man skal se nærmere på dagligliv og de vilkår befolkningen hadde, kan arkiver fra en lang rekke mindre kjente organer gi vel så mye relevant informasjon.

Uansett har det vært slik at mange av arkivene fra de mest kjente organene, og fra noen av de mindre kjente, inntil nylig ikke har vært fritt tilgjengelige for alle og enhver. Hovedregelen for norsk offentlig forvaltning er at personopplysninger er taushetsbelagte i 60 år, av personvern hensyn. Med personopplysninger menes i denne sammenheng „slikt som det er vanlig å ville holde for seg selv“, som det heter i et juridisk standardverk. Det vil altså til en viss grad bero på skjønn hva som faktisk er en taushetsbelagt opplysning, men tvil skal i tilfelle komme den til gode som kan ha krav på at taushetsplikt overholdes. For særlig sensitive opplysninger gjelder til dels lengre taushetsplikt, dels er det gitt forskrifter som gir mulighet for Riksarkivaren til i hvert enkelt tilfelle å fastsette lenger taushetsplikt enn det som ellers er fastsatt.

Et av de arkivene som man i utgangspunktet skulle tro var nokså uproblematisk i denne sammenhengen, er arkivet etter Den norske reliefcentral i Sverige, altså en ren hjelpeorganisasjon. Det var den norske regjeringen i London som bestemte at all kontakt med hjelpeorganisasjoner i Sverige (og i USA) skulle gå gjennom organer oppnevnt av Sosialdepartementet i London. Til dette formålet ble så sentralen i Stockholm opprettet i 1940. Fra 1944 ble dette et kontor innenfor Medisinaldirektørens kontor. Men ved nærmere ettersyn har det vist seg at også dette arkivet inneholder en rekke dokumenter der enkeltpersoners forhold omtales. Arkivet som sådan har derfor vært ansett som taushetsbelagt i 60 år, regnet fra datoen på de yngste dokumentene i arkivet, dvs. året 1945. Men det har naturligvis vært mulig å få tilgang til dokumenter som ikke inneholder personopplysninger, og lovgivningen tillater at det gis innsyn for forskningsformål også i taushetsbelagte opplysninger. I 2005 var dette arkivet blant en rekke arkiver fra krigstiden som ble erklært fritt tilgjengelige. Arkivet har imidlertid vært svært lite påaktet, også etter at det ble omtalt i

Taushetsbelagt – eller ikke?

Håndbok for Riksarkivet i 1992, og etter at det fritt kan benyttes av enhver.

Dokumentet er denne gangen

hentet fra nettopp arkivet etter Den norske reliefcentral i Sverige. Utgangspunktet for dette brevet er et inngående brev, der brevskriveren

ber om hjelp til en navngitt familie i Norge. Familien har tilknytning til Sverige, og brevskriveren gjør nøyaktig rede for familien, deres situasjon og sin egen tilknytning til saken. Svaret tyder på at personlige bekjenskaper noen ganger kunne være en fordel.

De to dokumentene til sammen utgjør personlig informasjon. Noen vil nok mene at dette er informasjon som det ikke har vært grunn til å behandle som taushetsbelagte opplysninger. Men dette er likevel et eksempel på opplysninger der den som har ansvaret, har måttet tenke over om det ville være et brudd på taushetsplikten å utlevere dem fritt. Fordi etterspørselen ikke har vært der, har ikke Riksarkivet vært nødt til å fatte slik beslutning i dette konkrete tilfellet, og faren er altså nå i alle tilfelle over. Jeg trekker derfor heller ikke nå noen konklusjon i så måte. Men summen av en lang rekke slike opplysninger, til dels klart mer sensitive enn i dette tilfellet, har altså ført til at arkivet som helhet ikke uten videre har vært fritt tilgjengelig før det var 60 år gammelt.

Arkivreferanse: Den norske reliefcentral i Sverige, saksarkiv, eske 45, legg 5, Diverse I.

Forfatteren er underdirektør i Riksarkivet i Oslo.

Det finske krigsarkiv bliver lagt til arkivverket.
Læs om det på side 167–171.

Indhold

Designarkivet – ett nytt arkiv.....	131	Finlands krigsarkiv upphör att existera efter 90 år.....	167
<i>Maria Nordström Jarnryd</i>		<i>Jaana Kilkki</i>	
Ny organisation för Riksarkivets avdelning för tillsyn.....	133	Føroya Landsskjalasavn 75 år.....	172
<i>Per Jansson</i>		<i>Eiríkur G. Guðmundsson</i>	
ABM är inget självändamål.....	135	Det 26. nordiske historikermøde i Reykjavík.....	173
<i>Tomas Lidman</i>		<i>Eiríkur G. Guðmundsson</i>	
Prøveaflevering af elektronisk register fra Skattedirektoratet	137	Nordiskt expertseminarium.....	174
<i>Baldur Már Bragason og Eiríkur G. Guðmundsson</i>		<i>Maria Nordström Jarnryd</i>	
Reykjavíks Stadsarkiv får nyt magasin.....	139	Nordisk lands- og statsarkivarmøte i Longyearbyen	176
<i>Svanhildur Bogadóttir</i>		<i>Solbjørg Ellingsen Fossheim</i>	
Hinsides fortrydelsesretten	140	Uppfølging av arkivprojeckt i Afrika	179
<i>Johan Peter Noack</i>		– Botswana, Swaziland och Mozambique	180
Mål, strategier og trivsel.....	143	<i>Håkan Lövgren</i>	
<i>Leon Jespersen</i>		– Uganda, Malawi och Zambia.....	182
En milepæl for Københavns Stadsarkiv	145	<i>Susanne Danelius</i>	
<i>Nete Balslev Wingender</i>		Landsskjalasavnið i Færøerne 75 år.....	185
Status på det primærkommunale område.....	147	<i>Lena Nolsø</i>	
<i>Christian Larsen</i>		Dansk oversættelse af grundstensdokument	188
På vej mod Arkiv 2.0	148	Nordiska perspektiv	189
<i>Jesper Overgaard Nielsen</i>		<i>Gunnar Sundberg</i>	
Arkivskabte beskrivelser og administrationshistorisk dokumentation af elektroniske arkivalier	151	Bevarande & gallring inom löne- och personaladministration.....	190
<i>Else Hansen</i>		<i>Maria Nordström Jarnryd</i>	
Privatarkivkartleggingen – noen viktige resultater, hovedutfordringer og forslag	153	Den glemte skriften.....	190
<i>Svein Fygle</i>		<i>Per-Oivind Sandberg</i>	
Kildenett.no – opplev, lær og skap kunnskap.....	156	Hur riket styrdes – Förvaltning, politik och arkiv 1520–1920.....	191
<i>Gro-Anita Mortensen</i>		<i>Maria Nordström Jarnryd</i>	
Bente Hartviksen disputerte.....	157	Marie Louise Samuelsson har tilldelats Hans Järtas medalj	192
<i>Kåre Olsen</i>		<i>Maria Nordström Jarnryd</i>	
Lokalarkiv i bibliotek – arkivbuss og service i nærmiljøet	158	Börje Justrell utsedd till hedersdoktor	192
<i>Kjetil Reithaug</i>		<i>Maria Nordström Jarnryd</i>	
Arkivverket och utvecklingen av det finländska informationssamhället	161	SUNE DALGÅRD 1922–2007 fhv. landsarkivar.....	193
<i>Markku Nenonen</i>		<i>Grethe Ilse</i>	
Finlands äldsta landsarkiv får en ny byggnad	165	Årets Birgittapris till Claes Gejrot	194
<i>Jari Lybeck</i>		<i>Maria Nordström Jarnryd</i>	
		Taushetsbelagt – eller ikke?	195
		<i>Tor Breivik</i>	